

Szerbia és Montenegró meghódítása.

1. SZERBIA.

Miután 1915 szeptemberig az oroszokat legyőztük, októberben Szerbiára került a sor. Ez a kis hitvány ország, az orgyilkosok hazája a háboru első hónapjaiban elég jól tartotta magát ellenünk. A szerb hadsereg többször betört Magyarországra, sőt ellene küldött csapatainkat, amelyeket Potiorek tábornok vezetett, Valjevónál körülkerítette és belőlük majdnem 20.000 embert elfogott. Potiorek tábornok, az ügyetlen hadvezér egyszerűen törbe hagyta magát csalni. Elhitte, amit a fogoly szerb katonák mondtak neki, hogy tudniillik a szerb hadsereg mindennek szükében van, elesége is, muni-ciója is teljesen elfogyott és képtelen minden ellenállásra. Potiorek tábornokot erre elmozdították déli hadseregünk éléről és nyugalomba küldték. Helyébe Jenő főherceg tábornok jött és Krausz tábornok, mint vezérkari főnök. Ezek ketten már máskép vezették a hadjáratot Szerbia ellen. Mint-hogy oda erős hadsereget a háboru elején nem küldhettünk, Jenő főherceg csak arra törekedett, hogy a szerbek ellen a magyar határt megvédelmezze. A Szerbia elleni új támadást egyszerűen elhalasztottuk.

A szerbek ujjongtak és az egész ántánt szintén ujjongott, abban a hit-ben, hogy mi Szerbia ellen képtelenek vagyunk valamit kezdeni.

A valjevói szerb győzelem után tíz hónappal azonban, mikor az orosz-szal elkészültünk, azonnal megkezdtük az új támadást Szerbia ellen.

Csakhogy ekkor már egészen máskép csináltuk a dolgot, mint a szeren-csétlen Potiorek. A fővezérletet királyunk ezuttal Mackensen német tábor-nagyra, a hirneves oroszverő hősré bizta, aki 1915 szeptember vége felé német és magyar csapatokból álló válogatott hadsereget gyűjtött össze a Bánátban.

Mackensen tábornagy hadserege két részből állt: az egyiket Gallvitz német tábornok, a másikat Kövess Hermann magyar tábornok vezette.

Kövess csapatai a Száván keresztül, Szlavonia és Bosznia felől, Gallvitz csapatai pedig a Dunán át, Orsova felől nyomultak be Szerbiába, ugyan-abbán az időben.

A szerbek és szövetségeseik: Anglia, Franciaország és Oroszország csak nevettek. Azt mondogatták maguknak:

— Micsoda örütség Németországtól, Ausztriától és Magyarországtól, hogy ilyen vállalkozásba mernek belekezdeni! Most, amikor három fronton: a francia, orosz és olasz fronton el vannak foglalva!

Mackensen tábornagy Szerbiában. Vezérkari tisztek kíséretében sítalovaglási rész a frontra kedvence paripáján, egy szép szürken.

Hát az igaz, hogy nehéz lett volna Szerbiát meghódítani, ha a szerb hadsereg teljes erejével állhatott volna velünk szemben. Csakhogy meg gondoskodtunk arról, hogy ezt ne tehesse. Különben mi is szereztünk egy új szövetséges társat, akivel egyetértve és akivel együttműködve Szerbiát, a gyilkosok országát alig egy hónap alatt legázoltuk, úgy, amint megérdemelte.

Ez az új szövetséges társunk — Bulgária volt.

Bulgária három év előtt, 1912-ben megtámadta Törökországot, szövetségben Szerbiával. Ebben a háboruban a bolgár hadsereg több ütközetben diadalmasan leverte a török hadsereget, úgy, hogy Törökország kénytelen volt békét kérni.

A békét meg is kötötték, úgy, hogy Törökországnak európai részéből, a Balkánból alig maradt egyéb, mint Konstantinápoly és annak környéke.

Szerbia azonban, amely Bulgáriának akkor szövetséges volt, most egyszerre Bulgária ellen fordult és követelte, hogy Bulgária mondjon le Macedóniáról, amelyet annyi vérral foglalt el magának. Bulgária azt felelte, hogy ez nem lehet, hisz Macedóniát az ő hadserege hódította meg, és a szerződés úgy szót, hogy ki mit elfogiat, az az övé.

Szerbia, amely már régóta nagyvási hóboriba esett és arról áradozott, hogy épp olyan nagyhatalom lesz nemsokára, mint a szomszéd Ausztria és Magyarország, nem akart engedni semmi szín alatt. Kijelentette kerekén, hogy Macedónia igenis az övé és ha Bulgária nem adja ide békésen, el fogja venni fegyverrel.

Persze, Bulgária nem mondhatott le a vérral szerzett hódításáról és így történt, hogy az egykori két szövetséges: a bolgár és a szerb, haddal támadt egymásra Macedónia birtokáért.

A hadiszerencse ezuttal nem kedvezett a bolgaroknak. Ők, akik a hatalmas török hadsereget rövid idő alatt tönkrevérték, kénytelenek voltak a szerb hadsereg előtt meghajolni, amely több ütközetben legyőzte őket.

Egész Európa bámult, hogy hogyan volt ez lehetséges? Hisz a bolgár hadsereg sokkal különb, sokkal vitézebb volt, mint a szerb hadsereg és a bolgár vezérek is jobban értették a dolgukat, mint a szerb vezérek.

De nemsokára ezután megértette a dolgot: Bulgária a török elleni háboruban nagyon kimerült. Több mint százezer embere harc képtelen lett, municiója pedig majdnem teljesen elfogyott. Szerbia ugyanis ravaszul mindig engedte, hogy a bolgár hadsereg csak menjen előre és arassa a diadalokat egymásután: a szerb hadsereg ez ellen bizony nem tett semmi kísérletet, hogy Bulgária maga is elhánt Törökországgal. A szerbek szépen

meghuzódtak hátul, szakasztott úgy, mint az angolok a franciák mögött és nem irigyelték Bulgária harci dicsőségét.

A gazok nagyon jól tudták, hogy mit csinálnak. Nekik nem harci dicsőség kellett, hanem kellett Macedónia.

Mikor aztán vége lett a török háborúnak, akkor már Szerbia előre lépett és tartotta a markát :

— Macedónia az enyém !

Bulgária azonban talán még megfogyott hadseregével is leteperne volna gaz ellenfelét, Szerbiát, ha váratlanul nem támad egy új ellensége. Ez az új ellenség a másik balkáni zsvány : Románia volt.

Románia a török háborúba nem avatkozott bele, de azért folyton készen állt, hogy ő is kaparintson valamit a zsákmányból, persze csak úgy, hogy ezért ne kelljen vért ontani. Szépen megvárta tehát, amíg Bulgária és Szerbia összevesztek, akkor aztán előállt, mondván :

— Én is itt vagyok, osztoszkodni akarok !

És Bulgária így nemcsak Macedóniát vesztette el, amelyet Szerbiának kellett átengednie, hanem elvesztette Kelet-Rumélia egy részét is, amelyet Románia azzal a fenyegetéssel harácsol el magának, hogy különben megtámadja Bulgáriát.

Ilyen zsvány népek élnek a Balkánon. Nincs ottan tisztességes nemzet, csak kettő : a török és a bolgár. A többiben nincs annyi becsület, mint a leghitványabb lőkötőben. De valamennyi közt a leghitványabb volt a szerb.

Képzhetni, hogy ettől kezdve minden bolgár milyen gyűlölettel gondolt egykori szövetségésére, a szerbre ! Képzhetni, hogy hogyan este minden bolgár az alkalmat, amikor Szerbiának megfizethet !

Nos, az idő sokkal hamarabb elkövetkezett, mint bárki is gondolta volna. Alig két évvel a balkáni török háború után kitört a világháború. És ebben a világháborúban Szerbiának nem sült le a bőr az ábrázataról mikor ezt üzenté Bulgáriának :

— Hős testvér, bolgár nemzet, remélem, hogy most ismét egymás oldalán fogunk küzdeni közös ellenségünk, az osztrák és a magyar ellen !

A bolgár nép már ekkor kijött a türelemből és ezt felelte Szerbiának :

— Testvéred a kutya, de én nem. Én bizony nem állok melléd, hanem semleges fogok maradni, ameddig nekem tetszik. Ha te belekeveredtél a világháborúba, hát csak harcolj magad és te lásd, hogy hogyan kerülsz ki belőle. A mit főztél, azt bizony magadnak kell megenned, engem hát ne kínálgass belőle. A te szövetségedből elég volt nekem egyszer !

Szerbia ezt a szégyenletes visszautasítást egyszerűen lerázta magáról,

mint a kutya a vizet. Azt gondolták a nyomorult Petár király még nyomorultabb alattvalói magukban, hogy : se baj, hisz ezt a világháborút ugye mink döntjük el, hanem a nagyhatalmak : Anglia, Franciaország és különösen Oroszország. Ezek pár hónap alatt győzni fognak és nekünk nem is lesz más dolgunk, mint elfoglalni Magyarországból a Bácskát, a Bánátot, Szlavóniát Horvátországot, továbbá Boszniát meg Hercegovinát Dalmáciával

A háboru nyolcadik hónapjában azonban Oroszország, Franciaország és Anglia kezdték magukat nem jól érezni. Mintha előre látták volna, hogy

Szerb tova- szazad Nisből a haretérre indul, a bolgar irontra, a Szerbia elleni nagy tama-
dásuk elején. Szép, délceg katonák, akikre büszkén tekintett minden szerb. Pár hét mulva
ezek a szép, délceg katonák már hontalan földön-futók voltak.

a bosszut tühegő Bugária részéről előbb-utóbb kellemetlen meglepetés
tenyegeti őket, ráüzentek Szerbiára, hogy adja vissza Macedóniát Bulgá-
riának és kössön vele új szövetséget, azzal a feltétellel, hogy szintén fegy-
vert fog Ausztria és Magyarország ellen

De Szerbia, mint a csökönys számár, megbicsakolta magát és ki-

jelentette, hogy semmi szín alatt Macedóniáról lemondani nem hajlandó Tessék ígérni Bulgáriának akármit, csak olyan területet ne, amely Szerbiáé. Ígérjék neki akár egész Törökországot, ez ellen nincs semmi kifogása De lemondani Macedóniáról ? Soha

Az ántánt nem akarta elkedvetlenítem a szerbeket, mert sejtette, hogy nemsokára rájuk szorul. Szerbia helyett tehát Bulgáriát próbálta „megdolgozni”.

Bulgáriában sok az orosz-barát ember, de egyik sem az oroszok szép szeméért lelkesedik, hanem az orosz aranyért.

Ezek az orosz-barát bolgárok nagy lármát csaptak és föl akarták lazítani egész Bulgáriát, hogy aljon Szerbia és Oroszország meile. mert hisz ez kötelessége is, mint jó „testvérnek” De minthogy a bolgár nép erről hallani sem akart, egy volt francia miniszter is ellátogatott Bulgária fővárosába, Szófiába, hogy egy kis francia pénzzel is támogassa a „szerb bolgár testvériséget”

A volt francia miniszter úgy ment Szófiába, mint a ki egész biztos a maga dolgában Szórta a pénzt és nyíltan kihirdette

— Husz millió frankon megvásárolom egész Bulgáriát

No hát, most az egyszer alaposan megjárta a volt miniszter, a dicső Franciaország kiküldöttje A bolgárok elvették tőle a pénzt, de mindjárt el is vitték Radoszlavov bolgár minisztereinökhöz és odaadták neki hogy fordítsa valami jobb ügyre A derék franciának aztán megszegyenüiten kellett elhagynia Bulgáriát Ezuttal nem vált be Fülöp macedón királynak az a híres mondása, amely szerint :

— Nincs olyan magas várfal amelyen egy arannyal megterhelt szamar keresztül ne tudna ugrani

Az ántánt belátta, hogy Bulgáriával kudarcot vallott és most újra Szerbiát kezdte rábeszélni hogy mégis csak jobb volna ha Macedóniát a bolgároknak visszaadna, majd kap helyette Magyarországból még egy jó nagy darabot, ha tetszik, akár Pestmegyét is Budapesttel együtt -öt ha ez se volna elég, nem bánják, tegyen övé egész Magyarország Latni való hogy az ántánt nagyon bőkezű volt és adott szívesen, de persze csak abból, a mi nem volt az övé és a mit még csak ezután kellett volna elfoglalni.

Csakhogy Szerbia meg úgy okoskodott, hogy jobb ma egy veréb, mint holnap egy tuzok, azaz jobb egy kis Macedónia, amely máé megvan, mint egy nagy Magyarország, amely ty nincsen meg és amely hogy meglesz-e valamikor, ez nagyon, de nagyon kétséges Így aztán az ántánt megint csak falra hányta a borsót Szerbia görcsösen ragaszkodott az ő Macedóniájához.

1915. szeptemberben aztán, mikor elkövetkezett a mi nagy leszámolásunk Szerbiával, az ántánt rettenetesen szűkülni kezdett. Nyakra-főre mentek a táviratok és az ügynökök Bulgáriába Miklós cártól, Poincaré elnöktől és György angol királytól, hogy gondoljon a „szent“ ügyre, amelyért Szerbia fegyvert fogott és ne hagyja el a szerb testvért, ne hagyja el az orosz rokont.

Bulgáriának akkor már beszélhettek, mert Ferdinánd bolgár cár ekkor már szövetséget kötött velünk és mozgósította hadseregét, amelynek Zsekov tábornok lett a fővezére, de szintén Mackensen fővezér-sége alatt, épp úgy, mint Gallvitz és Kövess tábornok.

A bolgár nép a Balkán legbecsületesebb, legintelligensebb, legkomolyabb és legfegyelmetesebb népe. A német népet oly annyira jellemző, s az ő nagyságukat adó értékes és jeles tulajdonságok, mint a komoly munkaszeretete, a fegyelmettség és kötelességtudás, a józan-ság, az egyéni érdek alávetése a nagy közösség, a nemzet érdekének, a nemzet érdekében való együttműködés és összetartás becsületes önértéssel párosulva. Mindez

egy balkáni népben sincs meg, csupán a bolgárban. Ehhez járul még a bolgár népnek Ferdinand cáruk iránt való igaz szeretete, föltétlen bizalma, ragaszkodása és hűsége. Ezek a lojális érzelmek annál erősebbek, mert a bolgárok úgy tartják, hogy az ő cáruk Vilmos császár után Európa legtehetségesebb uralkodója, aki hivatva van a Balkánon azt a szerepet betölteni, a mit Vilmos császár a német birodalomban és egész Európában betölt, s így Ferdinand cár hivatva van Bulgária nagyságát és hatalmát és balkáni felsőbbségét véglegesen megalapozni és megerősíteni.

Nagyra tartják uralkodójukat a bolgárok és épp ezért biznak benne és politikájában és nem oktanul. Ferdinand cár annyira népe szívében

Zsekov tábornok, a bolgár hadsereg fővezére. Alig negyvenöt éves még és már hadügyminiszter is volt, aztán pedig átvette a bolgár hadsereg fővezérletét. Nagytudású katona, akinek nevéhez nem egy diadal fűződik.

van ma már és nem kell aggódnia az egynehány elvakult oroszbarát és guruló rubel lelkiismeretlen politikusaitól! Népét maga mellett érezve haladhat a bolgárok királya a maga útján, melyen népének nagyságát és dicsőségét akarja elérni

A bolgár nép igen szorgalmas és igen takarékos: semminemű munkát nem röstel, de legjobban mégis az olyant szereti, amely kiadós tevékenységet igényel. Hiszen láthatjuk nálunk is, hogy az oly rendkívüli figyelmet igénylő és aprólékos kora reggeltől késő estig folytonosan elfoglaló konyha-

Naidenov tábornok, akit Zsekov tábornok helyére hadügyminiszternek neveztek ki. Ő gondoskodott ahazájuk nagyságáért dolgozó bolgár hadsereg ellátásáról és fényesen oldotta meg nehéz feladatát.

kertésznek ők a legkiválóbb művelői. Már például a kevesebb munkát kívánó baromfitenyésztést a bolgár éppen ezért nem kedveli annyira. Ezért Bulgáriában a baromfitenyésztéssel a legtöbb helyen bevándorolt és megtelepedett magyarok foglalkoznak. Egész magyar falvak vannak Bulgáriában, amelyeknek lakói csaknem kizárólag baromfitenyésztésből élnek. Csak az a sajnós, hogy a magyarok ott végleg megtelepedtek, míg a bolgárok külföldön dolgozva is, tavasztól késő ősziig meg-

szorgalommal kertészkednek Magyarországon, Ausztriában, sőt Németországban is, de minden év őszi, október, november hónapban összegyűjtött pénzükkel visszatérnek hazájukba, hogy külföldön megszerzett pénzükkel nemzetük vagyonát gyarapítsák. Akárhányszor megtörténik, hogy egy bolgár kertész ősszel 4—5 ezer korona megtakarított pénzzel megy haza. Ez a szorgalom és takarékoság minden bolgárt jellemez. A katonatisztek is oly takarékosak, hogy bár nincsen valami különösen fényes fizetésük, mégis amikor törzstisztekké lesznek, már mindegyiknek van pár ezer leiva (korona) takarékbetétje.

Katonatisztjeiket a takarékoság mellett különösen jellemzi demok-

rata szellemük is, a mi különben Bulgáriában az egész hadsereget áthatja. És ez a demokrata szellem egyáltalában nincsen a legyelem rovására, sőt inkább ennek hasznára van. Ez a szellem ugyanis megteremtője az öntudatos fegyelemnek, melynek alapja az önálló gondolkodás és az önfegyelmhezesség. Hogy pedig mennyivel hatalmasabb az ilyen öntudatos fegyelem a vak fegyelemnél, ezt eléggé megmutatta ebben a világháborúban is a magyar, német és orosz katonaság közötti nagy különbség.

A bolgár tisztek demokrata szellemét igazolja a következő két kis epizód is :

Egy alkalommal Rahora bolgár hajóállomáson beszállt a hajóra egy ezredes. A beszállásnál maga segített a legényének a podgyász bevitelénél és a hajón, mikor a legény a podgyász lerakása után feszes tisztelegéssel elköszönt, az ezredes kezét nyújtott tisztiszolgájának és meleg kézzorítással bucsuzott tőle.

Másik igen jellemző eset a következő :

Egyszer egy bolgár gárdista főhadnagy utazott magyar hajón Belgrád felé. A hajón volt — természetesen harmadik osztályon — a legény is. Mikor hajónk a Vaskapu-szorozhoz közeledett, a tiszt az utasok engedelmével, előrehívta legényét az első osztályra. Itt aztán a szoroson való áthaladás közben részletes, kimerítő és teljes tájékozottságra valló előadást tartott tisztiszolgájának. Megmagyarázta neki a Vaskapu-csatorna rendeltetését, építésének körülményeit, méreteit stb.

A bolgár hadseregben, hol a tisztek ily módon bannak a legénységgel, igazán példás fegyelem uralkodik. Az így kezelt legénységet tisztjeihez a fegyelmen kívül a szeretet, tisztelet, bizalom, megbecsülés és legnagyobb ragaszkodás fűzi. Ez a katonaság, tekintve végtelen haza- és király-szeretetét, szinte lehetetlen feladatok megoldására is képes.

Rendkívüli a bolgároknak a fajszeretet és az ebből folyó összetartás. Bárhol legyenek is, bárhová kerüljenek is, mindig minden körülmények közt bolgárok maradnak és egymással a legszorosabban összetartanak. Megtörtént, hogy hajón vagy vasuton, egy-egy bolgár utasnak más idegen utassal nézeteltérése támadt, mire rögtön az összes bolgár utasok összejöttek honfitársuk támogatására és védelmére. Azt is el kell azonban ismerni, hogy az igazságszeretetük ilyen esetben sem hagyta el őket azért soha. Ha pártolták is honfitársukat, mégis, ha ennek igaza nem volt, hát maguk világosították föl, sőt rendre is utasították.

A nézeteltérések különben legtöbbszörre a bolgárok rendkívüli önzettségéből és ebből folyó érzékenységből eredtek. A bolgárok ugyanis

rendkívül önérzetesek. Önérzetességük azonban soha sem csap át a gőgbe. A szerbeknél ezzel ellentétben az önérzetesség határtalan gőgben és benegésben nyilvánul.

Nagy súlyt vetnek a bolgárok mindig ifjaik kiképzésére. Ebből a célból katonatisztjeiket azelőtt többnyire Pétervárra küldötték nagyobb foku kiképzés végett. Igaz, hogy hadseregük körében ezáltal az oroszok

Öt balkáni trónörökös és pedig balról jobbra : Sandor a szerb, Boris, a bolgar, Konstantin, a görög, Ferdinánd, a román és Danilo, a montenegrói trón örököse. Közülük kettő, Konstantin és Ferdinánd most már király. A kép 1912-ben, az első balkáni háború dején készült, amikor mind az öten együtt vették le magukat, mert akkor még szövetségesek voltak.

íránt egy bizonyos fokú tisztelet fejlődött ki, de ez sohasem lett olyan szolgai, mint például a szerbeknél és sohasem ment az észszerűség határán túl. A tudományos pályára készülő ifjakat azonban csaknem mind Németországban taníttatják. Hamar fölismerték ugyanis a németek kiváló tulajdonságait és az azokban rejlő hatalmas erőt.

Általában a bolgárok sem áldozattól, sem veszedelemtől, sem egyéb-től nem riadtak vissza soha, hogy népük és hazájuk nagyságát növeljék. Az ilyen sokat szenvedett, sokat küzdött, önérzetes, törekvő és becsületes fajnál ez különben természetes.

Bámulatos különben, hogy ez a faji jellegénél fogva kiváló tulajdonságokkal bíró, velünk magyarokkal rokon turáni népfaj (mert a bolgár tulajdonképpen nem szláv eredetű), korai és csaknem teljes elszlávosodása ellenére, mikor a szláv nyelvet és vallást fölvette, nem tette magáévá a szlávság legtöbb faját jellemző hibáját: a gögőt és alattomoságot, a lelki és testi piszkosságot. A szerb népnél például már külsején rajta ül a piszok. A bolgár pedig nagyon tiszta.

A bolgárok turáni eredetéből és ezzel vejük, magyarokkal közeli rokonfaji jellegéből: magyarázható talán az a szeretetteljes rokonszenv, amellyel velünk szemben viseltetnek. Mindig tapasztaltuk ezt a bolgár nép, a bolgár katonaság, sőt a bolgár hatóságok részéről is.

Mackensen tábornok terve az volt, hogy Szerbiával gyorsan, minél gyorsabban kell végezni. Ezért aztán három oldalról egyszerre támadták meg ezt a nyomorult országot: Magyarország felől Gallwitz a német, Bosznia felől Kövess a magyar és Bulgária felől pedig Zsekov tábornok a bolgár hadsereggel.

Szerbia elkezdett jajgatni és segítségért kiabált első sorban persze pártfogójához, Oroszországhoz, ahonnan csak biztatták:

— Ne félj fiam, amíg engem látsz. Majd én is ott leszek és elbánok ellenségeddel, addig csak tarsd magadat vitézül.

Ez a biztatás nem nagyon lelkesítette Szerbiát, mert hisz az volt a baj, hogy Oroszországot nem lehetett látni. Oroszország akkor elvesztette egész Lengyelországot. Nikolajevics nagyherceg el volt csapva és az egész orosz hadsereg tehetetlenül vergődött abban a hálóban, a mellyel a mi diadalmas seregeink körülfojták. Maga se tudott meg se moccani, hát hogy segíthetett volna Szerbián?

Péter király azért mégis bizott abban, hogy az ántánt nem fogja őtet elhagyni. Nap-nap után szünet nélkül rimánkodott Franciaországnak is, meg Angliának is, hogy az istenért, siessenek, mert Szerbia a három oldal-

Bolgár tiszti telt felszerelésben, a Szaloniki ellen felvonult hadseregénél. Ez a kép a magyar és német képes lapok számára készült. Látni is, hogy rajta az alakok mind a fényképező masinába néznek és „barátságos” arcot vágnak, a mi könnyű is nekik a folytonos diadalok után.

ról jövő tulerő ellen nem tarthatja magát sokáig. Ha pedig Szerbia elesett, akkor Ausztria és Magyarországnak fél millió katonája felszabadul és menni fog ismét Franciaország és Oroszország ellen.

Erre már Anglia észbe kapott, hogy hohó, csakugyan baj lesz, ha Szerbia elvész. Csakhogy Anglia nem abban látta a bajt, hogy Szerbiából a szerb hadsereget kikergetik, hanem abban, hogy ezzel aztán mi Törökországgal közvetlen szomszédságba jutunk, Törökországot elláthatjuk municióval és ágyuval, viszont onnan és Bulgáriából annyi élelmiszert kaphatunk, hogy többé semmiben sem fogunk szükséget szenvedni.

Ez már nagyon, de nagyon fáj Angliának, amely mint tudjuk, egész haditervét arra alapította, hogy vagy a muszka fog legyőzni bennünket pár hónap alatt óriási hadseregével vagy pedig, ha ez nem sikerülne, mi is, meg Németország éhen fogunk elveszni, mert hisz körül vagyunk zárva teljesen, ugy a száraz föld felől, mint a tengerek felől és a municiónk is, meg az élelmiszereink is el fog fogyni hamarosan. Ha mi Szerbia meghódítása után összeköttetésbe jutunk Törökországgal, akkor a szárazföld felől a bennünket körülzáró angol gyűrűt megtörtük és az angol kiéheztetési terv természetesen kudarcot vall.

Mikor aztán hire jött, hogy Bulgária csakugyan mellénk állt és mikor Péter király elkezdett jajveszékélni, mert seregeink ugy hajtották maguk előtt a szerbeket, mint a megrémült birkákat, akkor Anglia egyszerre csak szintén felszisszent, mint a kinek ráhágtak a tyukszemére.

Anglia tehát, épp ugy, mint eddig, mikor baj volt, ráüzent Franciaországra, körülbelül ilyen formán :

— Szerbiát okvetlenül meg kell segíteni. Küldj tehát kedves barátom azonnal legalább félmillió katonát oda. Persze, én is küldök egy pár ezret, mert jelenleg nincs több, de nemsokára lesz akár három millió, mert éppen most akarunk törvényt hozni, hogy minden épkézláb angol besoroztassék, de ehhez természetesen idő kell, mert az ilyen dolog nem megy csak ugy ripsz-rapsz. Addig hát, amíg az én három millió katonám meg lesz, kedves barátom Franciaország, te segíts Szerbián. De gyorsan ám, mert minden perc drága !

Poincaré elnök és a francia miniszterek olyan savanyu képeket vágtak erre, mintha vadalmába haraptak volna. Azt felelték aztán, hogy a dolog nagyon bajos. Félmillió katonát nem lehet Franciaországból elvinni, mert hisz akkor ugy meggyöngül a francia hadsereg, hogy a németek ellenében nem fogja tudni magát tartani.

Joffre tábornok, a francia fővezér pedig kereken kijelentette, hogy ő

nem nélkülözhet félmillió katonát, hisz kétszáz ezret már ugyanis elvittek tőle a Dardanellákhoz és azoknak több mint a fele ott is hagyta a fogát. Ha mégis elvesznek tőle megint félmillió embert, akkor ő köszöni szépen a fővezérséget, de lemond róla.

Poincaré és a francia miniszterek megszeppentek, aztán elment az üzenet Angliába, hogy Szerbia megsegítésére Franciaország nem vállalkozhat. Tessék valami mást kieszelni.

No, a mi ezt illeti, Anglia azonnal ki is eszelt egy új eszmét. Ez az új eszme az volt, hogy most meg Olaszországra üzent rá ilyenformán:

— Kedves olasz bajtárs, Szerbiát okvetlenül meg kell segíteni. Küldj tehát legalább félmillió katonát oda, hisz te ugyanis ott vagy a szomszédban. Persze én is küldök egy pár ezret, mert jelenleg nincs több, de nemsokára lesz akár három millió, mert éppen törvényt akarok hozni, hogy minden épkézláb angol besoroztassék, de ehhez természetesen idő kell, mert az ilyen dolog nem megy csak úgy ripsz-rapsz. Addig is tehát, amíg az én három millió katonám meg lesz, kedves barátom Olaszország, te segíts Szerbián. De gyorsan ám, mert minden perc drága

Vittorio Emanuele olasz király és a miniszterei olyan képeket vágtak erre, mintha ecetet ittak volna. Azt felelték rövid tanácskozás után, hogy a dolog nagyon bajos, félmillió katonát nem lehet Olaszországból elvinni, mert hisz akkor úgy meggyöngyül az olasz hadsereg, hogy a magyarok ellenében egy hélig se fogja magát tartani.

Cadorna tábornok, az olasz fővezér pedig, épp úgy, mint a francia kollégája Joffre, kereken kijelentette, hogy ő nem nélkülözhet félmillió katonát, mert száz ezret már ugyanis elküldött Albániába, hogy ezt neki meghódítsák és neki Albánia a fő, nem pedig Szerbia. Ha mégis elvesznek tőle nem félmillió, hanem csak százezer katonát, akkor ő köszöni szépen, de leteszi a fővezérséget.

A tökmag Vittorio Emanuele király és miniszterei megszeppentek, aztán elment az üzenet Angliába, hogy Szerbia megsegítésére Olaszország nem vállalkozhat. Tessék valami mást kieszelni.

Anglia most sem jött zavarba. Katonát nem adott, de eszmével szolgált akármennyivel. Új eszméje ez volt:

— Franciaország adjon százezer embert, Olaszország másik száz ezret, ő pedig a harmadik száz ezret fogja adni, ezenkívül adni fog ennek a hadseregnek egy fővezért, hogy a francia és olasz hadsereg a szerb harc-térre szállíttassék, sőt municiót és élelmet is fog adni bőségesen

Anglia addig mesterkedett, addig rémitette Franciaországot és Olasz-

országot, míg végre ezek megigérték, hogy hát üsse kő, adunk együtt két-százezer katonát, ha — Anglia is ad százezeret.

Franciaország volt az első, amely a maga százezer emberét utnak indította persze saját hajóin és angol hajókon, még pedig Szalonikibe, Görögországnak az égei tenger partján levő kikötővárosába, amely legközelebb fekszik a szerb határhoz.

Mikor aztán a százezer francia katonát Szalonikiben partra tették, ezek bámulva látták, hogy angol katona ott sincs több, mint legföllebb tizezer és ezeknek is nagy része voltaképp nem is angol, hanem mindenféle gyűlevész nép Kanadából Ausztráliából és Afrikából.

A franciák nagyon felbőszültek, hogy Anglia ismét becsapta őket és a forró szerb gesztenyét is velük akarja kikapartatni a tűzből.

— Hát mi lesz? kérdezték.

— Hisz nem így alkudtunk!

— Csak nyugalom és hidegvér, feleltek az angolok. — A többi angol katona utban van és nemsokára megérkezik.

De Olaszország sem küldött Szalonikibe egyetlen katonát sem. A franciák tehát szidták Olaszországot és kérdezték Rómában, hogy mi lesz?

Rómából azonban nagyon furcsa felelet jött. Salandra, az olasz miniszterelnök ezt üzenté:

— Nagyon sajnáljuk, de még százezer katonát sem nélkülözhetünk. De szerintünk nem is kell Szerbia védelmére több százezer franciánál. Ezek a vitéz harcosok bizonytalán ki fogják vágni a rezes és egyesülve a szerb nadsereggel, az ellenséget diadalmasan kergetik vissza Magyarországra, meg Bulgáriába.

Most már láthatta a vak is, hogy Anglia megint az orránál fogva vezette Franciaországot. Csak maguk a franciák nem akarták ezt látni és még mindig

Tanev tábornok, a bolgár lovasság főparancsnoka. A háboruban azzal tűnt ki, hogy nem hagyott nyugtot a menekülő szerb seregnek, hanem üldözte szünet nélkül.

hittek Angliának, amely azzal az új mesével jött, hogy majd ő kényszeríteni fogja Olaszországot a másik százezer ember elküldésére. De, ha az olaszok esetleg még sem találnának jönni, ott van Oroszország, amely a végső esetben Románián keresztül fog Szerbia segítségére sietni.

A franciák prüszköltek, mintha mindegyiknek egy marék tubák lett volna folyton az orra alatt. De ekkor már késő volt. Szalonikiból nem mehettek megint vissza, mert az egész világ kinevette volna őket. Magukba fojtották a mérgüket, csak azzal álltak mégis bosszút az angolokon, hogy a szaloniki csapatok fölött a fővezérséget egy francia tábornoknak követelték.

— Ha már százezer francia katona van itt és csak tízezer angol, akkor jogosan megkívánhatjuk, hogy francia legyen a fővezér.

Az angoloknak nem tetszett ez a követelés, mert ők akkor már ki is nevezték a szaloniki ántánt-hadsereg főparancsnokává saját emberüket, Hamilton tábornokot. Most az egyszer azonban a franciák megkötötték magukat és Anglia kénytelen volt engedni.

Igy lett a szaloniki ántánt-hadsereg fővezére a francia Sarrai tábornok.

Most azonban meg kell magyarázni, hogy hogyan szállhatott partra Szalonikin az ántánt-hadserege?

Hiszen Szaloniko Görögország városa, Görögország pedig kijelentette már a háború elején, hogy semleges akar maradni egész végig.

Hogyan történhetett, hogy Görögország semlegességét így megsértették? Nos, a dolog úgy történt, hogy Anglia voltaképpen Görögországot akarta erőnek erejével belevonszolni ebbe az új balkáni háborúba, azaz a görög királyt, Konstantint szeretne volna beleugratni, hogy siessen a minden oldalról megtámadott Szerbia segítségére, azon a címen, hogy Görögország és Szerbia közt szerződés áll fenn, amely szerint ha bármelyik országot megtámadják, egyik a másiknak segítségére sietni köteles.

Jostov tábornok, a bolgár vezérkar főnöke: velünk egyetértően csinálta meg Szerbia megrohanásának nagyszerű haditervét.

Szerbia, bizakodva hatalmas pártfogóiban, a háboru első esztendeje alatt nem is hívta fel Görögországot, hogy a szerződés szerint álljon melléje. Szerbia ugyanis biztosra vette az ántánt győzelmét és nem akarta, hogy a győzelemben Görögország is részes legyen, nehogy aztán a végén Görögország is kapjon valamit. Szerbia mindent, de mindent egyes egyedül akart bezsebelni.

Görögország királya tehát, éppen jogosan, azt felelte Anglia felszólítására, hogy a szerb-görög szerződés őtet nem kötelezi, mert a szerződés nem úgy szól, hogy Görögország akkor is köteles Szerbia mellé állni, ha ez az egész világgal háboruba keveredik, hanem csupán akkor, ha valamelyik Balkán-állam, például Románia vagy Bulgária támadja meg.

Anglia sohase törődött joggal, igazsággal, csak mindig a maga hasznával és könyörtelenül gázolt le minden kis nemzetet, amely útjába merészelt állani. Most is elhatározta, hogy keresztül gázol Görögországon, ha ez nem áll az ő oldalára. Mintha ezt mondta volna Görögországnak:

— Barátommá kell lenned te gazember, különben letiporlak!

Természetes, hogy az angol intrika és még ennél is jobban az angol pénz nagyban dolgozott Görögországban. Akadt ott sok gaz lelkű ember, akinek kedvesebb volt az angol arany, mint saját hazájának fenmaradása és becsülete.

E gaz emberek közt a leggazabb volt Venizelosz, a görög miniszterelnök. Ez a hitvány, megvesztegetett államférfiu titokban összebeszélt Angliával saját királyának, Konstantinnak háta mögött és Görögország nevében meghívta az ántánt hadseregét, hogy szálljon partra görög földön, Szalonikiban és innen induljon Szerbia segítségére. Venizelosz jótállott arról, hogy a mely percben az ántánt hadserege Szalonikiba teszi lábát, megmozdul a görög nép, a görög hadsereg is és lelkesedéssel áll az ántánt mellé.

A görög nép, amelyet Venizelosz és vele együtt megfizetett cinkostársai elámitották, felizgatták mi ellenünk, csakugyan elhitte, hogy óriási haszon lenne, ha kardot rántana az ántánt mellett. Görögországnak meghagyna mindent, amit a szeme-szája kíván, például: egész Kis-Ázsiát, Albániát és egyszerre nagyhatalom lenne belőle!

Hanem Konstantin görög király már ismerte az ántántot tapasztalásból és ismerte különösen Angliát, amely őt már kétszer akarta meggyilkoltatni fölbérelt haramiákkal. Ezenkívül Konstantin király rokona Vilmos német császárnak, tehát becsületes ember. Ő tisztán látta a helyzetet. Tisztán látta, hogy Anglia Görögországnak ígér ugyan füt-fát, de majd

náboru után, még ha győzelmes volna is ez a háboru rája nézve, nem váltaná be ígérését, mert hisz Angliának nem érdeke, hogy egy kis állam nagyra nőjjön.

Ez it Konstantin király, mihelyt értesült, hogy az ántánt csapatai az ő tudta és beleegyezése nélkül partra szállottak Szalonikiban, azonnal elcsapta Venizeloszt, az áruló miniszterelnököt és helyébe Szkuludisz-t nevezte ki.

Venizelosz féltette a bőrét és elmenekült — hova menekülhetett volna máshova — Szalonikiba, amelyet az ántánt csapatai már elfoglaltak, aztán úgy viselték ott magukat a görög földön, mintha ott ők lettek volna az urak.

Ezalatt azonban nagy dolgok történtek. A magyar, német és bolgár csapatok nem törődve semmit az ántántnak partraszállásával Szalonikiban, egyre beljebb nyomultak Szerbiába és a szerb hadsereg folyton hátrált előttük. Egymásután esett el Belgrád, Arangyelovac, Pozsarevac, Valjevo, Nis, Kragujevac, Kruzsevác, Prizrend, Úszküb, Monasztir, Novibazár, úgy hogy november vége felé már birtokunkban volt egész Szerbia.

A szerb hadsereg kétségbeesetten védekezett, de hiába volt minden erőlködése, mert mi a szó szoros értelmében csak úgy söpörtük őket magunk előtt. A nyomorult országnak és nyomorult királyának megérdemelt végezete beteljesedett. Petár király gyönyörűséges fiaival Belgrádból Kragujevacba, Kragujevacból Nisbe, Nisből Kruzsevácba, innen Prizrenbe menekült, sokszor olyan sietve, hogy podgyászának egy részét nem is vitte magával és nemcsak hogy királyi konyhát nem tarthatott, de örülnie kellett, ha menekülése közben neki is jutott egy falat kenyér és szalonna. Képzeltetni, mennyit koplalhatott a szerb hadsereg, ha még a szerb király is alig jutott betevő falathoz!

Sokáig késett az Isten büntetése, de azért nem maradt el! A sok hitványságért, amit Szerbia és Petár király ellenünk elkövetett, meg kellett bűnhődniök és meg is bűnhődtek.

Petár királyt kikergettük országából, földönfutóvá tettük, országát elfoglaltuk teljesen. Nem maradt egy tenyérnyi földje, amit még magának mondhatott volna.

Ha visszatekintünk a multra, be kell látni, hogy sem Petár királyt, sem népét sajnálni nem szabad.

A háboru első hónapjaiban, mikor hadseregünk az oroszszal, később pedig még a hitszegő olaszszal is el volt foglalva, mi Szerbiával nem sokat törődhettünk. Csak éppen annyi hadsereget tartottunk ott lenn, hogy a

szerbeket visszaverhessük, ha támadnak. A szerbek azonban vérszemet kaptak erre és már arról álmodoztak, hogy nemsokára Budapestre fognak diadalmasan bevonulni.

Diadalmi mamorukban, különösen mikor a mi szerencsetlen Potiorek tábornokunkat Valjevó alatt tőrbe csalták és megverték, a szerbek eibizakodottsága nem ismert határt. Még titkot sem csináltak abból, hogy betörnek Magyarországra, itt könyörtelenül le fognak gyilkolni mindenkit, aki nem rác és még a csecsemő magyar gyermeknek sem fognak kegyelmezni.

A szerb főhadiszálláson 1915. év augusztusban Petár király fia, Sándor trónörökös volt a parancsnok, mert az öreg Putnik tábornok csupán fővezére volt a szerb hadseregnek, de a legnagyobb ur ott még a dölyfös Sándor herceg volt.

Hát ez a Sándor szerb herceg maga

buzdította katonáit, hogy ne irgalmazzanak a magyaroknak, hanem öldöskés rakásra még a csecsemő kisdedeket is. Hogy ilyen „hőstettekre“ még jobban buzdítsa katonáit, egy napon szemlét tartott fölöttük és a sorból kiszólitva egy szerb katonát, ezt a beszédet intézte mindazokhoz, akik körülötte álltak :

Putnik vajda, a szétvert szerb hadsereg főparancsnoka. A háboru elején Budapesten elfogtuk de egy nap mulva lo vagiasan szelnek eresztettük, hogy csak menjen haza, ne sirjanak a szerbek utána. Most is főparancsnok még, csak éppen hadserege nincsen.

— Vitéz szerbek! Ime vegyetek példát erről a Drakulics Száváról, aki a szerb hadseregnek halhatatlan hőse. Én ezennel mellére tűzöm Drakulics Száva tizedesnek a nagy arany érdemkeresztet ő felsége Petár király nevében, akit az Uristen sokáig éltesen. Mert Drakulics Száva nagy hős, oly hős, aki előtt meg kell a szerb zászlót hajtani Tudjátok, mit tett Drakulics Száva? Hát én elmondom, hogy hire menjen egész Szerbiában, a mi dicső hazánkban is lelkesedjenek rajta öreg és fiatalok. Drakulics Száva, mikor nemrég betörtünk a Szerémségbe, az egyik magyar házban egy elhagyott csecsemőt talált, bölcsőjében fekvé, amint sirt az anyja után. Drakulics Száva tizedes nem azt nézte, hogy egy ártatlan poronty van előtte, hanem csak azt, hogy ez a poronty magyar poronty, aki ha felnő, szintén csak szaporítani fogja a gyűlölt magyarok számát. És mit tett Drakulics Száva tizedes? Nos, Drakulics Száva, a mi derék tizedesünk nem tétovázott egy pillanatig sem, hanem kiragadta a porontyot bölcsőjéből a lábánál fogva és a falhoz csapta, hogy szétloccsant az agyveleje. Hát szerb vitézek! Én ezért a hőstettért adom Drakulics Száva tizedesnek a nagy arany keresztet. Drakulics Száva tizedes álljon előttetek mint követendő példa. Ti se kegyelmezzetek egyetlen magyarnak sem, akár nagy, akár kicsi, akár aggastyán, akár gyermek, akár férfi, akár nő.

Haršogó riadal kísérté a szerb trónörökösnek ezt a rettenetes és undok beszédét. Ime, ilyen volt a szerb! Hát megérdemelte valamennyi, Petár királytól kezdve az utolsó parasztig, hogy akasztófán száradjon ki a lelke.

De ennek a történetnek itt még nincs vége.

Mikor Gallvitz tábornok német hadserege elfoglalta Pozserovácot és a szerb hadsereg hanyatt-homlok menekült, a németek nem üldözték a menekülőket, hanem megpihentek a csata után, hogy új erőt gyűjtsenek a további előnyomuláshoz.

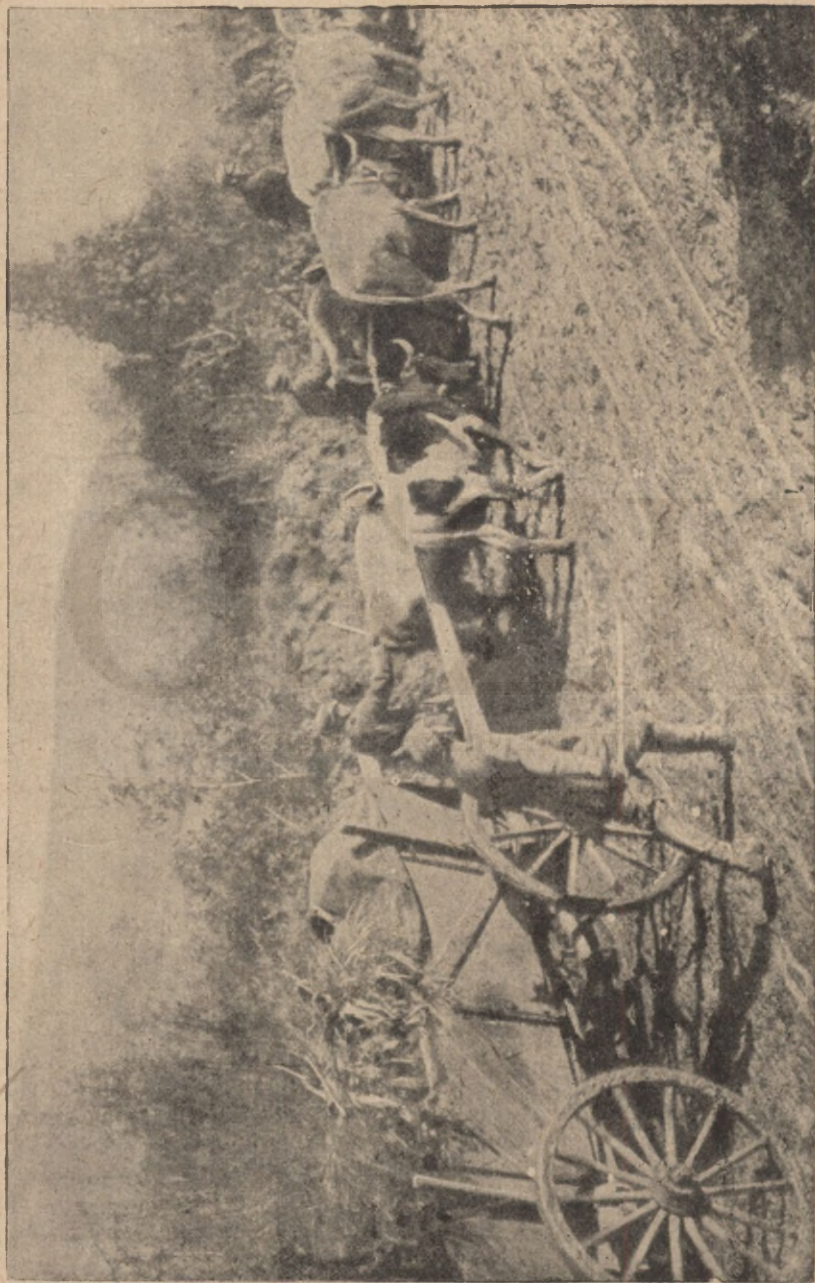
A német tisztek a harcmezőn tábort ütöttek, letelepedtek a tábortűz köré és mjután megvacsoráltak, beszélgetni kezdtek.

Volt köztük egy kapitány, Z. herceg, aki Vilmos császárnak is rokona. Ez a fiatal herceg elmondta bajtársainak Drakulics Száva esetét és a német tisztek megrendült szívvel hallgatták ezt az iszonyuságot. Többször közbe is szóltak:

— Hihetetlen! Hihetetlen, hogy egy ember ilyenre képes legyen!
Z. herceg azonban folytatta:

— De most egy még hihetlenebb dolgot fogok elbeszélni és pedig egy magyar katonáról.

— Halljuk! halljuk! — szóltak a német tisztek.

A szerbiai harcokból : ökörcsordát hajtanak csapataink után, azoknak elemezésére. De hogy a derék állatok ereje addig se vesszen kárba, amíg husuk a gulyásgyűbe kerül, mindenfélekével megrakott szekereket is kell nekik a harctérre szállítani.

— Ez a magyar katona szintén tizedes, még pedig a szerémségi honvédgyalogezredben. A neve Nagy Mihály. Ez a Nagy Mihály honvédtizedes, aki egy ragyás képű, rücskös arcú, ijesztő tekintetű idősebb ember, a háboru kezdetétől fogva harcol. Már néhány tucat ütközetben vett részt, mind-egyikben kitüntette magát rettenthetetlen bátorságával. Legalább száz szerb katonát küldött másvilágra, mert nem kegyelmezett senkinek, aki fegyverrel a kezében elébe került és nem adta meg magát.

— Hát ez természetes! — szóltak közbe a német tisztek. — Mink se kegyelmezünk senkinek, aki fegyverrel harcol ellenünk.

Z. herceg folytatta:

— Nagy Mihály honvédtizedes Sabác bevétele után századával egy szerb falu ellen nyomult, ahol még a szerb asszonyok is puskatűzzel fogadták a honvédeket és ahol minden házat külön kellett elfoglalni, miután a szerbek egy része elesett, a másik része pedig megtutott.

Az öldöklő csata után a honvédek benyomultak a házakba, de ezekben már nem találtak senkit. Az egész faluban nem volt többé ellenség.

Nagy Mihály honvédtizedes is bement egy házba, amelynek udvarán két holttest hevert: egy öreg ember és egy fiatal asszony holtteste. Mindkettő mellett ott feküdt a földön egy-egy puska, amelyből a honvédekre lövöldöztek. Az öreg szerb a nagypapa volt, a fiatal nő pedig az unokájának a felesége. Az unoka, a fiatal nő férje természetesen a szerb hadseregben szolgált.

A ház azonban mégsem volt teljesen kihalt, mert belülről gyermek-sírás hallatszott.

Nagy Mihály, a zord tekintetű honvéd, bement a házba és az utca felőli szobában egy bölcsőt talált. A bölcsőben egy alig pár hónapos csecsemő feküdt és keservesen sirt az anyja után. Mit tett Nagy Mihály honvédtizedes a szerb gyerekekkel?

A német tisztek nem feleltek, csak lesték Z. herceget, hogy hogyan fejezi be történetét.

Z. herceg nem várta sokáig bajtársait.

— Nos, Nagy Mihály honvédtizedes, a zord, ijesztő arcú magyar katona gyengéden kiemelte a szerb csecsemőt bölcsőjéből és ment vele egyenest a századosához, mondván:

— Százados ur, alássan jelentem, egy kis porontyot találtam, aki bizonyosan árva lett szegény, mert anyja ott fekszik holtan az udvaron. Kérem alázatosan, kegyeskedjen megengedni, hogy ezt a kis szegény gyereket hazavihessem a feleségemnek. Három nap alatt megjáróm az utat, mert csak itt lakunk a szomszéd Szerémségben.

A százados csak nézett. Furcsa egy kívánság a háboru kellős közepén!

— Hát magának nincs gyereke? — kérdezte.

— Nincsen, százados ur. Csak volt, de meghalt szegény, éppen ilyen kicsi korában. Annak a helyére jó volna. Megörülne neki a feleségem is. Fölnevelnénk derék magyar embernek.

Nagyon meg volt hatva a százados és meg is adta az engedélyt, hogy Nagy Mihály a szerb kisdedet hazavihesse a feleségének!

— Szinte hihetetlen! — mondták a német tiszték, azt gondolva, hogy a történetnek vége van. — Szinte hihetetlen, hogy olyan gaz ellenséggel szemben, mint a szerb, magyar katona ilyenre képes legyen.

— Hát ha még megtudjátok, bajtársaim, a történet végét! — szolt Z. herceg.

— Hogyan, hát még nincs vége? — álmélkodtak a német tiszték.

— Nincs. A történet vége az, hogy az ártatlan kis magyar gyerek, akit Drakulics Száva, a szerb tizedes a Szerémségben falhoz csapott — Nagy Mihály honvédtizedesnek egyetlen édes kis gyermeke volt! És Nagy Mihály tudta ezt és még sem állt bosszút. Nem mondta azt, hogy szemet szemért, fogat fogért. Ugy-e, ha ő meg a szerb gyermeket csapta volna a falhoz, hát ez is csuf, aljas dolog lett volna, de legalább lett volna rá mentség. Nagy Mihály azonban egy pillanatig sem gondolt bosszura, mert a magyar szive tiltotta, hogy egy gazságért hasonlóval fizessen vissza. Ime, megismertétek bajtársaim a szerbet, most megismertétek a magyart is. Mert minden magyar olyan, mint ez a Nagy Mihály. Ha találkozni tudnék vele hát megölelném! Most már igazán vége a történetnek.

A német tiszték közül nem egyiknek köny gyült a szemébe és az egyik, egy ezredes, így szolt:

— Büszkék lehetünk, hogy olyan szövetségesünk van, mint a magyar!

De mondjuk el most sorrendben a szerb háboru eseményeit.

Október első napjai ideget tépő feszültségben teltek el. A levegő olyan volt, mint a kisütésre kész leydeni palack, telistele az előkészületek nehéz izgalmaival. A szerb repülők folytonosan ott keringtek a fejünk fölött, de a mi könnyü ágyuink srapnelesője hamarosan ellüzte őket. Az ágyuk, a nehéz mozsarak beágyazása, alapozása elkészült, az ütegeket beépítettük. A német nehéz tüzérség mellett megbujtak fedezékeikben a mi huszonnyolcas, meg harminc és feles ütegeink, huszonegy és tizenöt centiméteres ágyuink, nem szólva a nyolc centiméteresekről. Az ágyuszörnyek hallgató szája a Duna tulsó partjára ásitott, a Gorica hegyre, amely az átkelés kulcsa volt.

Megfigyelőink repülőgépen szállongtak, keringtek a tulsó part fölött és a szerbek mozgólódásáról adtak hirt. Erősen beépített beton-övezete koszoruzta a Goricát s ezekben az övekben szerb szuronyokat csillantott meg a napfény. Azonban nem a szurony volt itt a fontos, nem a szurony döntötte el ezt a harcot, hanem az ágyu.

A szerb tüzérség mesteri módon értett az ütegek maszkirozásához, rejtegetéséhez. Repülőink nem tudták a szerbek tüzérségi állásait pon-

Bolgár csapat rajvonalba fejlődve Szerbiában, a Plogovica nevű magaslat előtt, amelyen országot kígyózik keresztül. A szerbek a völgyben foglalnak állást, ágyuik pedig a hegyoldalakban vannak elrejtve. A csapat parancsnoka magyarázza katonáinak, hogy milyen messzire lehet az ellenség.

tosan megállapítani. Ágyuink csak nagy ritkán adtak le egy-egy lövést s a felporzó gránát csak néha-néha jelzett valamit. A német őrzatok megtámadtatás nélkül cirkáltak a magyar parton s csak néha-néha váltottak puskalövést a szerb őrszemekkel. De ha csónak próbálkozott a vizre crezskedni, akkor kinyitották torkukat a könnyű szerb ágyuk s szórták a gránátot, hogy csak úgy tarajzott a víz. Ilyenkor a mi nyolcasaink felegettek át a nagy vizen, amelyen hangos zökkenéssel iveltek át a lövések.

A hidászaink végre készen voltak. A hidépitő anyagot lerakták a partra és várták, amíg a tüzérség elvégzi a munkát. A német gyalogság oszlopai is elhelyezkedtek és újabb parancsra vártak. Október ötödikén este már mindennel elkészültünk s másnap már megjött a parancs: A tüzérség kezdje meg a tüzelést! Október hatodikán hajnalban megremegett a föld, a szomszéd hegyek reszkettek, a talaj szinte ingott. Mert a nehéz mozsár-ágyuk elbődültek. Rettentő hangversenye szólalt meg a mi ütegeinknek. Haragos füstöt okádott köröskörül minden, de legjobban a Gorica hegy.

Amikor lecsapott egy-egy negyvenkettős és harminc és feles gránát, hatalmas földtömeg zökkent magasra. A por meg a sárgás füst valami sötét, átláthatatlan felhővé gomolygott, keveredett, amelyet kísértetiesen világított meg a robbanás tüze.

A szerb tüzérség is felelt. Nehéz gránátjai keresték a mi ütegeinket, de hiába. A szerb lehetett mestere a fedezésnek, de a németek nem mesterek, hanem művészek voltak. És mi sem maradtunk mögöttük semmiben. Már az első órák alatt látszott, hogy mennyivel hatalmasabb a mi tüzérségünk. Eleinte elég szaporán feleltek a szerb ágyuk, de a hogy vonalról-vonalra feljebb meg feljebb vittük a nehéz ágyuk tüzet, mind akadozóbb lett a szavuk. Mind több meg több szerb ütegre borult a halálos némaság. Néha percekre, gőzbe, füstbe, porba burkolódzott a Gorica, mint a haladkló, aki betakarja a szemét, hogy ne lássa a halált.

Amikor nehéz tüzérségünk olykor-olykor szünetet tartott, könnyebb ágyuink kaptak lélegzethez és srapnelesővel árasztották el a lőtt földszeleteiket. Afféle nagytakarítás volt ez, hogy ha netán mégis maradt volna szerb katona valahol a felszaggatott hegyhajláson, az is kitakarodjon onnan.

Két napig szóltak szünet nélkül az ágyuk. A Duna fölél felhő szállott az ágyufüstből. Hetedikén reggel még javában rázta a vidéket az örült ágyutüzelés és még a szerb tüzérség is teletgetett, de már este telé csak itt-ott szállott keresztül a Dunán a magyar partra egy-egy szerb gránát. Estére elnémult az utolsó is. A szerb tüzérség vagy megsemmisült vagy elhallgatott. Ekkor a német tüzérség és a mi ágyuink is megszűntették a tüzet. Jóleső csend borult csapatainkra, valóságos megváltás a rettentő hangzivatar után.

Október nyolcadikán reggel kora hajnalban, amikor még vaksötét volt, öt német gránátos csolnakba szállott a Dunán. A könnyű sajka halk evezőcsapással megindult a viznek, meg az éjszakának. Tíz-tíz perces időközökben két-két ilyen csónak szállott vízre s lassu ütemben vitte a szerb

part felé a jó német gránátosokat. Mindenki feszülten várt és hallgatott. Hallgatózott, hogy nem dördül-e el odaát egy puskalövés. Eltelt egy félóra, egy óra, de semmi. Egyetlenegy lövés sem szakította meg a nagy csendet.

Harminc nagy csónak szállt most a vízre, majd előkerültek az uszályhajók és alig telt egy-két óra, vagy négyezer gyalogos sorakozott a Gorica alatt. Eközben előkerültek a hidászok és gépszerű pontossággal verni kezdték a hidat. Serény kezük alatt szinte ütemesen hosszabbodott egyre a hid, mint a gyorsan kinyújtódzó kigyó. Délután két órára már készen is volt. A gyalogság sűrű tömegben rajzott, hömpölygött rajta keresztül.

Egy szerb városból, amelyet a bolgárok rommá lőttek, mert a polgári lakosság a házából lövöldözött rájuk. A bolgárokra különösen dühösek voltak a szerbek, mert árulásnak tartották, hogy Bulgária Szerbia ellen, a „testvérnemzet” ellen fegyvert fogott. Csak hogy a bolgárok azt felelték erre, hogy testvéretek ám a kutya de nem mi, ti rablók és gyilkosok!

Eközben szájról-szájra terjedt a hír: odaát három ép ágyút zsákmányolt a mi gyalogságunk. Kiszolgáló legénységével együtt találták meg egy rejtett állásban, amelyet véletlenül nem ért a mi nehéz ágyuink tüze.

A szerbek közt minden egyéb megsemmisült. Az ágyucsövek ledöntve, a lóhullák, halott emberek, szétlőtt municiókocsik nagy összevisszaságban hevertek. A fedezékek szétlőve, fölszaggatva, a drótsövények széttepc. A pusztulás meg a halál lábnyoma feketéltett köröskörül.

Késő délután már megindult a tüzéségünk is. Dübörögve hajtott

keresztül a hadihidon. Estére már szerteszét repült a hivatalos jelentés: a németek Báziasznál átkeltek a Dunán és elfoglalták a Goricát.

Belgrádnál és ettől a várostól nyugatra kelt át Kövess tábornok hadserege a Dunán és a Száván, egyidejűen lépve át a Szerbia északi határát védő folyókat. A nagyszerűen sikerült haditett további kettős hadászati föladat elé állította a mi csapatainkat. Először: az átkelési helyek biztosításáról kellett gondoskodni: s másodsor a tőlük keletre küzdő Gallvitz-hadsereggel kellett összeköttetést szerezni.

Az első föladathoz a Belgrád városától délre eső magaslatokra, tehát a Vracár (249 méter), Ekmeluk (279 méter) és Zselenzso (208 méter) hegyekre volt szükségünk, amelyek a déli irányból jövő támadások ellen védték Belgrádot.

A Száván való átkelést kierőszakoló csapataink pihenés nélkül, azonnal folytatták előnyomulásukat és október 10-én a Vracár lejtőjén, 11-én pedig a csucsán vetették meg lábukat. Még két napig tartottak a harcok s 13-ára minden magaslat a miénk volt. Ezzel Kövess-hadsereg a rá háramló első feladatot épp oly fényesen oldotta meg, mint magán a Száván való átkelést.

Most következett volna a második föladat: a Gallvitz-hadsereg Szemendriánál kelt át a Dunán, amely Belgrádtól idáig hatalmas, Magyarországba benyúló könyököt alkot. A Dunának ez a szakasza, tehát — Belgrád és Szemendria között — szerb kézen maradt, s a partnak minden magasabb pontján föllállított szerb hajóágyuktól volt védve. Azonban nyilvánvaló volt az is, hogy amint a német és magyar hadsereg a Duna könyök alatt kezét nyujt egymásnak, ez a szakasz harc nélkül hullt az ölünkbe. Igen ám, csakhogy a Gallvitz-hadsereg meglehetősen kedvezőtlen körülmények között harcolt. A Dunát nemcsak a déli part hajóágyúi, hanem aknamezők is zárva tartották, a hid építését pedig az Aldunán dühöngő szelek akadályozták. Ugyancsak a szél miatt nem lehetett a pontonokat (hidverő hajókat) sem használni, s így a szerb földön küzdő német seregnek néhány napig egyetlen gőzös szállította át a szükséges hadianyagot.

A mondottakból következik, hogy az említett Duna-szakasz szabaddá tételét szintén Kövess-hadseregnek kellett kierőszakolnia. Ha ennek sikerül gyorsan délfelé nyomulni, akkor az itt álló szerb erők visszavonulási útját veszedelmezteti, s amint eléri a német sereg magasságát, máris megszállította a Duna-könyököt a kellemetlen ellenségtől. Ennek tudatában folytatták a német, magyar és osztrák csapatok előnyomulásukat.

Október 16-án kezünkben volt már az Avala-hegy, ez a 600 méteri

magas emelkedés, amely két fekete pupjával szinte belenézni látszott Belgrád város gyomrába. Az északi csucst a mi katonáink foglalták el, míg a délit a megkerülő német szárny vette birtokába. Jellemző, hogy a nehéz harcoknál, melyek a hegy birtokáért folytak, nekünk csak hatszáz s a németeknek mindössze csak kétszáz szerbet sikerült elfogni.

Még ugyanaz nap megszálltuk a part mellett fekvő 91 méter magas Ritopek hegyet is. Innét folytatódott az előnyomulás a dunaparti Drocka falu felé, amelyet — ugyancsak nehéz harcok után — a mi katonáink fog-

Fűzavesszőkkel és deszkákkal kibélelt szerb lövőárkok. A szerbek hónapokon át tanyáztak ezekben az árkokban, amelyeket szépen berendeztek maguknak minden kényelemmel, még padokkal és asztalokkal is. Volt idejük ilyeneket csinálni, mert mi majdnem egy egész esztendeig békében hagytuk őket. Másutt voltunk elfoglalva és Szerbiára csak későn került a sor. De mikor aztán rákerült a sor, egy-kettőre el is bántunk vele.

laltak el. Ezzel szabaddá lett a közbeeső Duna-szakasz, mert a szerbek a terepet hátulról támadó ellenség ellen nem tudták védeni és visszavonultak, miáltal lehetővé vált a Kövess-hadsereg balszárnyának és a Gallvitz-sereg jobbszárnyának érintkezése.

Amint a Duna-szakasz fölszabadult, akcióba lépett a mi dunai monitorflottánk is, amely Belgrádnál sok aknát halászott ki és most sietve megnyitotta a Vincánál lerakott aknamezőt. A szerbek ugyanis, mikor

már látták, hogy mi komolyan megtámadjuk őket, a Dunába és a Szávába temérdek aknát sülyesztettek, hogy ezek miatt monitoraink ne tudjanak mozogni. Csakhogy monitoraink az aknákat kihalászták a vízből.

Uj része kezdődött ezzel a szerbiai támadásunknak. A németek hidakat vertek a Dunán, amihez, épp úgy, mint a szávai átkelésnél, mi adtuk az anyag legnagyobb részét. Ezután már egyesült erővel mehetett tovább délfele a két, immár egyesült magyar-német hadsereg. Ugyanitt kezdődött azonban a szerb hadjárat tulajdonképeni nehézsége is. Érezhetővé kezdett ugyanis válni a szerb utak hiánya. Más hadműveleteknél megszoktuk, hogy minden hadosztálynak meglegyen a maga utvonala, itt azonban jó volt, ha minden hadtest kaphatott külön utat, illetve élelmezési utvonalat.

És ezek is milyen utvonalak voltak! Alig lehetett rajtuk előre jutni. Az uttest keskeny, emelkedései és lejtői szokatlanul nagyok, meredekesek voltak s a feneketlen sárban minden szekér végleg elakadt volna, ha nem dolgoztak volna folyton szorgalmas munkáskezek ezrei az utak javításán és jókarban tartásán.

Az is csak Szerbiában fordulhatott elő, hogy a vasutvonalak hamarább lettek használhatók, mint az utak, mert a fölszaggatott sineket s a fölrobantott, de nagyon kis, jelentéktelen hadiszervényeket a mi gyakorlott vasutezredeink hihetetlen gyorsan állították helyre. A zimonyi hid roncsai még a Szávában heverték, de a belgrádi—nisi vonalon már a Ripanj-Ralja alagutakig közeledtek a vonatok, hat lokomotív és száz vagon, melyeket kompok vittek át a szerb partra.

Hogy a nehézségek mellett nem volt egyetlenegyszer sem hiány az élelemben, a municióban, azt csak annak köszönhattük, hogy a hadvezetőség minden lépést a leggondosabban előkészített, minek következtében a fronton álló seregeknek elég ennivalójuk volt. A gondoskodásnak ez a nagyszerű formája a további előnyomulás sikerét biztosította.

További előnyomulásunk folyamán a hadsereg frontja kiszélesedett. Támadásunk mindenütt az egész vonalon fönnakadás nélkül haladt előre.

Igaz, hogy a szerbek egész előnyomulásunk alatt sehol sem álltak meg, hogy döntő ütközetben mérjék össze erejüket a miénkkel. Az utolsó nagyobb csata még Belgrádnál volt, a várostól délre fekvő magaslaton. Itt egy hadosztályunk, amelyet a szerbek lövészárkaikban vártak be, hatszáz halottat és halálos sebesültet talált, amiből tulzás nélkül szabad ötször ennyi sebesültra következtetni. Ezentul azonban csak utóvédharcok voltak, taktikai szempontból ítélve, hasonlók, de lényegükben sokkal véresebbek, elkeseredettebbek és dühösebbek, mint az orosz utóvédharcok. A szerbek,

akik főerejük visszavonulását fedezték, egy pillanatig sem gondoltak arra, hogy e küzdelemből élve is ki lehet kerülni. Ahol megálltak, ott megmaradtak mindaddig, amíg agyon nem vertük őket.

A szerbek védekezésénél azonban sokkal nagyobb szerű az a mód, ahogy a mi katonáink támadásukat vitték keresztül. Nem lehet elképzelni azt a hallatlan erőfeszítést és hősiességet, amelyet a mi gyalogságunk produkált. A szerbek ugyan vereségeiket nehéz tűzéréségünk rettentő fölényének tulajdonítják, de ebben legalább ugyanakkora része van kato-

Szavov bolgár tábornok (×), a bolgár északi hadsereg fővezére a főhadiszálláson. Miután átvette a jelentéseket, a térkép elé ül és azt tanulmányozva egy darabig, kiadja rendeleteit, hogy a csapatok mikor és hogyan folytassák a szerbek elleni támadást. Szavov tábornok szintén kitűnő hadvezér volt ebben a háborúban és főleg gyors előnyomulásokkal aratta diadalait.

náink föltartóztatlan rohamának. A tűzéréségünknek inkább azt köszönhetjük, hogy aránylag nagyon kevés volt a veszteségünk. Nem is szüntek meg a szerbek siránkozni, hogy tulnyomó erővel támadtuk meg őket és különösen temérdek ágyut vittünk ellenük, így hát nem volt nagy vice leverni őket.

A szerb hadsereg visszavonulása közben eleinte azt hittük, hogy új védelmi vonaluk a Rajla magaslaton lesz, ott azonban a szerbek nem álltak

meg, nyilván mert nem voltak megfelelően előkészített védelmi állásaik. Nem lehetett látni tüskés drótsövényt sem, s valószínű, hogy ebben egész Szerbia nagy hiányt szenvedett.

Belgrád nem volt erős és főképp nem volt modern vár, de északi, vagyis a folyók felőli oldalról való elfoglalását terepnehézségek miatt a szerb hadvezetőség mégis lehetetlennek tartotta. Épp ezért az újabb erősítések a várostól délre fekvő magaslaton készültek, hogy Belgrádot szárazföldi megkerülés ellen védjék, míg a part felől a Duna és a Száva aknákkal teleszórt széles medrének és a Kalimegdán citadellájára tölvontatott angol hajóágyuknak kellett volna minden támadó kísérletet megakadályozni, illetve csirájában elfojtani.

A szerbek valóban teljes biztossággérzettel tartózkodtak majdnem az utolsó óráig Belgrádban. Az angol tengerészeti misszió épületében a tiszték még a vár elfoglalása napján lakmároztak. Menekülésük alkalmával megkezdett konzerv-dobozokat, nyitott borospalackokat és szétszórt ruhákat nagy rendetlenségben hagytak hátra, nyilvánvaló bizonyosságául annak, hogy Belgrádban nem voltak elkészülve az eseményekre, nem bíztak a mi támadásunkban és semmiképp sem hittek annak sikerében.

Am, amint annyiszor már ebben a háboruban, a szövetséges magyar és német hadseregek, most is legyőzték a lehetetlent. Egy csodásan szép és hadászatiilag is feltétlenül értékes haditettel csapataink kierőszakolták a Száván való átkelést. A belgrádi vár falának tövében, most megint osztrák és magyar bakák vetették meg lábukat.

A szerb fővárost Zsivkovics ezredes védte körülbelül ötvenezer szerb katonával, francia tüzérséggel, angol hajóágyukkal és orosz aknászokkal. Az egész ántánt együtt volt tehát és az idegen tiszték a védelem elméleti részébe is beleszóltak. Az angol misszió például, amely Orsovától Belgrádig állította föl tizenötös messzehordó hajóágyuit, innét irányította ezek szerep-körét. A franciáknak már a várban is volt veszteségük: egy törzstisztet, akit katonánk a citadellában egy asztalon fekvé holtan találtak. Miután seb nem volt rajta, valószínű, hogy nehéz gránátunk légnyomása ölte meg.

Belgrád citadellája merészen előre ugrik abba a kiszögellésbe, amelyet a Száva torkolata alkot a Dunával. Várbástyáitól keletre, illetve délkeletre és nyugatra széles uszályként huzódik el a hegyoldalra épített város, amelynek ilyképp két frontja van. Egyik északra, a másik keletre néz. Az elsőt a Száva, a másikat a Duna védi, amely itt éles könyökkel kanyarodik északról délkelet felé.

Közvetlenül a citadella előtt fekszik a Nagy és Kis Hadisziget s mint-

hogy túl a folyón kilométeres síkság terül el, a Kalimegdánról minden mozdulatunkat messzire be lehet látni.

A szerbek fővárosuk két frontját a partokon végig állásokkal erősítették meg, a folyók vizében pedig oly sűrűn helyezték el a legujabb szerkezetű aknákat, hogy a mi átkelésünk lehetősége kizártnak látszott. A szerb tüzérség részint a Kalimegdán parkjában, részint a Belgrád mögötti hegyekben, főleg a Vardora magaslaton foglalt állást.

Boris, bolgár trónörökös (a jobb oldalon álló fiatal tisztt). Attól kezdve, hogy Bulgáriával szövetségben Szerbiát megtámadtuk, mindig ott volt a fronton, és kivette részét a háboru minden fázisából. Még csak 21 éves, de már hadtestet vezényel, mint tábornok.

Október elején áradni kezdett a Duna s az első hullámok, amelyek a lehorgonyozott aknák tetejét elborították, megadták a jelt Kövess tábornok hadseregének a munkára. Október ötödikén hatalmas tüzéségünk gyülekezett össze a zimonyi partokon, de a leadott lövések még csak a távolságok megállapítását célozták és nem az ostromot

Különösen a mi tüzéségünknek volt szüksége pontos belövésre

A szerbek nem viszonyozták ágyutüzünket, de azért úgy ütegeik, valamint a partokon és a fölrobbantott vasuti hid fölötti kis Czigányszigeten lévő gyalogsági állásaik ismeretesek voltak előttünk

Este a Kalimegdánon fölillant egy fényszóró s késő éjszakáig kereste a még mindig dolgozó ágyuinkat. Éjjélkor hirtelen, mintegy parancsszóra elaludtak Belgrád összes lámpái és a szerb fővárosra komor sötétség és csönd borult.

Másnap, október 6-án délután ismét munkához fogott tüzéségünk.

Ezuttal már eredményre dolgozott és mint annak idején Gorlicénél, úgy most is az összes ütegek egyszerre, szakadatlanul okádták a rettenetes gránáttűzet a Duna tulsó partjára.

A hatás nem maradt el: megfigyelőink több tüzet jeleztek a belgrádi pályaudvar környékén és a gyárvárosban, északnyugatra a marhavágóteleptől. Közben egy német repülő kóválygott a szerb hadállások fölött és a ráirányított erős gépfegyvertűz ellenére megállapította, hogy a vasuton a Topesider és Ballja közt élénk forgalom van, azontul azonban egész Mladenovácig nem vehető észre semmi mozgás.

A szerb tüzéség még mindig nem felelt, nyilván azért, hogy állásait el ne árulja és a lövészerkezleteivel átkelésünk esetére takarékoskodjék. Még az a fából csinált álmonitor sem csalta őket lépre, amelyet előző éjjel a Hadisziget északi oldalán helyeztünk el s amely napok mulva is érintetlenül állt ugyanazon a helyen.

Estére megérkezett a Duna nagy árhulláma s a magasan hömpölygő viz még élénkebb tevékenységre buzdította tüzeinket. Ágyuzásuk oly rettenetes volt, hogy Zimonyban hangos csörömpöléssel megremegtek az ablakok. Belgrádban rémület és tehetetlen kétségbeesés vett erőt az emberekben.

Talán ennek köszönhetjük, hogy mikor a homályban egy szürkére festett motorcsónakunk végigsiklott a part alatt, az összes szerb ágyuk, mintha csak megfélekedtek volna magukról, rálőttek. Ugyanekkor csónakokra és pontonokra tettük, illetve behajóztuk azokat a zászlóaljkat, amelyekre az átkelés földadata várt.

Október 7-én hajnali két óraker tüzérségünk minden tüze azok ellen a szerb ütegek ellen összpontosult, amelyek az átkelésünk ellen dolgoztak. Megszóllaltak nehéz ágyuink is és a Vracár hegyre, meg a Banowo Brdora sűrűn hullott alá a borzasztó tüzező. Válasz gyanánt a Kalimegdánon megint felcsillant a szerb fényező.

Belgráddal szemben magyar parton fekszik Kozsára szigete, amelyet egy keskeny, ezerszeresen kacskaringós kis Dunaág alkot. Ezt a folyam-ágot, amely éppen Belgrád városával szemben egyesül ismét a főfolyammal, Dunavácnak nevezik.

Ebből a vízből bukkantak ki a mi kicsiny lélekvesztőink és a szürke pontonok, a hidvereshez szükséges hajók. Sötét, világtalan éj volt és az ágyuk ércorkainak bömbölésétől, meg a gránátok zugásától jajgatott a levegő. Vérfagyasztó hangzavarban pionirjaink (műszaki csapataink) zajtalan evezőcsapásokkal hajtották előre a kicsiny csónakokat. Nyole-tíz ember ült mindegyikben. Még nem értek a víz közepére, mikor néhány lélekvesztő aknába ütközött. Az aknák robbanása vizoszlopot dobott föl s ennek kísérteties, tompa bugását a szerbek meghallották a parton. A következő pillanatban a Kalimegdán fénykévéje végigfutott a vizen s a lubicoló csónakok közé magas tajtékot vertek a lecsapódó szerb gránátok. Szökőkutak, kapkodó gyors evezőcsapások, hullámokon táncoló csónakok, közben folytonos csattogása az ágyuknak és ideát a lázas remegés: vajjon átérnek-e? Izgalmas percek voltak ezek!

De csak percekig tartott a látvány, mert egyszerre rekedt ugatással szólalt meg egy nehéz ütegünk és a Kalimegdán tetején fényes tűzijátékban repült ezerfelé a fényező.

A sötétség azután megsegítette katonáinkat. Mire megvirradt, már néhány zászlóaljunk odaát volt a szerb parton, keletre Belgrádtól. Ezek az árvízterület zsombékjai között ugrálva, azonnal megrohanták a parton huzódó vasuti töltést s azt elfoglalva, beásták magukat, miután a szerbek gépfegyvertüzét a mi ütegeink tömegtüze elhallgatatta.

Most a Kalimegdán ágyui kezdtek rögtönzött állásaink ellen dolgozni s ezt ismét tüzérségünknek kellett legyűrnie. Világos nappal nem lehetett folytatni az áthajózást s így a szerb parton levő gyalogságunk a széles folyóval a hátában, a bal parton maradt, főerőktől teljesen el volt vágva.

Egész nap tartott a harc, a szerbek a partjukon levő katonáinkat el akarták fogni, de azok nagyszerűen tartották állásaikat. Segítségükre sietett a mi dunai kis hajóhadunk is, amely magára terelte a szerb ágyutűzet és sikeresen lölte a szerb gyalogságot.

Angol segítség Szerbiának, igen, a szerb hadseregben voltak angol katonák is, főleg tüzérek, de ezek még a háború elején, jötte oda, abban a biztos tudatban, hogy nemskórára a szerbekkel együtt diadálmasan be fognak vonulni — Budapestre. Mikor azt/ verní kezdtük a szerbet, az angolok egyszerre úgy ellúntek Szerbiából, mint — a kámifor.

A sötétség beálltával, nyolcadikára virradt éjjel megint folytattuk a áthajózást. Ezuttal már nagyobb pontonok, majd gőzösök által vontatott uszályok vitték át egyfolytában katonáinkat a Kozsova szigetről Vreár alá, persze nem anélkül, hogy az ellenséges tüzérség ne zavarta volna az étkelést.

Reggelre elég katona volt odaát a támadáshoz. A szerbek hősiessen védekeztek, minden házat külön kellett elfoglalni tőlük, akik mellett civilek, sőt asszonyok is részt vettek a harcban, az ablakokból dobálva kezigránátokat a mieinkre. Támadásunkat hatásosan támogatták a monitorok. Az egyik például egy egész francia úteget hallgattatott el. Reggeltől estig folytak a harcok a belgrádi utcákban. Éjjel megint minden eszközzel tovább szállítottuk át katonáinkat. Ezek is rögtön tűzbe mentek és még éjjel elfoglalták a Dusán cár-utcát. Virradatkor a 49. ezred 3-ik zászlóalja rohammal elfoglalta a Kalimegdánt és kitűzte a zászlónkat a citadella fehé tornyára.

Egyidejűen folyt a németek támadása is a Száva felől, a Cigány szigeten át. Az átkelést itt is pionirok csinálták az éj leple alatt. Tutajhidat fektettek a Cigány szigetről Belgrád nyugati partjára. A tutajhídon átkelve Banowo magaslatát foglalták el. Október 9-én reggel tehát már egymás mellett lobogtak a szerb királyi konakon a magyar, osztrák és német zászlók.

Még ugyanaznap sikerült a szerbeket nehéz küzdelemmel, amelyben minden egyes szerbet külön kellett agyonverni, a városból kiszorítani és a délre fekvő hegyekig űzni. Az ellenség, amely a parton és az utcai harcokban hétszáz, a Kalimegdánban pedig háromszáz halottat vesztett, a sarkowo-velki-vreár vonalat foglalta el, ahonnét azonban pár nap múlva szintén kiverték őket csapataink, amelyek az ellenség hősiességét és a vidék ezer meg ezer nehézségét egyaránt diadalmasan küzdötték le.

Belgrádot a lakosság csaknem teljesen kiűritette. A városban alig maradtak tízezren. A város erősítései, különösen az alsók, teljesen rommá lettek löve, ugyszintén a dunai házsorok is. Ellenben a citadella téglafala és a város belseje aránylag kevés kárt szenvedett. A házakon alig volt ép ablak vagy ajtó, az ablakokat az ágyuzás, az ajtókat és üzletredőnyöket pedig állítólag a szerb komitácsi bandák törték föl, akik az utolsó napon fosztogattak. A városban a csapataink után vonuló trént és a visszajövő sebesültszállítmányokat lehetett látni.

Magyar sebesült feltűnően kevés, még pedig azért, mert nehéz tüzérségünk nagy fölényt biztosított nekünk a szerb földön. A szerb lakosság nagyon szegény és mindenki panaszkodott, hogy nincs ennivalójuk.

Az ekkor már több mint egy év óta tartó háboru olyan fogalmakkal

ismertetett meg bennünket és olyan katonai kifejezésekre tanított meg, amelyeknek értelméről pár hónappal azelőtt alig lehettek sejtelmek. Van azonban sok olyan szólam is, amiknek értelmére a háború ugyan megtanított, de azért a legtöbb embernek fogalma sincs a műveletről, amelyet ezek a kifejezések takarnak. Így, amikor a Bugon, Dnyeszteren, Ikván, Strijen és még egy pár folyón átmentünk, Höfer tábornok ezt így jelentette: Csapataink . . . átkeltek . . . folyón. Mikor pedig átléptük a Drinát, Szávát és a Dunát, amelyek széles, megduzzadt és sebes sodrású folyók, ezt így adta tudtunkra a vezérkar főnökének helyettese: . . . „X. tábornok hadserege kikényszerítette az átkelést több helyen.“ Most magyarázzuk, hogy tulajdonképpen mit is jelent az, hogy: „kikényszerítette“.

A Száván egy másik helyen való kikényszerített átkelés például így történt: Az északi (az innenső) parton mi beástuk magunkat, a déli (a tulsó) parton pedig a szerbeknek volt három-négy méter vastag falu és egy méter földdel betakart ugynevezett „srapelbiztos“ fedezékük. A srapelbiztos fedezék arra való volt, — és ezt a célt kitűnően szolgálta is, — hogy a kis ágyuk (nyolc centiméters tábori ágyuk) tüze ellen föltétlenül biztosítsa a benne levőket és csupán a tizenöt centimétertől fölfelé menő kaliberű ágyuk gránátjai tehettek bennük kárt. Igen, csakis a gránátok, mert a srapel pukkanásakor levágódó ólomgolyók nem tudják a tető alatt levő katonát megsebezni, a srapelbiztos tetőt az apró golyók nem ütik át.

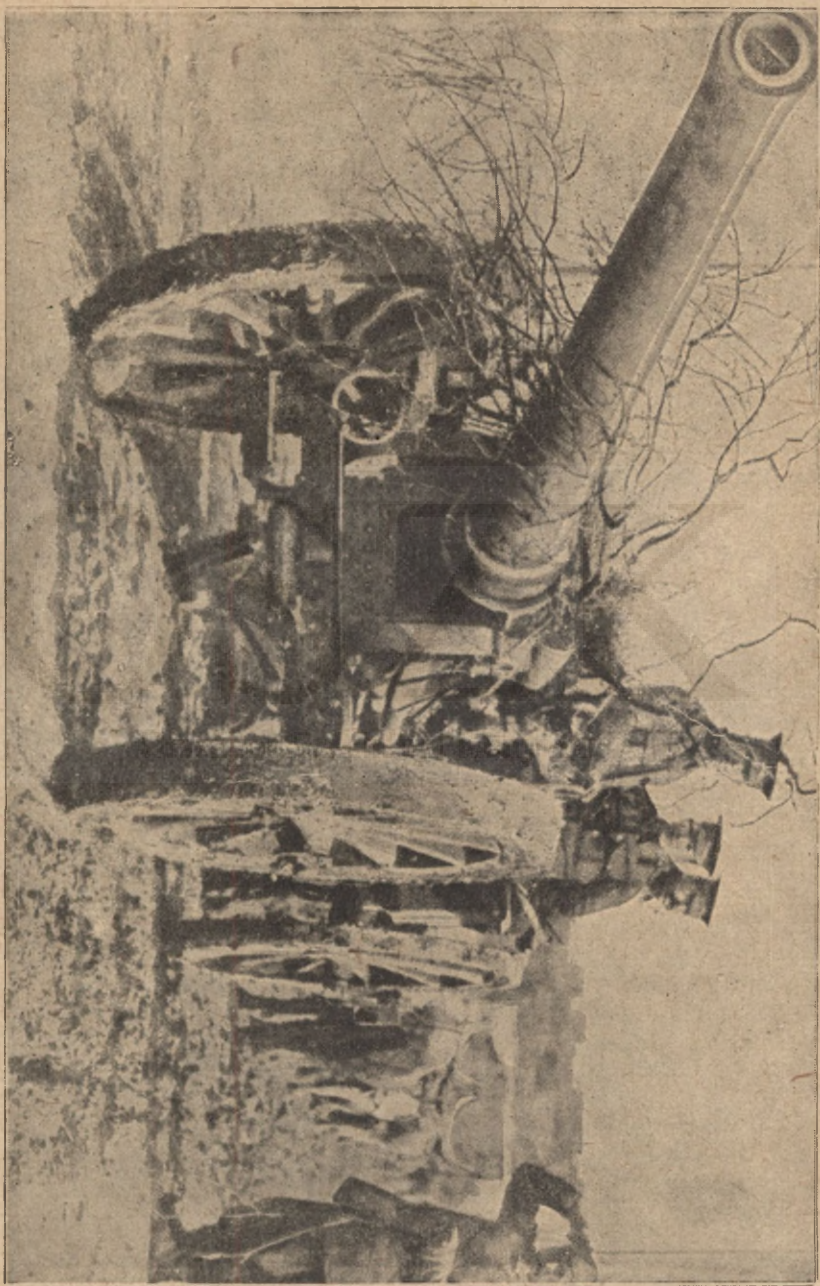
Az ilyen módon eltakart ellenségnek az állását el kell foglalnunk. Az ellenséges tüzérseget csak nagy munkával (értsd napokig tartó szakadatlan ágyuzás) sikerült elhallgatatnunk.

Természetesen a szerb tüzerek is lőtték a mi állásainkat és mi tagadás benne: nagyszerűen lőttek. Egyik gránát a másik után vágott közénk és igazán hősi magatartás kellett ahhoz, hogy az állásainkban nyugodtan megmaradhassunk. Az igaz, hogy a háború tizenötödik hónapjában, jól tudta minden baka, hogy a tüzérseget inkább a lélekre van káros hatása a rettenetes dörgés miatt, mert hisz a találás nagyon csekély.

A kölcsönös ágyuzás hetekig tartott, és közben járőröket küldözgettünk a Száva partjára, hogy kikémleljék, mit csinál az ellenség. Repülőink is folyton ott keringtek a szerb állások fölött és a jelentés mindig ugyanaz volt:

Nem mozdul az ellenség az árkaiból. Ott van, ahol volt.

Egyszer aztán váratlanul elhallgatott a szerb tüzérseget. Egész napon át nem lőtt. Akkor este a mi négy-öt emberből álló járőreink a Száváig kusztak előre. A szerb gyalogság sem lőtt. Lövéárkainkat az éj leple alatt előre vittük. Az egész vonalon közvetlenül a part lejtőjére. A kocsikon

Messzehorodó ágyú, aminőt néhányval Anglia kolosón adott Szerbiának, minidjárt a háboru első hónapjában, persze megfelelő számu angol tüzérekkel együtt. A kép is akkor készült az angol lapok számára. Azóta mi ezeket az angol ágyúkat már mind elfoglaltuk. Az angol tüzéreket nem foghattuk el, mert ezek, miheivt megérezték a pecsenyészagot, vitézül kerekét oldottak.

levő ladikokat és barkákat óvatosan a vízre eresztettük, hogy ne okozzanak zajt. Megkezdődött az áthajózás

Több helyen négy-öt csónakkal mentünk át, mindegyikben egy-egy szakasszal: negyven-ötven emberrel. Utközben a szerbek észrevettek bennünket és irtózatos golyózáppal fogadtak.

Visszafordulni vagy utunkat tovább folytatni; mindegy volt!

Előre mentünk tehát tovább, de csupán az evezősök maradtak ülve, a többiek valamennyien lefeküdtek a csónakok fenekére.

Végre átértünk, csaknem az összes csónakokkal egyszerre. Rettenetes ordítással vetettük magunkat az ellenségre. Mell a mellnek feszült, az emberek egymást tépték, rugták, harapták, sokan megsebesülve, átlólti karral és fejfeljéssel tovább harcoltak. A harc izgalmában nem vették észre, hogy megsebesültek. Ez már nem volt harc, hanem borzasztóan véres dulakodás, birkózás és verekedés. Ugy festett az egész, mint egy rettenetes zürzavar, ahol mindenki csak ütötte, vágta azt, aki vele szembe került.

A szerbek hihetetlen ellenállást fejtettek ki, de a mieink is tudták, mikor az ágyuk beleszóltak az emberi ordításba, hogy tulajdonképpen miről is van szó. Rettenetesen szép volt ez!

Végre, mert hiszen folyton jöttek új, meg új csónakok, folyton érkeztek számunkra erősítések, így hát a szerbek kénytelenek voltak engedni. Hátrálni kezdtek. Ki megadta magát, ki pedig menekült. A szerb foglyokkal katonáink egy része visszament az innenső partra, a többi pedig előre kijelölt helyen, az ellenség kiverése után, félkörben beásta magát. Lehettünk azon a ponton körülbelül ezren. Ezt a félkört, amely mintegy öv ölelte át a mögöttünk épülő hidat és amely azt a célt szolgálta, hogy az ellenséget a hidon átvonuló katonák megtámadásától távoldítsa, nevezik hidfőnek. Ez a kifejezés nagyon találó, mert tényleg is a feje a hidnak. És ha az ellenség elfoglalja, a hid teljesen hasznavehetetlenné válik. Lehetetlen átmenni rajta, mert a csapatokban átvonuló katonákat tömegesen lőhetik.

Most kezdődött meg a hidászok munkája. A félkörben levő katonák lövöldözése lekötötte az ellenség figyelmét addig, amíg a hidászok elkezdték az oly sokszor emlegetett hadihid építését.

Először a magyar parthoz közelebb és aztán husz-harminc méternyire mindig közelítve a szerb partot, vasmacsákkal és láncokkal vascónakokat rögzítettek meg a Száván. Mikor ezzel körülbelül készen voltak, deszkákat, rudakat fektettek a csónakok közé, kötelekkel megerősítették azokat és aztán: megindult a gyalogság.

Rohamlépésben, szakaszonként futottak át a bakák a hidon. Alig ért át négy-öt szakasz, az ellenség fényezője észrevette a kész hidat és löni kezdte. Ropogott a puska és egyszerre csak azt vettük észre, hogy a hidra kezdi magát belőni a szerb tüzérség is, amelyikről pedig azt hittük, hogy már elment.

Az történt ugyanis, hogy a mi tüzeink megtalálták a szerb tüzérségi állásokat és ezek hátrább voltak kénytelenek vonulni. De aztán elgöngyölíték újból állásukat és onnan messzebből lőtték a hidat.

Csakhogy nem használt már semmi. Gyalogságunk nagy tömeggel a szerb parton volt, állandó harcban ugyan, de folyton előrenyomult. A szerb gyalogság nem tudott ellentállni és így a tüzérség is hátrább vonult. A harc három nap és négy éjjel tartott, míg végre megvetettük lábunkat a szerb partnak ezen a részén is.

Kövess Hermann tábornok fia a harc-téren. Mint hadapród szolgált a diadalmas hadvezér derék fia és hősiessé részt vett több ütközetben. Azóta tisztí rangot szerzett.

A szerb földnek van egy sajátsága : olyan sáros tud lenni, mint egyetlen más országa sem a világnak. Hisz sárosak az orosz utak is, meg Galicia homokos fővénye is. De a szerb sár, az — egészen más. Az ruganyos anyag. Megkötí, megakasztja azt, ami belemerül. És nemcsak az utak ilyenek, hanem az egész talaj, még a hegyoldalról leomló átázott kőporréteg is. A magyar és német katonaság emberfeletti erővel küzdött minden lépésért, a mivel előbbre haladt. Egy német katona elakadt a sárban. Belemerült az egyik lába az agyagba, s nem tudta többet kihuzni. Egy kicsit kapálózott, aztan leült. A társai huzták,

segítették — hiába. Nagy társzekerek hajtottak el szorosan mellette. Ha csak egy arasszal kerülnek arrébb a széles talpu kerekék, menthetetlenül összeroncsolják a katona csontjait. Néha már, ugylátszott, hogy rá is gázol egy kocsi és ugy rángatózott fáradt teste a földön. Mikor aztán elvonult a hadoszlop, odalovagolt egy német tiszt s rászólt az ácsorgókra :

— Ássátok már ki ezt a fickót !

A bakák pedig elővették rövidnyelű ásóikat, s úgy szabadították meg kellemetlen helyzetéből a német legényt.

És így ment ez mindenütt. A kocsik előtt ásták a sarat, a szekereket toltak, az ágyuk elé ökrök voltak fogva s az utát szerb asszonyok kaparták három korona napidijért.

Egy mezőn hangárok állottak egymás mellett. Belsejükben a fehér ponyva alatt Albatros típusu repülőgépek pihentek, forgatható gépfegyverrel.

A szerb repülőknek csak a nevük volt szerb, mert tulajdonképpen francia hivatásos repülők tartózkodtak Szerbiában, akiket a szerbek hétfői repülőknek csufoltak. Ezt a nevet azért kapták, mert minden fölszállásukért, azaz minden utért, amelyet ellenséges föld felett tettek meg, 300 frank fizetést kaptak. Ezt a pénzt vasárnaponként elmulatták Belgrádban s aztán hétfőn, hogy megint pénzhez jussanak, újra fölszálltak.

És milyen volt a gépjük ?

Gyöngye, sőt ócska Blériot-gépekkel jöttek oda, s repülésük korántsem ért meg annyit Szerbiának, mint amennyibe került. Már júniusban egyébként Lányi főhadnagy átrepült Szerbiába s ott négy bombát dobott le, amelyek a francia hangárok közt estek le. Lányit akkor többen is üldözték, de hiába, pedig ő csak egy lassu biplánon ült.

Az út mentén messze egymástól, de nagyon szélesen terpeszkednek el a szerb faluk. Tisztábbak, kedvesebbek, izlésesebbek, mint a galíciai falvak. A szerb lakosok lassan visszaszálingóztak. A jó ég tudja, hol bujkáltak csirkéikkel, ökreikkel és minden pereputtyukkal. A mezőkön feltűnően sok volt a szénaboglya, ezekben voltak a szerb hadállások ; az ellenfél nagyon jól tudta, hogy a kazalokat nem lőjük, mert szénára nekünk is szükségünk volt.

Különöseket a szerb földek is. Látni lehetett, hogy kukorica volt a főtermésük.

Tul az Avala hegyen, Belgrád után van egy higanybánya.

Azt mondták a szerbek, hogy tavasszal csinálhattak volna ellenünk támadást, mert tudták, hogy kevesebben vagyunk, mint ők, de a szerb hadsereg akkor még nem volt megszervezve támadáshoz. Nem volt továbbá hidépítő anyaguk, sem autójuk, sem sok egyéb dolguk, a mire támadó seregnek szüksége van.

Később sejtették, hogy mi készülünk valamire ; látták a mozgást ezen a parton, de nem tudták, hogy ez mit jelent ? Ők körülbelül egy hadosztállal védtek Belgrádot. Mesélték, hogy patruljaink a Duna felől jövet,

vagy egy órával előbb értek a konakhhoz (szerb király palotája), mint a németek. De a zászlót mégis egy német százados tüzte ki oda.

A szerbek nagyon büszkék véreik hősiességére. A szerb népet nem lehet kiirtani, hangoztatják. Szerintük a győzőknek meg kell becsülniök a szerbekben azt, hogy az összes ellenfelek között, egyedül állták meg a harcot. Szerbiában 18. évétől 52 éves koráig mindenki katona volt. Otthon csak a Balkán-háború rokkantjai és a felmentettek maradtak.

Hadseregünk legkisebb katonája, egy fűvész közlegény, aki csak 120 centiméter magas. A sorozásnál nem vált be, de addig könyörgött, amíg mégis beosztották a szekerészcsapatokhoz, amelyek Szerbiában szolgáltak.

Üszküb, Prisztina, Monasztir azok a városok, amelyeket legjobban féltettek, mert ezek nem voltak védve, és a bennük felállított tüzérségi műhely rájuk nézve igen fontos volt. Belgrád lakosai tagadták, hogy az utcai harcokban civjlek is részt vettek volna. Akiket mi küzdőknek néztünk, azok — szerintük — hozzátartoztak a hadseregükhöz. A szerbeknél az egészségügyi szolgálatot a nők látták el s a tréningeket is asszonyok vezették. Lehet, hogy mi ezekről hittük, hogy részt vettek a harcokban.

Az orosz ujságokban sok borzalmas dolgot lehetett olvasni a menekülők nyomoruságáról. De Oroszország nagy, óriási nagy. Ott van elég hely a menekülők számára. A legszegényebb ember számára is maradt valami zug, ha csak meg nem halt vagy nem fagyott meg. De Szerbia kicsiny és folyton kisebb, meg kisebb lett. Mindazok, akik nem harcoltak a csatatéren, folyton kisebb és kisebb létszágon szorultak össze. Alig akadt olyan ember, aki nekünk, az ellenségének akarta magát kiszolgáltatni.

Amikor Belgrád második meghódolása előtt állott, a szerb lakosok mindannyian, akik még mozogni tudtak, dél felé igyekeztek. És a vándorló

szerbek hullámai egyre nagyobbodtak. Ahogy a magashól lerohanó lavina megtöri minden ellenállást, azonkepen a kergetett szerbek áradata is magával ragadta azokat, akik akkor még talán gondolni sem akartak arra, hogy önként mondjanak le a hazai rögről.

Mindenki Nist vélte a mentő szigetnek. Nem volt többé megállás. A földművelő otthagytta földjét, még ha nem takarította is be termését. A malmokból kirabolták a lisztet. Téli szérükben kicsépellték a gabonát, nem törődve a tulajdonos tiltakozásával.

Minden különbség megszűnt az enyém és tied között. A közös tulajdon lett a jelszó. A tömeg minden eleséges üzletet megrohant és kirabolt. A tulajdonosoknak nem maradt egyéb hátra, minthogy saját jószántukból szintén a menekülő tömeghez csatlakozzanak, anélkül, hogy csak egy fillér kártérítést kaptak volna a tőlük elvett holmikért. Végül aztán senki sem tett kifogást az ellen, hogy lakását bajtársai szállják meg.

A szerb vasutak a katonaságnak kellettek. Senki sem zugolódott. Senki sem akart kétségbeesni. Valamennyien abban a tévhitben éltek, hogy dél és kelet felől jön majd a segítség. Hiszen az oroszok segítséget ígértek. És az ujságok tudtára adták a népnek, hogy a szerb kormány határozott és megbízható híreket kapott Párisból és Londonból, hogy Szerbia nyomora néhány nap múlva, legfőlebb egy hét múlva véget fog érni. Ezért senki sem akarta tűrni, hogy házat, kunyhóját, pajtáját elégessék, hogy terméséből azt, amit nem használtak föl, megsemmisítsék. Hiszen csak ideig-óráig való bucsu volt az egész, gondolták magukban. Mindenki bizott a mielőbbi viszontlátásban. Hiszen először is úgy volt, hogy az ellenségnek Belgrádba való bevonulása után meg kellett hátrálniok. Egyes csapatok élére papok állottak, akik énekbe fogtak, amelyet aztán az egész csapat velük énekelt. És amikor beesteledett, előállottak a politikusok ujságírók és más bőszavu emberek, néha asszonyok is, akik gyujtó beszédeket mondtak, amelyek után a hazafias dalok következtek. Így aztán a szerbek legtöbbször megadással viselte el a tábori életnek és a viharban és esőben való menetelésnek a viszontagságait.

Nyomorról az első időben alig volt szó. De amint a menekülő szerbek Kragujevácot elérték, ott már szörnyűre fordult a helyzet. Ott tudták meg, hogy Oroszországtól és a többi szövetségesektől egyelőre nem várhatnak segítséget.

Az izgalom percről-percre növekedett. Kragujevác lakosságának száma négyszer, ötször nagyobb lett. Az ujságok azt a hirt hozták, hogy Szalonikiban angol és francia csapatok szálltak partra. Mindenki ujjongott.

A meghódított Szerbiából: Krusevac vidékéről való szent lányok es asszonyok ünnepi ruhában. Nagyon féltek a német csapatoktól és szépen felkötözve egy borjút hozták ajándékba a német főfőrnök, hogy ne bántsák őket. Szerb férfi egy síncs közöttük, mert ezek vagy elmenekültek, vagy katonáknak mentek.

örömében és Kragujevác városát október 7-én este ünnepiesen kivilágították. Senki sem gondolt arra, hogy lefeküdjék aludni.

Hanem rettenetes reggelre ébredtek. Az a hír terjedt el, hogy a Szalonikiban partraszállott francia és angol csapatokat visszavitték a hajókra, hogy továbbá Venizelosz a görög miniszterelnök megbukott, hogy a bolgárok a szerbek ellen mennek; hogy Orsovánál átjött az ellenség a Dunán és hogy sem a románokra, sem a görögökre a szerbek nem számíthatnak.

Mindenkit rémület fogott el és valamennyien vadul rohantak össze-vissza az utcákon. Nem lehetett a rendet tartatni. Nem is volt, aki fenntartsa, mert hisz minden fegyverbíró ember a fronton volt.

A kereskedők bezárták boltjukat, de éhező asszonyok és gyermekek erőszakkal kinyitották vagy feltörték. Senki sem hallgatott másnak a szavára. A dél felé való üldözést csakhamar az észak felé való üldözés követte. A Nisből Palánka felé menekülő szerbek más tömegekkel találkoztak, emberekkel, akik dél felé kerestek menekülést, de ezek már nem találtak eleséget és ezért rettenetes nyomorukban elrabolták azt, amit a már elvonult csapatok meghagytak.

Emiatt zavar és zendülés támadt, sőt valóságos harc is az asszonyok és aggastyánok közt. Zpoola közelében egy hófehér hajú asszony beledöfte a sarlóját egy hetven éves férfinak a mellébe. Oka pedig ennek egy répa volt, amelyet a két nap óta éhező szerb aggastyán a gyilkos asszony földjéből kikapart! A háború borzalmassága csúcspontját érte, mikor a harctérről a temérdek szerb sebesültet hozták. A szerencsétleneket nem tudták vasuton tovább szállítani, csak szekereken.

Kragujevácból Nis felé újabb borzalmak voltak. Eddig mégis reméltek, hogy Anglia nyomása alatt a görögök végül mégis segítségükre mennek, de Nisben a szerb menekülők megtudták, hogy semmi remény sincs többé nemzetük megmentésére.

Nisben még nagyobb volt a zürzavar, mint Kragujevácban. Az emberek ott nem keseregtek, hanem örültek módjára rohantak össze-vissza az utcákon. A kormányt ostromolták meg nyugtató hírekért. A legellentmondóbb hírek voltak elterjedve. Amikor a bolgárok átlépték a határt, a francia követ a szkupstinába (szerb képviselőház) rohant és az ott lévő képviselőknek kijelentette, hogy éppen most kapta a hírt, hogy Görögország Bulgária ellen fegyvert fogott. És néhány órával később ugyanez a követ elrohant Pasics szerb miniszterelnökhöz azzal az örömhírrrel, hogy Románia nemcsak mozgósított Bulgária ellen, hanem ultimátumot is küldött neki.

Az egész nisi lakosság ujjongott örömeiben, csak a király és Pasics maradt szótlan és mozdulatlan. Ők jobban tudtak mindent, mint a francia követ. A végzett ellenük döntött. Athénből sürgöny érkezett, amely hírül hozta, hogy Görögország semmit sem tehet értük.

Sándor, szerb trónörökös és nővére, Mária hercegnő, Petár király egyetlen leánya, a Vörös-Kereszt ápolónői ruhájában. Persze nekik is menekülniök kellett Szerbiából, nem tudva, viszontlátják-e még valaha az életben.

A következő napon az albán határról jelentették, hogy onnan is ellenség fenyegeti őket. Az albánok csak azt várják, hogy puskával lássák el őket és negyvenezernél több albán fog a szerbek ellen vonulni, mielőtt a bolgárok elérik a szerb határt!

A mi Szerbia elleni támadásunk, amely Belgrád bevételével kezdődött, megállás, fönnakadás nélkül tartott egész a montenegrói határig. A szerbek sok helyen megpróbálták ellentállni, s közben nem egyszer régi fényében csillogott harci erényük. De komoly harcba sehohsem bocsátkoztak, s láthatóan kerülték a döntő ütközetet, melyet tehát mi Belgrádtól, Novibazárig hiába kerestünk.

Csak az Ibar völgyében, a Socanica patak meredek partjain álltak meg a szerbek szokatlan erővel. Ez volt az utolsó pont, ahol még szerb földön küzdöttek. Azontul már idegen föld következett. Montenegró hércsei vártak rájuk. És talán ez a tudat adta nekik azt a keserű erőt, amellyel még egyszer, utoljára odadozták magukat a mi bosszuálló fegyvereink elé. De eredményt nem bírtak elérni itt sem. Az egri honvéddyalozegred egyik zászlóalja és a tizenötös vadászzászlóaljnak ugyancsak magyar bakái egy napon három szerb állást keritettek hatalmukba s még ugyanazon az éjjelen a legerősebbet, a negyediket is rohammal foglalták el, hat ágyut meg sok hadiszert zsákmányolva a szerbektől, akiknek velünk szemben ez volt az utolsó erőlködésük hazájuk földjén.

Erről az utolsó ütközetről, amely számunkra Szerbia megszüntét jelentette, el kell mondani még egynehány részletet.

Napok óta tartott a szerb visszavonulás. Az elképzelhetetlen erőfeszítés, melyet a nehéz terep, az uttalan utak, magas hegyek és a nagy hideg megköveteltek, mindkét harcoló felet kimerítették. Megtörtént, hogy a mi előőrseink ugyanabban a faluban voltak, amelyikben a szerbek s reggel alig ezer lépés távolságra folytatták az üldözést, anélkül, hogy a halálosan fáradt ellenség rájuk lőtt volna. Máskor meg tisztán lehetett látni, amint egy szerb csapat a hegyoldalra nyíltan, tábortüzek mellett táborozott, illetve melegedett s a fáklyák fénye mellett embereiket is meg lehetett számolni. Földérintő csapataink előtt az nem volt titok, hogy a szerbek ágyúikat ökrökkel vontatják és hogy nem kapnak elegendő ernivalót.

Ilyen körülmények közt folytak le az apró csetepaték az Ibar völgyében, egész a Socanicáig. Ennek a folyónak partjain és a hasonló nevű falu határán aztán megálltak az üldözött szerbek. Két ezredük, nyolc ágyujuk és néhány géppuskájuk várt itt előkészített állásokban az előnyomuló egri bakákra.

Három állásukat egymás után kiürítették a szerbek, mert egyik sem látszott tarthatónak. De a negyedikben, amelyet a Socanica jeges vize és az azon túl következő hegyoldal védett, teljesen biztosnak érezték magukat

Valóban, a mi egész napi támadásunk nem tudta őket megingatni s

Német gyermekek bolgár nemzeti viseletben. A diadalmas balkáni háború óta Bulgária olyan népszerű lett Németországban, hogy a német gyermekeket bolgár nemzeti ruhába öltöztették és így tüntettek a derék szövetséges nép mellett. A bolgárok meg is érdemelték ezt a tüntetést, mert igazán hősiességgel harcoltak.

ezért a velük szemben fekvő egri zászlóalj parancsot kapott, hogy éjjel rohamra menjen a falu ellen . . . egy zászlóalj . . . két ezred ellen !

Christián egri alezredes két századot jelölt ki a vitéz hatvanadik magyar gyalogezeredből a vakmerő vállalkozásra. Az egri hősök Schönbeck, Horváth és Dobay főhadnagyszázadparancsnokokkal élükön, a sötétség leple alatt hasoncsuszva nyolcszáz lépésre közelítették meg az ellenség állásait.

Este tíz órakor kezdődött a roham. Egyetlen hangos szó nem hallatszott ; a parancsot sugva adták tovább, s a kísérteties támadás meglepetésszerűen érte a pataknál örökdő szerb előőröket.

Ezek, látva a feljükk hömpölygő áradatot, csak néhány lövést adtak le, azután visszaszaladtak a főállásba.

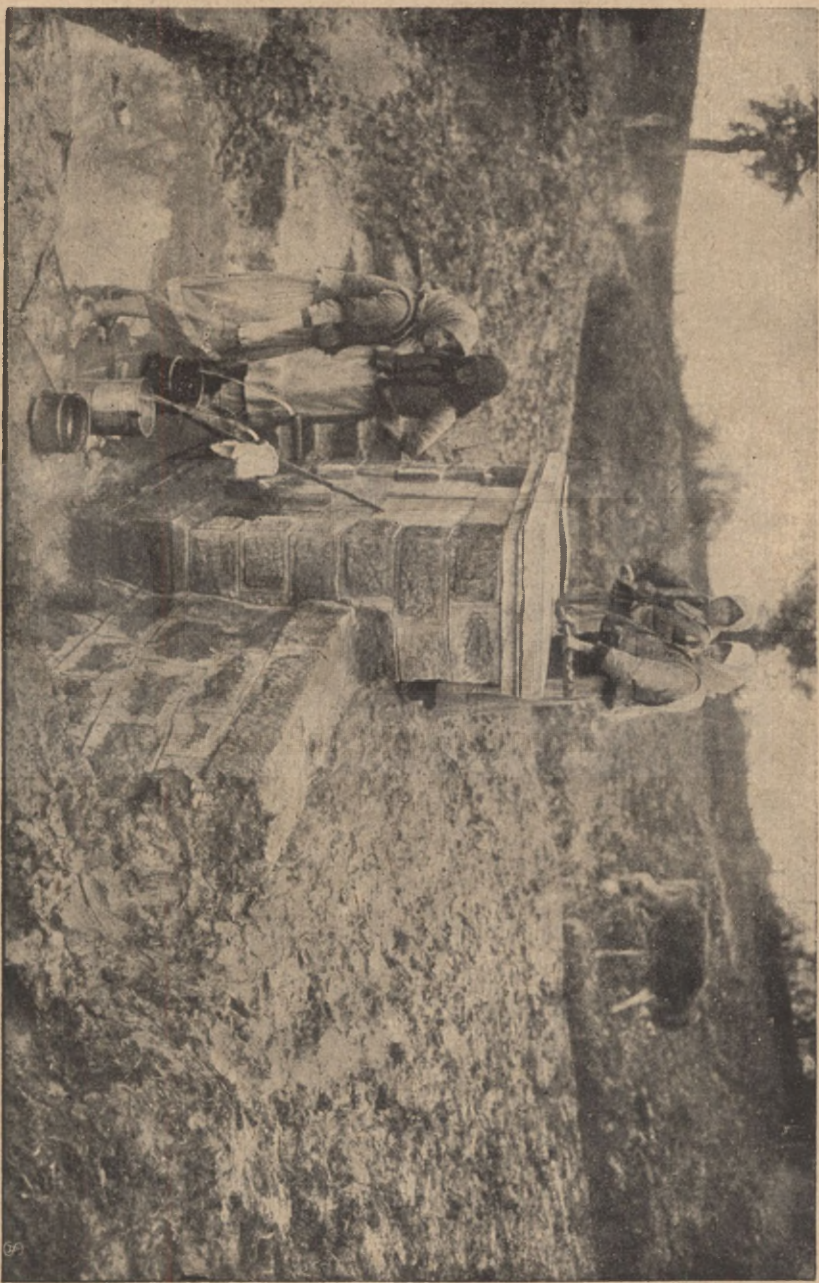
De már késő volt. Az egri fiuk átrohantak a patakon s szédületes gyorsasággal törtettek fel a hegyoldalra, ahol a szerb előőrökkel egyszerre értek a szerb állásokba.

Örületos kavarodás támadt itt, mikor a magyar bakák, most már rettenetes hurrá ordítással beugráltak az ellenség fedezékeibe. Lövéldözés, csontok recsegése, puskaagy csattogása, káromkodás és hörgés . . . A szerbek úgy harcoltak, mint a sebzett vadak, de a sötétben nem tudták, hogy mekkora erő jön ellenük. Nem látták a támadókat, csak a fekete alakok szilaj csapásait érezték és amikor gépfegyvereiknek is el kellett hallgatniok ; iszonyu félelem lepte meg őket, s az éj sötétjében szétfutottak. Két szerb ezred, egy magyar zászlóalj elől !

De a diadal meg nem volt teljes. A szerb katona nem gyava. Amikor a socanikai csapatok első meglepetésükből magukhoz tértek, csak annál nagyobb keserőség vett erőt rajtuk. Még egy borzalmas roham következett a hótakart hegyháton a sűrű éjszakában. Christián alezredes és a hatvanas magyar bakák még egyszer összecsaptak a szerbekkel, még egyszer visszautták őket, és a mi hadseregünknek Szerbiában nem akadt több dolga.

Ha a térképen felkutatjuk mindazokat a pontokat, amelyekhez az osztrák és magyar csapatok Szerbiában eljutottak, akkor csaknem érthetetlennek találjuk, hogyan tudták ezen a kietlen hegyes vidéken a szerb ellenség üldözését oly gyorsan folytatni !

Igaz ugyan, hogy a mi csapataink megszaportották a málhás állatok számát és azonkívül trénozlopokkal is rendelkeztek. Egészen kicsiny kétkerekű kocsikkal, amelyek mindegyikébe két ló volt egymás elé fogva, amely apró kocsi a legmeredekebb hegyi utakra is föl tudtak jutni, mégis mindezek ellenére sem lett volna lehetséges a siker, ha a Rigómezőn és a meghódított szerb városokban nem találtak volna igen nagy élelmiszer-

A meghódított Szerbiából : kut a falu végén. A hegyekből eredő tiszta, friss Jorrsásviz esőveken keresztül állandóan folyik, csak alájuk kell tartani az edényeket. A szerb nép már beletűzött sorsába és a mi urahunk alatt igen jól érzi magát, bár hazája elveszett. Lassankint visszaszállingóznak a férfiak is és folytatják a földművelést.

készletet. A szerb hadsereg, amelynek nem volt trénje, ezt az élelmiszert nem használhatta és semmiesetre sem vihette magával készleteit, amellyel magát azon a szegényes vidéken elláthatta volna.

A szerb hadsereg elpusztulásának egyik főoka ez a hiány volt. Több mint 120.000 embert, tehát Szerbia valamennyi fegyverképes emberének csaknem a felét elfogták a magyar és német szövetséges seregek, egyik részét a harcban, de a nagyobbik részét azért, mert kényszerítve volt az éhség miatt nihozzánk átjönni.

Az osztrák és magyar csapatok toszágába jutott szerb katonák a hatalmas Oroszországot és szövetségeseit szidalmazták. Ha majd egyszer katonai szakértők írják meg ennek a háborúnak történetét, akkor fogja csak meglátni a világ azokat a mulasztásokat, amelyeket az ántánt Szerbia tekintetében elkövetett. Az ántánt csaknem 300.000 főnyi kitűnő szerb sereget pusztulni hagyott anélkül, hogy ez a magyar és német egyesült hadseregnek megemlítésre méltó áldozatába került volna. És mindez csupán azért történt, mert hiányzott a szerbekenél a viszonyok ismerete, hiányzott az együttműködés és mert nem tették meg idejében a szükséges intézkedéseket, ennek a pótolhatatlan veszteségnek megakadályozására. Épp úgy, mint Zsifkovics szerb tábornok, az ántánt is a Száva, Duna és Zimony mellett történt csapatmozdulatokat csupán szemfényvesztésnek vették és kinevették. De ez nem elég. Azalatt a tíz hónap alatt, amely a szerbek rendelkezésére állott, a szerb gyalogságot nem fegyverezték föl újra és nem gondoskodtak kellő municioról. Az állásokat, árkokat, akadályokat nem hozták rendbe. Nem gondoskodtak trenről és arról, hogy az országban gyors élelmiszerszállítás legyen.

Szerbia meghódításában azonban nagy része volt a vitéz bolgár hadseregnek is, amelynek a kitűnő Zsekov tábornok volt a fővezére. De kitűnőek voltak az alvezérek is, különösen Bojadzsev és Todorov tábornokok. Ez az utóbbi a Vardár folyó völgyében a Szalonikiból támadó francia és angol seregeket püfölte irgalmatlanul.

Egy fényes győzelem után, amelyet Todorov serege a Vardár mindkét oldalán aratott a francia-angol keleti seregen, a bolgárok nagy erővel és bámulatra méltó kitartással folytatták az üldözést. A siker, amelyet ily módon elértek, rendkívüli jelentőségű volt. Egyesegyedül a görög határ mentette meg a Szalonikiben partra szállott francia és angol sereget attól, hogy végzetes vereség érje. A vereség egyébként így is elég nagy volt. Az angol csapatok közül két hadosztály csaknem teljesen elpusztult. Nem sokkal jobban jártak azok a francia csapatok sem, amelyek a Vardár folyó

nyugati partján harcoltak. A bolgárok csapataikat a Strumicától Monasztirig terjedő szakaszon csudálatra méltó gyorsasággal összevonták, támadásra csoportosították, aztán ellenállhatatlan erővel megtámadták és a legalaposabban megverték a széles folyó által kettéválasztott ellenséget, amelynek hátában volt még azonfölül háromnapi menetelésnél valamivel messzebbre a görög határ.

A Vardártól nyugatra a Marianska-Planinán erőlyesen előretörő bolgár csapatok gyors támadással egymás után elfoglaltak több helységet és magaslatot. Lovastámadással szétugrasztottak egy francia zászlóaljot és a megvert ellenséget szakadatlanul követve üldözték, miközben a francia csapatokat

Stepanovics tábornok, a szerb hadsereg főparancsnoka Putnik vajda után, aki azonnal megbetegedett, mihelyt elkezdték verni a szerb hadsereget.

a legsúlyosabb veszteség érte, csak egyes francia csapatrészeknek sikerült görög területre menekülniök. Az üldözés tolyamán a macedóniakból alakult bolgár hadosztály áttörte az angol-francia arcvonalat és a franciákat dél-nyugatra a Vardár völgyébe, az angolokat pedig Dojránba verte vissza. A megvert franciák és angolok görög területre menekültek vissza

A szerb lakosság, amely nem menekült el a diadalmas magyar, osztrák és német csapatok elől, a csapatokat alázatosan fogadta ugyan, de minden szerbnek még sokáig lángolt lelkében a rettenetes gyűlölet, amelyet ugyszólván az anyatejjel szívott magába.

Mert tudni kell, hogy Szerbiában évtizedek óta nem arra tanították a gyerekeket, amire az életben szükség van: számtanra, történelemre, természetrajzi ismeretekre és a többire, hanem tanították egyesegyedül arra, hogy gyűlölni kell a magyart és az osztrákot, mert ezek utját állják annak, hogy Szerbia megkapja Boszniát, Hercegovinát, Dalmáciát, Albániát, Horvátországot, Szlavóniát és Magyarországnak a felét. Hogy mekkora volt a szerbek gyűlölete mi ellenünk, erre ime egy epizód a szerb háboruból:

Abendorf osztrák tábornok Szerbiában harcolt császárvadász katonái élén. Ellenséges volt a föld és az emberek is, akik lakták. Mocsarak, nagy

mezők, védelmet nem nyújtó síkok, majd zeg-zugos, megtört vonalak, ahol ezer buvóhelyet talált az orgyilkosok hada, akik elől csak a föld alatt voltak biztonságban Abendorf vadászai. Hetekig, hónapokig laktak leásott barlangokban, talajvizes gödrökben. Fejük sohasem emelkedett a sáncok fölé, szemük nem látta a határt s a nap csak deleléskor süttött rájuk. Menni ha akartak, árkot kellett ásni, harcuk ha is volt, ez a harc a föld alatt folyt le, a föld alatt, keskeny vályukban, miket tiz ujjuk körmével kapartak tovább, mindig tovább, a kegyetlen, halálos ellenség felé.

De ha még csak a férfiakkal lett volna dolguk! Ha nem lett volna a hátuk mögött a föld népe, amellyel a legvéresebb csatánál is rettenetesebb, utálatosabb harcot kellett vívni. Mert alattomos, gyűlölködő és áruló volt az a nép. Gyermekei anyatejjel szívták magukba a bosszúállást, asszonyai fanatikusan, a kétségbeesés vak elszántságával gyilkolták a békésen alvókat és mérgezték meg a saját kutjaikat.

Három hete mullott már, hogy Abendorf ezredes katonái nem tudtak fedél alatt. A harmadik hét végén egy tanyára értek, ahol a parancsnok ütötte föl szállását.

Kicsiny viskó egyetlen szobája volt a lakás. Csunya, korán megvénült szerb parasztasszony lakott benne, hat apró gyermekeivel. A legnagyobb tiz éves, a legkisebb kettő. A levegőben piszok, büz, meg a nyitott kemence maró füstje, a földön rendtelenség, a falakon férgék. De még így is élvezet volt: fedél alatt lenni.

A tábornok boldogan lépett a szobába. Nyírott ősz szakállán megfagyott a dér, rövid komisz kabátját havas eső verte, de jóságos arcáról öröm tükröződött és égszínkék szeme nevetően ragyogott, ahogy a sok szerb apróságot látta. Talán arra gondolt, hogy az éjjel nem fognak meggémberedni az ujjai, amikor térképet rajzol, vagy övéi jutottak eszébe, akik otthon maradtak.

Abendorf tábornok letelepedett az asztalhoz. A szoba egyik oldala lett a ruhatár, a másikat irodának rendezte be. Azután megpróbálta a szerb családot kibékíteni, mert az anya szemelláthatóan sötét tekintetű volt és ellenséges indulatu. A tábornok megsimogatta tehát a nagyobbik fiút, aki egy alacsony háromlábú széken ült, és beszélgetni kezdett vele. A fiu — a tiz éves! — fölkelte kiköpött a tábornok előtt és elfordult.

Abendorf tábornok, a szigorú katona, gondolta magában, hogy gyerekek ellen nem visel háborút. Azért szeliden szólt rá a kis nevetlenre:

— Fiacskám, miért teszed ezt, amikor én téged nem bántottalak?

A szerb gyerek még ott állt hátat fordítva Abendorf tábornoknak.

A szóra fölütölte fejét, vissza fordult és megint köpött egyet. Abendorf még mindig nem vesztette el türelmét :

— Nézd fiam, én téged ezért fölakasztathatnálak. Téged is és valamennyi testvéredet. Ha olyan haragtartó volnék, mint te.

A fiu most fölnézett, sötéten és gyűlölettel, ahogy csak egy szerb gyerek tud gyűlölni.

— Tudom, — felelte, — de mi nem félünk semmitől. Akasztass tel. — És ezzel harmadszor is kiköpött a tábornok előtt

A meghódított Szerbiából : fogoly szerb katonáknak megengedik a mi katonáink, hogy egy faluban kenyeret vásároljanak a szerb asszonyoktól. Ezek bizony nem adták a kenyeret ingyen még a népüknek sem, mert maguknak is alig volt.

— Nagyon nevetlen vagy, fiam, de bator. És ezért nem haragszom rád — mondotta a császárvadászok parancsnoka. És ezzel egy fényes két koronást csusztatott a kölyök markába.

Egy hétig lakott még Abendorf tábornok a tanyán, de ettől kezdve hűségesebb szolgálja nem volt, mint amilyen ez a szerb paraszt fiu lett. Mikor elváltak egymástól, mint jó barátok váltak el : a barna arcú, kék szemű osztrák tábornok és a kis kócoshaju szerb fiu.

2. MONTENEGRÓ.

Szerbia leverése után Montenegróra került a sor. Hej szükölt is a vén Nikita király, a kecskék országának ura az alatt az egy hónap alatt, amíg mi úgy száguldoztunk keresztül Szerbián, mint a fürgeteg. Tovább egy esztendőnél, 1914 augusztustól kezdve egészen 1915 októberig elég vígan volt Nikita, mert hisz nekünk fontosabb és sürgősebb dolgaink voltak, mint az ő koldus országát elfoglalni. Nikita már kezdte dörzsölni a kezét, gondolván, hogy ugyesem ő rajta, és az ő incifinci kis hadseregén fordul meg a háboru és hogy majd csak a végén lesz ottan, amikor szintén tartani fogja a markát, hogy ő is kapjon valamit abból, amit Oroszország és az ántánt minden bizonytal meg fog hódítani.

De ravasz róka volt az öreg Nikita király. Mert remélte ugyan, hogy az ántánt győzni fog és akkor ő majd verheti a mellét, hogy neki is nagy része van ám a győzelemben, mert hiszen vitéz hadseregével délen sakkban tartotta Magyarországot és Ausztriát. Csakhogy Nikita azért számításba vette azt is, hogy hátha mégsem az ántánt lesz végül a győztes? Ebben az esetben is biztosítani szerette volna magát és ezért történt, mint már az első kötetből tudjuk, hogy hadserege nem zavart sok vizet, és többnyire csak vitézkedett a montenegrói hegyek között, ahol ellenség nem volt. Arra számított Nikita, hogy ha esetleg mégsem az ántánt győzne, hanem mi leszünk a diadalmasak, hát ő azt mondhatta, hogy „rám nem szabad haragudnotok, mert én mindig jó barátotok voltam és csak kényszerűségből fogtam fegyvert ellenetek, de ugye láthattátok, hogy sohasem akartalak benneteket tönkretenni!”

Igy szerette volna Nikita, a vén ravasz, hogy az ántánt kecskéje is jóllakjon, de az ő káposztája is megmaradjon.

Szerbia leveretése után azonban Nikita király már gondolhatta, hogy furfangos számítása ezuttal nem sikerül. Bizonyosan úgy érezhette magát, mint az elítélt gyilkos, akinek végig kell néznie, hogy cinkostársát ő előtte hogyan akasztják fel. Az ilyen látvány pedig egy csöppet se gyönyörködtető.

De hát őt sem szabad sajnálni. Vejevel, Petár királylyal együtt ő is kukta volt ott, ahol az ántánt a véres világháboru tervét kifőzte, ebből az ételből tehát neki is enni kellett, ha még úgy megfeküdt is a gyomrát.

Petár szerb király, kikergetve országából, nem tudott máshova menekülni, mint Montenegróba, drágalátos apósához, Nikitához. Nagyon gyászos menekülés volt. Petár király, aztán a két jeles fia: Sándor és György hercegek, továbbá a vén kötnivaló Pasics miniszterelnök taluról-falura ván

doroltak, eleintén automobilon, de aztán bizony csak parasztszekéren és mikor már ez se volt, csak számárháton vagy az apostolok lovain, azaz gyalog. Egész podgyászuk nem volt több, mint néhány kézítaska egy kis fehérneművel, meg sovány elemózsiaival. Mikor Montenegróba értek, bizony nem egyszer koplaltak is mikor a magukkal hozott élelem elfogyott, mert Montenegróban aranyért se lehetett valami tisztességes harapnivalót kapni

Szerb menekültek Monasztirban, az általunk elfoglalt macedóniai városban. Ezek álmodtak még egy év előtt is arról, hogy elfoglalják egész Magyarországot, Boszniát, Hercegovinát és megalapítják a nagy szerb birodalmat. Ez a vérszomjas, irgalmat nem ismerő nép olyan alázatos lett, mint a megvert kutya.

és Petár királyék örültek, ha futás közben kukorica máléval csillapíthatták éhségüket.

Nikita király, mikor meghallotta, hogy veje közeledik, elébe ment egy darabon és vitt neki egy kis jobbfajta elemózsiaát. Neki még volt, mert a mi csapataink a sziklás Montenegróban csak nagyon lassan haladhattak előre és Nikitának nem kellett még menekülni. Nikitának könnyebb dolga

volt, mert Montenegró fővárosa, a kis Cetinje közel fekszik a tengerhez és a dulcignói kikötőben állandóan horgonyzott egy olasz gőzös, hogy őt elvigye Olaszországba, másik vejéhez, az olasz királyhoz, ha esetleg neki is égni kezdene a talpa alatt a föld.

Petár király nem sokáig maradt Nikita vendége. Ő azt hitte, hogy az üldözők már a nyomában vannak és könnyen hurokra kerülhet. Csak éppen jóllakott egyszer kedves apósánál, aztán Dulcignóban olasz hajóra szállva, szerencsésen Olaszországba jutott. Nikita nem marasztalta egyszóval sem. Tudta, hogy nemsokára viszontláthatják egymást, az ántánt valamelyik országában.

Miklós cár azonnal üzent Petárnak és vigasztalta, hogy ne busuljon, mert ő vissza fogja neki Szerbiát szerezni. Addig is, amíg ez megtörténik, szívesen látja vendégül és neki adja egyik fejedelmi kastélyát.

Nagyon szép és nagyon megható volt a cár vendégszeretete, csak az volt a baj, hogy Petár királynak egy kicsit nehéz lett volna eljutni Oroszországba, mert ezt legfőllebb Svédországon keresztül tehette volna, több mint nyolcezer kilométer kerülővel és utközben keresztül kellett volna utaznia Olaszországon, Franciaországon és Anglián, amely országoknak a népére nézve aligha lett volna lelkesítő az elbukott szövetségesnek, Szerbiának földönfutó királya.

Még Olaszország sem fogadta szívesen Petár királyt, aki pedig Vittorio Emanuele királynak sógora. Alig kötött ki a hajó Brindisiben, azonnal tudatták vele, hogy :

— Nagyon sajnáljuk, de felséged nem maradhat Olaszországban, mert jelenlétének az olasz nép éppenséggel nem örvendezik.

Ezt is le kellett nyelni a trónjavesztett nyomorult Petárnak, akinek aztán nem maradt egyéb választása, mint Szalonikiba menni, ahová szétvert és elzüllött hadseregének romjai menekültek.

De Sarraíl tábornok, a szalonikii ántánt-csapatok fővezére egy csöppet se látta szívesen a földönfutó királyt, akit aztán elvittek Korfu szigetére, amelyet az ántánt egyszerűen elrabolt Görögországtól.

De térjünk vissza Montenegróhoz és Nikitához.

A hegyes, zord és terméketlen Montenegrót erős és egészséges nép lakja, amely katonai erényekben bővelkedik, minthogy annak idején évtizedek hosszú során át vérét hullatta hazája függetlenségéért. A nagyvárosi hóbort csak legujabban és az oroszok biztatására vett erőt rajta. Bár a montenegrói királyság az 1912–1913. évi balkáni háboruban 5000 négyzetkilométerrel és 170,000 lakóval gyarapodott, nagysága ezután sem haladta

meg a 14,200 négyzetkilométert, amelyen összesen 450,000 lélek lakik. Népeességéből, amely a balkáni háboruig szokásaiban, nyelvében, vallásában és erkölcsében majdnem egyforma volt, százezer a katolikus és mohamedán (albánok), a többi ellenben a görögkeleti vallás híve.

Montenegro északkeleti részein, Szerbia felé, össze-vissza szaggatott és bástyákhoz hasonló, egymással párhuzamosan haladó hegyláncolatokkal találkozunk, amelyek nehezen járhatók. Az ország belső területét hatal-

Utcai élet Prizrenben, az általunk meghódított macedóniai városban, a szerbek nagy futása után. Német és bolgár katonák barátkoznak a macedón lakossággal, amely örül, hogy a szerb uralom alól megszabadult.

mas hegységek borítják, amelyek között nagyon sziklás, zord fensíkok vannak. Ezeknek mély szakadékaiban rohannak az Adria felé a patakok és kisebb folyóvizek. A vidék általában olyan, hogy nagyobb seregek segédcsapataikkal együtt csak nagyon lassan és rengeteg fáradság árán juthatnak előre. Földmiveléssel csakis az ország nyugati felében találkozunk, ott, ahol a talaj minősége azt megengedi: a keleti részeket oly őserdők borítják, amelyek kizárnak minden kulturát. Montenegró szegénysége oka

tehát annak, hogy ez a kis ország nemcsak a hadseregnek, hanem a lakos-
ságnak szükséges élelmicikkek tekintetében is a külföldre szorul.

A gyér lakosság, a vidék járhatatlansága, a kultúra hiány az oka
továbbá annak is, hogy az épített utak száma igen csekély. Ezeket az
utakat is jobbra a mély völgyekbe telepítették. Az ország más részein
csupán taliga, öszvér és gyalog utakat lelünk, a melyek legrövidebb és a
természetes összekötő vonalai a falvaknak, a majorságoknak és havasi
gazdaságoknak. Az utak jókarban tartására természetesen alig gondol
valaki; a legtöbb utat csakis a vidéken otthonos emberek ismerik. A köz-
lekedési eszközök közül a málhás állatok játszik a fő szerepet, amelyek
nagy terhükkel is biztosan és gyorsan kapaszkodnak fel még a legvesze-
delmesebb meredélyeken is. Egyetlen vasutja az országnak Antivariból
Virpazarig épült, amelynek egész hossza csupán 36 kilométer.

A montenegrói hadsereg, bár nem több, mint 30—40 ezer ember, a
háboru elején betört Hercegovinába és mivel mi akkor nem törődtünk vele
sokat, egy jó darabot belőle el is foglalt. Kezdjük hát innen a montenegrói
háboru történetét

A montenegróiakat velünk szemben a háboru kezdetétől fogva a leg-
vadabb ellenséges érzés és a legféltelenebb gyűlölet töltötte el. Kémszol-
gálatuk kitűnően működött. Az erdőben elrejtett fedett helyről éjjel-nappal
lövöldöztek és a montenegróiak még teherhordó állatainkat is géppus-
kákkal lövöldözték. Mintha csak lövőteren lett volna az ember. Tisztjeink
és csapataink nappal csak teljesen tedett erdei utakon mozoghattak. Mezei
munkáról sem itt, sem ott nem lehetett szó. A montenegróiak időnkint
ágyukat állítottak föl és minden különös ok nélkül rengeteg mennyiségű
hét centiméteres srappelveket és gránátokat lövöldöztek szét.

Tüzérségükben szerb katonák voltak, de ez a tüzérség nem tudott
érvényesülni, mert a terep nehézségei és az uthány következtében leg-
kisebb, hét centiméteres ágyuik szállítására tíz ökörré volt szükségük.
A munició olasz és francia eredetű volt, gyalogságuk azonban teljesen és
tökéletesen montenegrói. 20 és 70 év között levő emberek össze-vissza,
minden korkülönbség nélkül. Voltak közöttük olyan törekeny aggok, akiket
a tiszték el akartak távolítani, de azok nem távoztak a csapatoktól, mert
különben otthon éhen kellett volna veszniök.

A montenegrói katona hetenkint nagy darab kecskehuszt kapott, de
kevés és nagyon rossz kenveret. Pénzt nem kapott semmit, ellenben a mon-
tenegrói tiszteknek mindig sok pénzük volt. Az elfogottak azt mondták,
hogy a tiszték zsebrevágták a legénység zsoldját.

A kenyér hiány a montenegrói katonákat arra kényszerítette, hogy sokszor betörték a hercegovinai mohamedánok házaiba és minden élelmiszert elraboltak. Míg a szerbeknek a polgári lakosság segítette a föld megművelésében, addig a montenegróiak a megszállott boszniai és hercegovinai helységekből a benszülöttekkel kiszolgáltatták és eltartatták magukat. Boszniából a szerb asszonyokat gyermekeikkel együtt magukkal hurcolták és ezeknek kellett rájuk mosni, főzni, sőt municiót is szállítani.

A török asszonyokat és leányokat a hegyekbe hurcolták magukkal.

A montenegróiak Hercegovinában sokat raboltak, de nem nagyon sokat pusztítottak. Még az ustipraca-medjedi vasutvonal is, amelyet tizenegy hónapig bombáztak, annyira sértetlen maradt, hogy 1915. november 21-én páncélos vonatunk keresztül haladhatott ezen a vonalon. Csak az állomás épületet, mert katonáink erődnél használták, lövöldözte szét a montenegrói tüzérség. Amikor a montenegróiak 1914. decemberében a hercegovinai Gorazde várost elfoglalták, Povolny Henrik, osztrák százados nem akart a helység környékéről eltávozni és husz emberével a montenegróiak közvetlen közelében maradt.

Noha a montenegróiak díjat tűztek ki fejére, mégis tizenegy hónapig élt az ellenség közelében. Nappal elbujt az embereivel, éjjel pedig titkos ösvényeken a Kanjen-nyergen levő csapatainkhoz lopózkodott. Katonái rendszeren értékes megfigyeléseket közöltek a mieinkkel, majd elvitték a nekik járó élelmiszereket és még a hajnali szürkület beállta előtt visszatértek rendes helyükre. A százados az ellenség számtalanszor észrevette s mindig reá irányította tüzeit. De Povolny százados a golyózápor közepette csodálatos módon, mindig sértetlen maradt.

Végre a montenegróiak körében az a hír terjedt el, hogy Povolny százados nem fogja a golyó. Ez a babona annyira gyökeret vert a montenegrói katonák lelkében, hogy ezek nem merészkedtek a százados közelébe férkőzni. Povolny nagyszerű vadász és fényképész volt. Vadászszelvedelmének hódolva, béke idején sokszor járta be a montenegrói hegyeket. Egy napon a montenegróiak megfenyegették, hogy lelövik. A százados ekkor megüzente nekik:

— Csak gyertek! Reggel öt órakor itt meg itt leszek!

S valóban, meg is várta a montenegróiakat, akik a távolból rettenetes golyózáport zuditottak rá, de eredmény nélkül.

Amikor aztán mi Gorazdet megtisztítottuk az ellenségtől, Povolny százados, noha tizenegy hónapi túlfeszített munka jóformán tönkretette az idegrendszerét, még sem tudott a hegységben továbbra is megmaradni,

hanem felére leapadt, de a nagy vitézségi éremmel kitüntetett embereivel előrevonult.

Povolny százados magas, szikár, izmos ember, alig negyven éves. Az elmúlt év történetéről szürke haja eleget regél. Valaki kérdezte tőle:

- Százados ur, hogy és miként történt minden?
- Igen, igen, hát csak úgy!... — hangzott a felelet.

Oroszok Szerbiában. Másfél esztendeig az volt az oroszok legfőbb vágya, hogy eljuthassanak Szerbiába, még pedig Magyarországon keresztül és segíthessenek a szerbeknek. Ez a vágyuk végre be is teljesedett, de persze nem úgy, ahogy ők gondolták. Mi ugyanis levittük a mi orosz foglyainkat Szerbiába, hogy segítsenek ott egy kicsit a szerbeknek — dolgozni.

A szükszavu derék osztrák százados alakja és kézmozdulata azonban kötetek helyett beszélt!

Mikor aztán Szerbiával végeztünk és Montenegró került sorra, Kövess Hermann tábornok egy hét alatt kiverte a montenegrói hadsereget Hercegovinából. A montenegrói hadsereg Cattaró fölött, a Lovcsen hegyen

gyülekezett össze. Ez a Lovcsen hegy volt Montenegró bejárata észak felől, megrakva sok száz ágyuval. Itt teljes biztonságban érezték magukat a montenegróiak, mert elhitték, a mit a franciák mondtak nekik, hogy a Lovcsen hegy bevehetetlen! Kövess tábornok azonban csakhamar kiábrándította ebből a hitükből. Felvonultatta nehéz ágyuit és bombázni kezdte a bevehetetlen hegyet.

A Lovcsen bombázásában, amely egészen különleges tüzérségi vezetéssel történt, a Vermác, a Gorazda és a Szkaljári erődök is részt vettek. A montenegróiak sok ágyuval rendelkeztek, amelyeket az ántánttól kaptak. A különböző kaliberű ágyuk között 15 centiméteres tarackjaik, valamint 21 és 24 centiméteres mozsarak is voltak. Ezenkívül több régi rendszerű orosz ágyu is volt a montenegróiak birtokában.

A mi tüzérségünk több napi ágyutűzzel annyira megpuhította a nyílt ütegállásban és csukott páncélos állásban elhelyezett montenegrói tüzérséget, hogy január 11-én (1916.) meg lehetett kezdeni a gyalogsági támadást a haditudomány legujabb elvei alapján kiépített montenegrói gyalogsági állások ellen, amelyek a kattarói öböltől keletre vonuló 1000 méteres magaslat szélén húzódtak végig.

E támadás után több hadoszlopunk széles vonalban nyomult a délnyugati montenegrói harcfront ellen. A hercegovinai határ felől csapataink a Grahovo-fensík irányában oldalról jövő támadással avatkoztak bele a küzdelembe. A Krivosije hírhedt sziklavadonjában csapataink szintén előrenyomultak és a hetven órás küzdelem után elűzték az ellenséget, aztán a fensík tetejére lépve, elérték a montenegrói földet.

A Lovcsen ellen először január 10-ikéről 11-ikére virradó éjjel az osztrák és magyar csapatok önkénteseiből összeállított gyalogsági sereg nyomult, amelyben mohamedán önkéntesek is voltak. Ez a sereg az egyik hegy-csucson meglepte az ellenséget és elfoglalta a csucst, reggel pedig fényező-készülékek segítségével fontos jelentéseket küldött csapatainknak.

Erre, január 11-ikén megkezdődött a főtámadás. A Cetinjébe vezető uton előrenyomuló magyar hadoszlop elérte Nyegus városát, ahol hajdan Nikita király bölcsője ringott. Egy másik magyar hadoszlop pedig Orahováctól keletre elfoglalta a határhegyeket.

A jobbszárnyon előretörő magyar támadó csapat a vitézül védekező ellenség leverése után a Budnától nyugatra és északnyugatra emelkedő magaslatokat foglalta el, amely alkalommal a montenegróiaktól 42 ágyut zsákmányolt, ezek közt több igen nagy kaliberű ágyut. A könnyű ágyukat a montenegróiak meg tudták menteni.

Január 11-én délben a Lovcsen ormán már a mi lobogónkat lengette a szél. Január 12-én este csapataink a Golo-Brdo—Velji-Vrh—Jezerszki magaslat vonalában hat kilométernyire voltak a Cetinjétől nyugatra emelkedő magaslaton és hatalmukba kerítették a Budua városától hat kilométernyire északon levő 1315 méter magas Maini-Vrh hegyet.

A meghódított Szerbiában. Népfelkelő katonáink szerb foglyokat kísérek keresztül a kruseváci piactéren. Egy magyar népfelkelő több mint száz szerb foglyot vezet. Nem is kell tőlük félni: ezeknek már elég volt a háborúból, örülnek, hogy végre vége van minden nyomoruságuknak.

Miután csapataink az ellenséget ezen a vonalon is megverték, hevesen üldözték az ellenséget, január 14-én délben bevonultak Cetinjébe és a királyi palotára kitűzték zászlóinkat. A montenegróiak déli és nyugati harevonaluk valamennyi pontján megkezdték a visszavonulást, csapataink pedig már a Budua—Cetinje—Grahovo vonalon túl nyomultak.

A haditörténelem mint elsórangu fegyvertényt fogja följegyezni azt a győzelmet, melyet csapataink a kemény tél közepette a Karszt hegység legzordonabb pontjánál, a Lovcsen hegynél kivívtak.

A montenegróiak minden rendelkezésükre álló eszközzel és az ántánt-hatalmak, különösen Oroszország és Franciaország támogatásával, ezt a felhőkbe nyuló hatalmas hegyet olyan várrá építették ki, amely ellenálló erőre nézve a világnak bármelyik várát felülmulta. A Lovcsen bevehetetlen : ezt hirdették büszkén a montenegróiak. Jaj annak, aki arra a botor kísérletre vállalkoznék, hogy ezt a hegyet ellenséges szándékkal megmássza ! A Lovcsen bevehetetlen : hirdették Párisban, Londonban, Pétervárott és Rómában is. És három napig tartó hatalmas küzdelem után, melyben az osztrák és magyar hadsereg és a flotta egyaránt dicsőséges részt vett, mégis elfoglaltuk a Lovcsent. Az itt zsákmányul ejtett és sértetlenül maradt montenegrói ágyuk, a francia és angol szövetségesek kedves ajándékai ettől kezdve Montenegró fővárosát, Cetinjét fenyegették, amely csak három óra járásnyira van Lovcsentől. Ez a hegy ezer méterrel magasabb fekvésénél fogva teljesen uralkodik Montenegró fővárosán.

A térkép képtelen kifejezni azt az óriási akadályt, melyet a Lovcsen, ez a hatalmas sziklahegy jelentett. Csak az tudja kellőképpen méltányolni a mi katonáink példátlan hősi tettet, aki tulajdon szemével látta a montenegrói Karszt eme sziklavadonját. Nyugatra olyan meredeken ereszkedik le a fala, hogy a legmerészebb hegymászó is csak nehezen maszhatja meg. A hegy, mely ugyszólván közvetlenül a tengerből emelkedik ki, 1759 méter magas !

A Lovcsen hegy elfoglalása után pár nap múlva hatalmunkba került Montenegró fővárosa, Cetinje is.

Gyönyörű fekvésű kis város Cetinje. Házaí alacsonyak és szétszórtan épültek, utcái szélesek és mindenhol látható a Lovcsen, amely innen nézve, még nagyobb hatást kelt, mintha kattarói-öböl felől tekint rá az ember. A város is, a lakosság is merőben különböző attól a felfogástól, amelyet eddig vallottunk. A város tiszta volt és a nyomorból nem sokat lehetett látni.

A lakosság igen békésen viselkedett. Barátságos és szolgálatkész volt. Az emberek szinte vetekedtek egymással a vendégszeretben és az utcán ajánlták fel otthonukat a mi tiszjeinknek. Mintha nem is ellenséges ország lett volna. A lakosság és a mi csapataink között tökéletes volt az egyetértés és rend. Az a benyomás támadt, mintha az ellenséget nem itt kellene keresni, hanem valahol máshol. Valamennyi középület előtt kato-

nai őr állott, de csak azért, mert a szabály így kívánta. Félnünk ott semmitől se kellett.

A cetinjei arzenálban gazdag zsákmányra tettünk szert. Mindent a legnagyobb rendben találtunk ; készletben levő gépfegyvereket töltényszalagokkal, modell-szobát mindenféle formájú fegyverrel, esztergályozópadot, egyszóval a puská, revolver és handzsár nagy fegyvertárát. Valamennyi fegyver kifogástalan volt. Az arzenál mögött levő udvarban sok ágyút találtunk. Az ágyúk modern szerkezetűek voltak és az olaszoktól és franciáktól eredtek.

Az egyemeletes királyi palota nagyon igénytelen épület. Minden jel arra vallott, hogy tulajdonosa nagyon sietve távozott belőle ; a hálószobában még ott volt a fűrűlköző és az ágy még rendetlen volt. Sehol semmi nem hiányzott. Nikita király dolgozószobájában

nagy íróasztal volt egy székkal. A jobb sarokban függött az

okmány, amely Nikitát az egyik osztrák és magyar ezred tulajdonosává való kinevezéséről szól. Oldalt az egyik asztalkán I. Ferenc József plaketje feküdt. A falakon fegyverek. A trónterem falain valóságos képtár, ahol látható volt királyunk és királynénk ifjúkori arcképe, Napoleon, III. Sándor cár és felesége Mária Feodorovna cárné, valamint az olasz királyi pár arcképe.

A költői lelkületű Nikita király palotájában rossz helyre jutott a könyvtárnak, amely a konak elrejtett részében volt. A hátsó lépcsőn szűk ajtó vezetett egy kis terembe, ahol nagy rendetlenségben könyvek hevertek a földön és az asztalokon.

Petár szerb király menekülése országából. Miután mindig ott volt hadseregének a háta mögött, most hadserege élére állva futott, amerre még szabad volt az út : Montenegró felé.

Ilyen volt Cetinje, amikor a mi csapataink oda bevonultak.

A Szkutariba menekült szerb és montenegrói vezérkar most már belátta, hogy hadserege a legkisebb ellenállásra sem képes többé és hogy az osztrák, magyar, német és bolgár seregeket, amelyek három oldalról nyomultak előre, többé nem lehet feltartóztatni.

Amikor az osztrák, magyar és német seregek Belgrádot bombázták, a szerb hadsereg mintegy 180 ezer emberből állott, akik közül 140 ezer Szerbiában, huszezer Montenegróban és huszezer Albániában volt. A szerb hadsereg Prizrendnél tette meg legutolsó erőfeszítését, ahol száz ágyuja, főként francia ágyu, félkörben volt föllállítva a bolgárok ellen. Ötnapos,

A szerb királyi korona, amelyet Petár király elvesztett az uton, mikor lóhalálában menekült Nisből Montenegro felé. A koronát a bolgárok találták meg és mint ritka hadizsákmányt Szófiába vitték.

rettentően véres ütközet után a szerbek, mikor a legutolsó gránátot is ellőtték, megrongálták ágyúikat, ezeknek talpfáit a folyóba dobták, aztán nagy rendetlenségben menekültek. A prizrendi csatában több mint nyolcvanezer szerb vett részt és legalább negyvenhatezer esett a bolgárok kezébe.

A győztes szerb közül, akiknek sikerült a menekülés az albán hegyeken át, alig tízezer lett volna képes az ellenállásra. Ezeknek az eddig oly vitéz szerbeknek akkor már az volt a legfőbb gondjuk, hogy hogyan

juthatnak kenyérhez és hogyan menekülhetnek a bolgárok elől. A prizrendi csata után a szerb vezérkar elvesztette a szerb seregre minden befolyását; a századok, ezredek, hadosztályok és hadseregek tölbomlottak és a legnagyobb, a legfejtelenebb zűrzavar támadt köztük.

Az öt napig tartott prizrendi csata után a pokoli ágyutűz a szerbek ellen, akik nem voltak képesek ellentállni, hanem birkanyáj módjára rémülten menekültek a gránátos elől. Amíg ez a rémület tartott, a bolgárok negyvenhatezer szerb foglyot ejtettek. Napoleonnak Moszkva alól való visszavonulását lehet csak összehasonlítani a szerbeknek ezzel a menekülé-

sével. Amikor a szerbek kivonultak Prizrendből, csak három napi eleségük volt még. Ennek fölhasználása után abból táplálkoztak amit az uton találtak. Ha egy ló kimerültségtől kidült, szuronnal azonnal teölték, szétdarabolták és nyersen megették. Az első napokban érkezett szerb csapatok még hoztak magukkal egy-két lovat, de később már egyetlen ló sem érkezett. A szerb katonák színe-java kiéhezett és ruhátlan emberek-ből állott, akik még a reményt is elvesztették, hogy hazájukat megvédhessék.

Maga Sándor szerb trónörökös tiznapi hilyongás után Szkutariba érkezett, teljesen fegyvertelenül. Vele volt, mint a lovastestőrezred maradáka egy tiszt és egy katona. Ez volt minden, a mi a nehéz uton a kíséretéből megmaradt. Miléna montenegrói királyné, Sándor herceg nagyanyja élelmiszert küldött neki, továbbá néhány takarót és fehérneműt, valamint másfél kiló cukrot és mentegetődzött, hogy több cukrot nem tudott felhajszolni! Sándor herceg erre telefonált a nagyanyjának, hogy ennek (a montenegrói királynénak) sejtelve sincs a menekülő szerb sereg szenvedéséről, és hogy minden erőre szükség van, hogy legalább a maradék sereget megmentsek!

Az ántánt miniszterei figyelmeztették Pasicot, a szerb miniszterelnököt, hogy ne maradjon Szkutariba. Pasic azt válaszolta, hogy a szerb kormány Putnik vajda nélkül, akinek megérkezésére várt, semmit se kezdhet. Ez az öreg Putnik tábornok ekkor már teljesen megrokkant. Minthogy nem tudott járni, a katonái az utcán talált és szalmával bélelt ládában hordozták, amelybe két deszkát szegeztek keresztbe. Így menekült Putnik vajda, a szerb hadsereg fővezére Szkutariba!

Cetinjébe, Nikita király székhelyére diadalmasan vonultak be csapataink.

A város lakossága ekkor már visszanyerte nyugalját. Az utcákon mindenütt halomszámra hevert az átylukasztott papirbankó, amelynek csomagját a gyerekek emléktárgyként árusították néhány fillérért.

A béke jeléül valamennyi házon fehér zászló lengett. Montenegró volt az utolsó állam, amely nekünk háborút üzent s Montenegró volt az első, amely lerakta a fegyvert. Ebben a háboruban az osztrák és magyar csapatok vívták ki az első teljes győzelmet.

Montenegróban akkor már minden élelmiszer elfogyott. Olaszországot a montenegrói nép gyűlölte, mert csuful cserben hagyta az országot. Küldtek ugyan ötvenezer frankot Olaszországba, hogy ezért lisztet szállítson. de ez a szállítmány elmaradt. Ennek ellenére Montenegróban még sokáig bíztak az ántánt győzelmében, mert úgy okoskodtak, hogy Oroszország-

nak kiapadhatatlan embertartalékja van, hogy Franciaországnak hadserege érintetlen, hogy a tengeren uralkodó Anglia gyarmataiból mindent megszerezhet, amire az ántántnak szüksége van, hogy Japánország municiót szállít Oroszországnak, Amerika pedig hadiszert készít az ántántnak. Angliát és Franciaország a leggazdagabb két ország. Minél tovább tart a háború, annál biztosabb lesz az ántánt győzelme. A döntés pedig vagy Galiciában vagy Franciaországban lesz. Az volt a montenegróiak közt általánosan elterjedt hit, valamint az az örülségig fokozódott hitük, hogy a fekete hegyek országát, a Lovcsent, nem lehet bevenni. Ez a hit aztán a nélkülözés ellenére az utolsó percig lelkesítette a népet.

Még január 7-én a leggondtalanabb nyugalomban ülték meg a görögkeleti karácsonyt. A következő napon azonban félelem váltotta föl a nyugalmat, amikor a Lovcsen csucsára minden oldalról lecsaptak a mi ágyuink lövedékei. Amikor a hegyek csucsát füstfelhő borította, amikor Cetinjében ágyuink döngésétől megrengett a föld és a legnyomás összezúzta az ablakokat, amikor a támadás első napján elfoglaltuk a Krimmal-csucsot és Konrád ezredes vezetésével a hegyvidéki birtokába vette a hegy két-harmadát, akkor már valószínű volt, hogy az osztrák és magyar csapatok elfoglalják a Lovcsent. Cetinjét is veszedelem fenyegette már a második napon. Konrád ezredes dandárja a legnagyobb nehézséget legyőzte, elfoglalván az 1308. számú magaslatot. A Lovcsenen ötszáz olasz katona is volt, akiknek a montenegrói gyerekek vitték a hegyre a hátborjút. Ezek az olaszok menekültek el legelőször és azt kiáltották: ha az osztrákok feljönnek, megölnék minket!

A három utolsó napon Daniló trónörökös vezérelte a csapatokat, cetinjei lányok hoztak neki ez idő alatt élelmiszert, de a trónörökös semmihez hozzá nem nyult. Nikita király is részt vett az utolsó napon a harcban. Cetinjét a hatóság január 11-én kiürítette és székhelyét Podgoricába tette át. Nikita király január 11-én éjjel néhány gárdista kíséretében fagyban, hóban lóhátón elmenekült. Xénia hercegnő gépkocsin követte a királyt, a királyné pedig Vera hercegnővel már az előző napon elutazott. Mirkó és Daniló herceg január 12-én reggel nyolc órakor gépkocsin hagyta el Cetinjét. Vuletics cetinjei polgármester a városi tanácsosokkal, a papokkal, a metropolitával és néhány nagyobbrangu tisztviselővel a városban maradt. Randanovics udvarnagy pedig titkárával és az udvari cselédséggel a konakban várta a további eseményeket.

Amikor a magyar és osztrák csapatok közeledtek a városhoz, Mitrofan metropolita nyugalomra intette a lakosságot és azt tanácsolta, hogy barát-

ságosan üdvözljék a magyar katonákat. Nem kell tőlük félniök, mert az osztrákok és magyarok műveit állam katonái, akik legfőbb haduruk parancsára vonultak be a városba.

— Most — ugymond — még ellenségek, de sohasem barbárok s parancsnokaik igazságérzése semmiféle tulkapást nem fog megengedni.

A csapatok bevonulásakor senki sem gondolt ellenségeskedésre és a nép a jobb jövőben bízott.

A szétvert szerb hadsereg tisztjei Durazzóban, Albánia kikötő-városában. Rettentő fáradalmak, szenvedések után menekültek odáig, de nem soká maradhattak ott, mert Anglia olasz hajókon Korfu szigetére szállította őket, hogy ott pihenjenek pár hétig, aztán — menjenek Szalonikibe és harcoljanak tovább az ántántért, amely veszni hagyta hazájukat.

A hófödte városban elsőnek január 13-án déli egy órakor a bosnyák hírszerző-különítmény élén Junga főhadnagy vonult be, akit a száz éves Ilija Plamenac volt lelkész, a török harcok hőse üdvözölt.

Az ifju főhadnagyot a város urai a kormányzósági épületbe vezették, ahol a főhadnagy kijelentette, hogy valamennyi fegyvert át kell adni, a katonák biztonságáért a jelenlévők életükkel kezeskednek, a telefonösszeköttetést szét kell rombolni, a kocsmákat be kell zárni s esti hat óra után senki sem hagyhatja el a házat.

A rendőri szolgálatra százötven alban-török kereskedő önként vállalkozott. Rögtön minden épületre kitűzték az osztrák és magyar lobogót és pontosan megtartották a főhadnagy rendeletét.

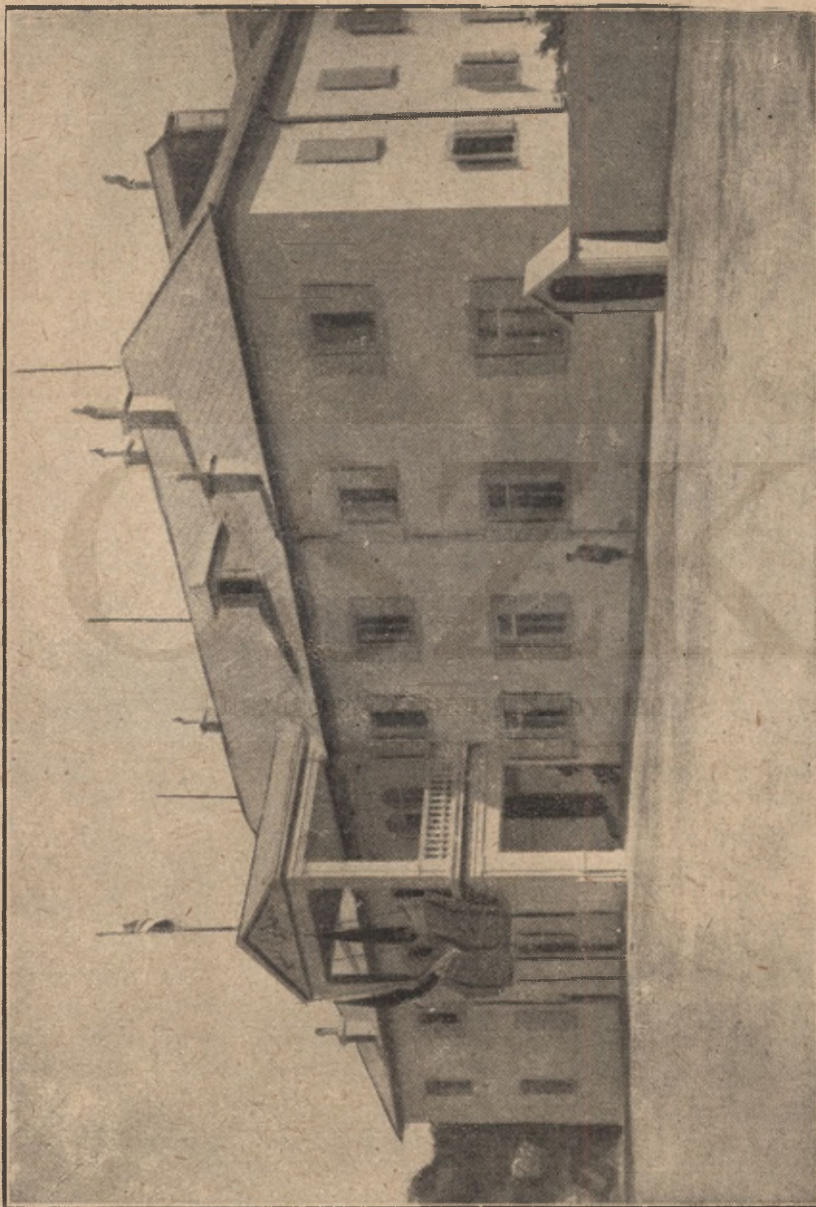
Ugyanezen a napon délután négy órakor Rijekéből gépkocsin fehér zászlóval két hírnök (parlamentér) érkezett Cetinjébe és Nikita király levelét akarták a magyar tábornoknak átadni. A főhadnagy a két parlamentér őrzésére a Grand Hotel (Nagy Fogadó) elé két bosnyák katonát rendelt, ő maga pedig a Zenta hadihajónknak Cetinjében hadifogolyként tartózkodó egyik sorhajóhadnagyával gépkocsin Nyegusba ment, ahová a két parlamentért is rendelték.

Éjfélkor a második magyar század vonult be Cetinjébe, másnap reggel pedig egy dandár érkezett meg. A Grand Hotelben egy küldöttség fogadta ennek a parancsnokát, akinek a polgármester átadta a várost és védelmet kért a lakosság számára. Vukovics vajda a kormányzósági épületeket és levéltárt adta át.

A magyar parancsnok ezután meghagyta, hogy 24 óra alatt a város valamennyi fegyverét a polgármester által kijelölt helyiségbe vigyék. A polgármester erre azt válaszolta, hogy ez iránt ő már intézkedett.

Másnap reggel a férfilakosságot a Vladin dom nevű épület előtt összegyűjtötték és tudomásukra adták, hogy mostantól kezdve a kettős monarkia pénzei és törvényei érvényesek a városban. A kinél fegyvert találnak, az halállal bünhődik, aki azonban nyugodt és békés marad, az biztos védelemre számíthat. Néhány fegyveres szolgálatra alkalmas férfit csapataink Kattaróba szállították.

Január 10-én két montenegrói parlamentér jelent meg Nyegusban: Ljumovic őrnagy és Popovics főhadnagy, akik egy Mjuskovics Lázár montenegrói miniszterelnök által aláírt levelet hoztak. Ebben a levélben a montenegrói kormány a kettős monarkia kormányától hatnapi fegyverszünetet és parlamentérek kiküldését kérte, hogy a jövőbeli békés szomszédos viszony kérdését megvitassák. A mi hadvezetőségünk azonban nem

A cetinjei királyi palota, Nikita montenegrói király székhelye, ahol magyar bakák tanyáznak. Nagyon egyszerű, egy emeletes épület, amelynél igen sok jobb módú vidéki magyar földbirtokos kastélya is külfönb. De a kecsképásztorok királya boldog volna, ha valamikor oda még visszatérhetne.

engedélyezte ezt a fegyverszünetet, hanem közölte a montenegrói kormányval, hogy a feltétel nélkül való fegyverletétel megtörténte előtt semmiféle béketárgyalásnak helye nincs. Ezután folytatták a hadműveletet, amely tizenharmadikán Cetinje elfoglalásával végződött.

Ugyan e nap estéjén a montenegrói parlamentérek kormányuknak a becsületes békére vonatkozó kérését tolmácsolták és átadták Nikita királynak a mi királyunkhoz intézett francia nyelvű levelet, amelyben a montenegrói király arra kérte I. Ferenc Józsefet, legyen kegyes szerencsétlen országával szemben és szabja meg a béke föltételeit.

A további harcok során január 16-káig csapataink megszállták a Cetinje és Rjeka között levő területet. Január 16-án délelőtt megjelent három montenegrói parlamentér, köztük Popovics és Madanovics meghatalmazott miniszterek, akik átadták az egész montenegrói miniszterium írásbeli kijelentését, hogy elfogadják a montenegrói hadsereg fegyverletételére vonatkozó követelésünket. E kijelentésre, Kövess tábornok a január 17-ére virradó éjszakán beszüntette az ellenségeskedést a montenegrói hadsereg ellen, amely időközben Podgorica felé visszavonult.

Jellemző volt a montenegrói nép érzésének fordulására az, hogy Cetinjében a háboru alatt sehol sem sértették meg a magyar és osztrák magántulajdont. Antiváriban ellenben megostromolták és kifosztották az olasz konzulátust. Cetinjében a magyar és osztrák konzulátus védelmére külön szervezetet létesítettek. A nép itt már vágyódott a békére és nyugalomra és ezért tárt karral várta csapatainkat, noha itt-ott még fellobbant a montenegrói hősiesség lángja.

Sajátságos volt Nikita királynak népe előtt való utolsó szereplése, amikor január 18-án a podgoricai főtéren, fehér paripán megjelent. A nép hallgatagon fogadta uralkodóját. A tömegből azonban kivált egy férfi s Nikita elé lépve, pusztán ennyit mondott :

— Atyuska, már nincs kenyerünk !

Nikita király hirtelen elvágatott fehér paripáján, anélkül, hogy csak egy szót is felelt volna.

Most már látta, hogy országa el van veszve. Ő maga nem akarta magát megadni, hanem országoctskájának meghódolását minisztereire bízva, Olaszországba menekült, vejéhez, Vittorio Emmanuele királyhoz. Ott azonban nem fogadták szívesen, hanem értésére adták, hogy csak menjen tovább Franciaországba, ott majd gondoskodni fognak róla és unni sem fogja magát, mert esetleg elkártyázhat vagy sakkozhat Albert belga királlyal, aki ugyanolyan sorsra jutott, mint ő és már tizenhat hónap óta Franciaország vendége.

Nikita király, noha nagyon meg volt botránkozva azon, hogy őt Olaszországban nem marasztalják, szépen tovább utazott és pár nap múlva meg is érkezett Lyonba, déli Franciaország szép, nagy városába, feleségével, Milena királynéval és leányával, Xénia hercegnővel. Összes podgyászuk nem volt több, mint néhány kalapskatulya és valami három koffer fehérenemű.

Szégyenletes és szomorú volt ez a menekülés. Nikita király megszökött országából és rábizta azt a mi kegyelműnkre. Ugy okoskodott a vén róka,

Élelem- és municiószállítás csapataink részére a montenegrói hegyek közt. Ebben a sziklás országban alig van járható út és a szekereket csak ökrökkel lehet vontatni, mert a lovak nem bírják a rettentő fáradságot. De nem volt olyan akadály, amelyet derék csapataink diadalmasan le nem győztek volna.

hogy ha az ántánt győz, akkor ugysis vissza kapja országát, ha pedig mi győzünk, akkor Ferenc József királyunk lesz olyan gavallér, hogy megbocsát neki és meghagyja őt trónjában. Mert minden rabló mindig arra számít, hogy az, akit meg akart rabolni, de aki őt fogta galléron, nagy-lelkű lesz, és nem tekeri ki a nyakát. Ilyen volt Nikita is, nem kell sajnálni.

Szaloniki.

Mikor az ántánt arra a kellemetlen valóságra ébredt, hogy a német, magyar és osztrák hadsereg megtámadta Szerbiát, pár hétig azon tanakodott, hogy hát mit kellene most csinálni? Ki segítsen Szerbián? Persze az ántánt országok mindegyike azt akarta, hogy a másik segítsen.

Végre aztán Anglia kiadta a jelszót, hogy: segítsünk mindnyájan! Küldjünk a Balkánra egy nagy hadsereget, legalább félmillió embert!

Montenegroi előnyomulásunk idejéből: patrul-szolgálatra kiküldött lovas tisztjeink báránybőr sapkát és sarkig érő gubát kaptak, hogy kibírják az ottani dermesztő hideget.

A jó meleg guba egyuttal a lovat is védelmezte a hideg ellen.

Franciaország adjon negyedmilliót, Olaszország másik negyedmilliót, ez összesen félmillió. Én majd adok egy — fővezért: Hamilton tábornokot, vagy egy másik tábornokot.

Mert Angliának katonája ugyan nem volt, de tábornoka: az már volt bőven.

Mint hogy ezt az egész világháborút elejétől végig Anglia mozgatta, a vele szövetségesek kénytelenek voltak úgy táncolni, ahogy Anglia fütyült. Franciaország tehát, igaz, hogy savanyu képpel, de mégis adott negyedmillió katonát, hogy menjenek a Balkánra, Szerbiát megsegíteni, Olaszország pedig — ígért ugyanennyi katonát.

Hogy az olasz ígélet mennyit ér, ezt Anglia nagyon jól tudta. Olaszország elárult bennünket, akik harminc év óta szövetségesei voltunk, nem lehetett hinni szavának.

Anglia nem is bízott Olaszország ígéletében, hanem e helyett Görögországot akarta maga mellett a háboruba beugratni. Ugy gondolkozott Anglia, hogy Görögország azonnal fegyvert fog fogni mi ellenünk és Németország ellen, mielőtt a francia hadsereg ott megjelenik. A görög hadsereg pótolta volna az olasz hadsereget.

Hogy Anglia ennyire felsült ezzel a számítással, ezt már tudjuk, Konstantin görög király nem állt kötélnek és kijelentette, hogy semleges fog maradni ezután is, épp úgy, mint eddig.

Igy történt aztán, hogy mikor a negyedmillió francia hadsereg Szalonikiben partra szállt, úgy állt ottan, mint az ökör a hegytetőn: nem tudta, hogy mihez kezdjen? Bennünket megtámadni nem volt elég erős, mert ebben a háboruban negyedmillió katonából álló hadsereg meg se kottyant. A franciák kénytelenek voltak Szalonikiből tehetetlenül nézni, hogy mi fogyan gázolunk végig Szerbián, Montenegrón.

Anglia dühös lett amatt, hogy Konstantin görög király nem állt az ántánt mellé. Dühében aztán elkezdte Görögországot szorongatni: hajóival elállta a görög kikötők útját és nem engedett be semmiféle élelmiszert. Azt hitte, hogy ezzel meg fogja törni Konstantin király ellenállását. De megint csalódott, és ez nem is az utolsó csalódása volt.

A következő csalódás az volt, hogy mi és a német hadsereg Szaloniki ellen nagy támadást fogunk intézni Szerbia és Montenegró leverése után.

A Szalonikiben partraszállt francia hadsereg ugyanis szépen beásta magát annak rendje és módja szerint és mosolyogva várta, hogy a magyar, német és bolgár hadsereg megkezdi ellene a támadást.

Csak hogy ez a támadás mindig csak készült, de sohase akart elkezdődni. Már egész Szerbia, egész Montenegró és fél Albánia el volt foglalva a mi csapataink által, de Szaloniki közelében sem a német, sem a magyar, sem a bolgár hadsereg nem mutatott hajlandóságot arra, hogy nekimenjen a kiépített francia hadállásoknak.

Időközben azonban még valami történt, amitől Angliának nagyon

megnyult az orra. A franciák ugyanis azt kérdezték, hogy hol maradt az angol hadsereg? Miután az olaszok nem jöttek, Angliának kellett volna egy negyedmilliós hadsereget Szalonikibe küldeni, csak hogy a negyedmillióból nem érkezett oda több, mint tizezer, Hamilton tábornokkal, akit fővezérnek szántak.

Csak hogy a franciák most már a sarkukra álltak és ezt mondták:

— Micsoda? Rongyos tizezer emberből áll az angol hadsereg és mégis ő akar itt komandirozni? Nem oda Buda! Ha mi franciák huszonötször

Montenegró királyának, Nikitának követei Kövess Hermann tábornokhoz, akitől békét kellett könyörögni. A követek: 1. Lompar alezredes, 2. Matanovics és 3. Popovics montenegrói miniszterek. A békéért való könyörgés, mint később kiderült, csak furfang volt Nikita király részéről, hogy időt nyerjen a menekülésre. A derék uralkodó úgy otthagya népét, mint szent Pál az oláhokat.

többen vagyunk, hát majd adunk fővezért is magunknak, nem kell angol fővezér!

Igy lett a Szalonikiben partra szállt ántánt-hadsereg fővezére Sarrail francia tábornok. Ez kitűnő hadvezér volt ugyan, és nagyon köpte a markát, hogy majd ő megmutatja, hogy mit tud, csak próbáljanak a németek, magyarok és bolgárok Szaloniki ellen támadni!

Körülbelül igaza is volt Sarrail tábornoknak. Szaloniki környékét a

franciák három hónap alatt úgy teleépítették árkokkal, sáncokkal, drót-akadályokkal és aknákkal, hogy ezeket akár egy esztendeig is kényelmesen meg lehetett volna védelmezni akár háromszoros tulerő ellen.

De most jött az ántánt legkeservesebb csalódása : a német, magyar és bolgár hadsereg három hónapig folyton úgy tett, mintha rettenetesen készülődne Szaloniki ostromára, a valóságban azonban az eszük ágában sem volt, hogy ott támadjanak.

A német hadsereg szép csöndesen eltávozott a Balkánról és elment — a francia harctérre, ahol aztán 1916, február végén rettenetes támadást kezdett Verdun körül. Olyan támadást, amely nemcsak a franciákat, de az egész világot meglepte.

De most mondjuk el az eseményeket sorjában.

1915. október 6-án szállították partra a franciák és angolok az első zászlóaljaikat Szalonikiban. Stratégiai szempontból már ezen a napon elkésett volt az ántánt a szalonikii akció állítólagos vagy legalább is fő céljával : Szerbia fölmentésével. Az első francia és angol csapatokat, négy francia és két angol hadosztályt a Vardar folyó menti vasuton Gyevgyelibe vitték. A bolgár hadvezetőség azonban becsületére való felsőbbsséggel tudva azt, hogy az ántánt-sereg segítő seregének akciója csak lassan fejlődhetik ki, megelégedett azzal, hogy egyelőre Todorov tábornok vezetése alatt álló második bolgár hadsereg egy részével feltartsa az ántánt-csapatokat. Mire Sarrail francia tábornok Gyevgyelitől északra november 26-ika körül 170,000 embert tudott koncentrálni, akkorra a Todorov-hadsereg elvégezte feladatát a szerb fronton és erőinek meseszerűen gyors átcsoportosításával már december 2-án megkezdte a támadást a Cserna- és Vardar-folyók ellen. E seregből 10,000 jobbra fekete bőru katonát az angolok, 160,000, ugyancsak színes zuávot és idegen-legionáriust pedig a franciák szállítottak.

Todorov bolgár tábornok december 6-ától 12-éig tartó hatnapos elkeseredett ütközetek során Sarrailt annyira megverte, hogy egyetlen ántánt-katona sem volt a bolgár Macedónia földjén s csapatai légvonalban sem kevesebb, mint ötven kilométerrel nyomultak előre. Todorov nagyszerű, egyenes támadással kombinált átkarolással verte meg a szerencsétlen kezű Sarrailt s ahogyan tervét végrehajtotta, az örök dicsősége marad nemcsak a sokat dicsért bolgár katona-anyag harcolási módjának és katonai erényeinek, hanem a bolgár hadvezetésnek, a bolgár generálítás egyre jobban feltűnő józan okosságának, kiváló képességeinek is. December 12-én a bolgárok kezében volt a Vardar két partján Doiran és Gyevgyeli város s néhány kilométerre álltak a görög határtól.

Montenegró Jelegyvezetése. Nikita király hősies szokése után a montenegrói hadsereg megadta magát és lerakta a fegyvert
 diadalmas csapataink előtt. Minden közösségben összegyűltek a kihérezett kecskepásztor katonák és miután átadták fegyvereiket
 — kaptak egy jó rúlyasnut egy feher cipőt és egy pakli dohánvt.

Todorov tábornok fényesen győzött a vele legalább egyenlő erős ántánt-sereg ellen. A győzőnek — ha csak katonai szempontok jönnek a számára tekintetbe — a megvert ellenséget haladéktalanul a legmesszebbmenő erőfeszítéssel üldöznie kell, hogy a győzelmet kihasználhassa, hogy a széttöltött ellenség helyrejövését mindenáron megakadályozza. Ha Todorov, a katona cselekedhetett volna, úgy ettől kezdve egyetlen francia és angol sem állt volna görög földön. Ám ez esetben át kellett volna vinnie támadását görög földre. Ezt azonban a politika lehetetlenné tette. Sőt a bolgár és görög kormány megegyezése alapján semleges zónát kellett teremteni s így — mint ahogy Sarraill francia repülői december végéig jelentették — a bolgárok csupán gyöngye elővédeket hagytak Doiranban és Gyevgyeliben, míg főerejüket 14 kilométerrel hátrább vonták a smokvica-rabrovói vonalra. A bolgár csapatokat és az ántánt elővédjét e szerint a győzelmes csata után nem kevesebb, mint 30 kilométer, vagyis másfél napi távolság választotta el egymástól s az ántánt-csapatok nyugodtan szedhették magukat rendbe.

December 12-ike után már nagyon kevés hír jött a Doiran-tó tájékról. Angol és francia részről az ántántnak 1916. január 2-án Szaloniki körül 200,000 embere volt. Január 3-án és 4-én a Szalonikitól keletre fekvő orfanói öbölben (érdekes, hogy nem Szalonikiben) további 50,000 embert szállítottak partra s állítólag még egy nagy seregük volt utban. Ez a tény, valamint az, hogy operációs körükbe belevonták a Szalonikitól keletre elterülő Kalkidiké görög félszigetet és hogy a még inkább keletre fekvő kavallai kikötőre is rátették a kezüket, azt bizonyította, hogy csakugyan eszük ágában sem volt lemondani az expedicióról. E mögött természetesen, még ha haderejük megütötte volna is a 300,000 főt, merő képtelenség lett volna offenzívára gondolni. Minden józanság hijjával voltak azok az egész világba szétkürtölt hírek, hogy az ántánt valamely új csonka balkán-szövet-ség hadseregével támadást intézzen Délmagyarország ellen.

A szalonikii expedíciónak célja nem lehetett más, mint lehetőleg nagy haderőt, ha egyebet nem, a bolgár hadsereget lekötni, hogy ez más harc-tereken felhasználható ne legyen. Ezt a célt megvalósítani kizárólag csak úgy lehetett volna, hogy az ántánt csupán a védelemre szorítkozik. A védelemnek két eszköze volt: a nagyszámu tüzérség és a védővonalak kiépítése. Állítólag óriás tüzérségi parkot hoztak össze, melynek nagy része nagykaliberű hajótüzérségi anyagból eredt. Anélkül, hogy lebecsülnénk ezt a tüzérségi parkot, őszintén megállapíthatjuk, hogy a lapos lövedék-pályával bíró hajóágyu (mert a hajók nincsenek indirekt lövésre szolgáló lövegekkel

Montenegró lejegyzése. Mikor a montenegrói hadsereg letette a fegyvert, a tüzéség is átadta összes ágyuit. Az átadás a szutarni gyönyörű tó partján történt. A képen látni, hogy már a mi bakaink örködnek a drága hadizsákmány fölött. Az örködés nem nehéz feladat már, mert nincs többé ellenség egész Montenegróban.

felszerelve) minden méltóságteljes nagyságuk ellenére egyáltalán nem veresíthettek a mi tarackjainkkal és mozsarainkkal. A védővonalak kiépítésével már nagyszerűen elkészültek az ántánt-csapatok újévig (1916). Amit a legeslegújabb hadi mesterség a lövőárkok, sáncok és akadályok készítésében ki tudott találni, azt Szaloniki körül egytől egyig alkalmazták.

A francia és angol generálisok elégedetten, sőt öntelten sétálgattak a csapatok közt és büszkén mondogatták :

— No készen vagyunk. Most már jöhetnek a németek és magyarok, még ha nem is egy, hanem tíz Mackensen vezeti őket. Szalonikiba bele fog törni a bicskájuk. És ha két milliós hadsereggel jönnek is ellenünk, ezeket az állásokat soha, de soha nem fogják elfoglalni. Csak már, itt volnának. hogy nevethetnénk rajtuk jó nagyot.

Hát a mi igaz, az igaz : Szaloniki körül az ántánt-hadsereg tábora bamulatosan meg volt erősítve, és fel volt szerelve. Ugy laktak ott a francia és angol katonák, hogy igazán nem panaszkodhattak. A lövőárkok ki voltak bélelve vastag pokrócokkal ; belőlük a tisztek, sőt még az altisztek számára is külön fülkék ágaztak ki, amelyek minden kényelemmel be voltak rendezve. A földet szőnyegek, a falakat pokrócok és képek borították, persze György angol király, Miklós orosz cár, Poincaré, Joffre, Briand arcképei. Melgítő kályha, villamos világítás volt bőven, élelem pedig még bővebben. A katonák jótormán egyebet se tettek, mint ettek és ittak. Különösen az italt nem sajnálták tőlük, csakhogy jó kedvük legyen. Az angol hajók elkoboztak minden élelmiszert, a mi a tengeren Görögország számára érkezett és elvitték — Szalonikiba, az ántánt hadseregének. Görögország hiába tiltakozott : az angolok erre rá se hederítettek. Csak nevtették, mikor a görög nép koplalt, ők pedig lakmároztak a görög néptől elrabolt eleségen. Ilyen az angol

Egyszer aztán a francia és angol generálisoknak kezdett megnyulni az orruk. Ezt kérdezték egymástól :

— Hát mi lesz ? Mikor fognak már támadni a németek, magyarok és bolgárok ? Mi várjuk őket és ők is folyton hirdetik, hogy nemsokára itt lesznek ?

Nem tartott sokáig és az ántánt-generálisoknak nemcsak az orra nyílt meg, hanem a füle is nagyon lekonyult. Repülőik ugyanis azt a hirt hozták, hogy a magyar, német és bolgár hadsereg nyugodtan táboroz valami harminc kilométer távolságban és ugylátszik, hogy semmi támadó szándékuk nincsen.

Sarrail tábornok, az ántánt-csapatok fővezére jelentőségteljesen mosolygott és ezzel nyugtatta meg a generálisokat :

A montenegrói fegyvertelen idejéből. Montenegrói katonák egy fegyvertelen magyar baka vezetésével oda vonulnak, ahol át kell adniok minden fegyvertüket; a puskát, handzsárt, kést, tórtl. A magyar báka a szemével parancsol a sok fegyveres emberek.

— E mögött valami csel lappang, vagy pedig az ellenség még nincsen teljesen felkészülve, hogy bennünket megtámadjon. No, itt semmiféle csellel nem fog boldogulni, azt pedig, amíg felkészül, nyugodtan várjuk. Mert mi várhatunk, nekünk a dolog nem sürgős! Hisz mi ugye akarunk innen elmenni, hanem ők szeretnének idejönni!

Igy multak a napok, hetek és hónapok: az ántánt-hadsereg repülői nem hoztak más hirt, csak azt, hogy az ellenség mindig nem mozdul, sőt nem mutat szándékot arra, hogy megmozduljon.

— Az ördögbe is! — kiáltott végre Sarraill tábornok, — hát mit akarnak tulajdonképpen? Csak nem fogunk itt örökké farkasszemet nézni egymással?

Február vége felé aztán (1916) Sarraill tábornoknak is megnyult az orra. Akkor ment szét az egész világon a híre annak, hogy a németek Verdun ellen rettenetes támadást kezdtek és mindjárt első napon több mint huszezer franciát ejtettek foglyul.

Erre a híre Sarraill tábornoknak szintén lekonyult a füle és mérgesen csapott öklével az asztalra, amely körül tábornokai ültek.

— Becsaptak bennünket a gaz németek! Mialatt úgy tettek, mintha Szalonikit akarnák minden áron megostromolni, szép csendesen elvitték innen seregük legnagyobb részét a francia frontra és ott támadtak. No most szépen benne vagyunk a szószban! Itt állunk hatalmas erődítéseinkkel, itt állunk negyedmillió katonánkkal, ellenség pedig nincsen! Hogy az ördög vigye el ezt a dolgot!

Bizony, úgy is volt, ahogy Sarraill tábornok mondta. A németek lóvátették az ántántot és két hónapig tartó látszólagos készülődések után nem Szalonikit támadták meg, hanem — Verdunt, amely másfélezer kilométerre van Szalonikától. Az itt levő ántánt-sereg olyan volt, mint a csapdába került róka, amely nem tud másképp menekülni, csak úgy, ha lerágja a lábát, amely benne van a vasfogóban.

Franciaország szerette volna visszarendelni Szalonikiba küldött hadsereget, mert ez bizony nagyon hiányzott a francia harcterről. Csakhogy ez csufos szégyen lett volna, amelyet még az ántánt is restelt, pedig az ántántnak ugyancsak vastag bőr volt az arcán. Így aztán parancs ment Sarraill tábornoknak, hogy csak maradjon Szalonikiban és próbáljon valami támadást intézni, hisz vele szemközt úgy sem áll más hadsereg, mint a bolgár.

Sarraill tábornok engedelmességet és megtámadta a bolgár hadsereget. Csakhogy a bolgárok résen voltak ám és a franciákat véres fejjel verték vissza.

Montenegrói gyermekek. Celinjeben, mikor oda bevontunk és mindenki lerakta a fegyvert, első dolgunk volt életmet osztani szél a kiéhezett nép közt. Erre azán barátságosabb lett a hangulat és a lakosság még szóba is állt katonáinkkal már tudniillik azzal, amely tudott egy kicsit szólni. A gyerekek is kibujtak a házakból: nem féltek tőlünk, mert látták, hogy még a nagyokat sem bántjuk. A kép egy utcai jelenet, amikor egy fiúcska megvárta kimal katonáinknak montenegrói bankokat, amelyeknek persze már egy filler értékük sem volt.

Igy fulladt bele az ántánt szalonikii expedíciója a legsiralmasabb kudarcba. Még a dardanellai kudarc sem volt olyan gyalázatos, mint ez. Negyedmillió francia katona hónapokon át ott vesztegelt tétlenül és védelmezte magát az ellenség ellen, amely közben észrevétlenül megszökött és egyszer csak rettenetes csapást mért Franciaországra

A NÉMET ÉS FRANCIA-ANGOL HÁBORU.

A németek már 1914 szeptember vége felé annyira benyomultak Franciaországba, hogy ennek világszép fővárosától, Páristól alig 40—50 kilométerre jártak, vagyis olyan messzire, mint Budapesttől Visegrád.

A franciák kétségbeesetten szedték össze minden erejüket és fővezérük, Joffre (Zsofr) tábornok ügyes haditervvel nemcsak megállította a németeket, hanem visszaszorította őket egészen a Marne folyóig, ott több napig tartó véres ütközetben súlyos csapást mért rájuk, úgy, hogy vissza kellett vonulniuk valami 15—20 kilométert.

Egész Franciaország fölélegzett és a diadal mámorában uszott. Minden francia szentül meg volt győződve arról, hogy most már sorra fognak következni a döntő diadalog, hogy a német hadsereget kiverik Franciaországból, aztán a francia hadsereg meg sem áll Berlinig, ahová talán még hamarabb meg fognak érkezni, mint a muszkák.

Maga Joffre tábornok fővezér is nagyban fogadkozott, hogy ezentul már a németek nem fognak tudni előtte megállani. Olyan híres ember lett belőle egyszerre, mint Hindenburgból, Mackensenből, vagy Nikolájevics nagyhercegből. Ahová csak nézett az ember Franciaországban, mindenütt Joffre generális nevét, vagy arcképét látta, ha két ember összejött az utcán, vagy akárhol, csak Joffre tábornokot dicsőítette. Joffre itt, Joffre ott, Joffre mindenütt. A vendéglőkben háromféle pecsenyét, ötféle tésztát, a cukrászboltokban tízféle bombont kereszteltek el a nevével. Volt továbbá Joffre-kalap, Joffre-cipő, Joffre-ing, Joffre-harisnya, Joffre-szoknya, Joffreszivar, tinta, ceruza, pomádé, pálinka, hajnövesztő, cigaretta papír és még ezer és ezerféle holmi, ami egytől-egyig Joffre dicsőségét hirdette. A nagy Napoleon óta nem volt Franciaországban olyan népszerű ember, mint a kis kövér, pocakos Joffre tábornok, a francia hadsereg fővezére, „a marnei győző”.

Hát a kis pocakos Joffre nagyon elbizta magát a marnei diadal után. Azt hitte, hogy most már úgy fog menni minden, mint a karikacsapás.

Elbizakodottságában már beszélte is fünek-fának, hogy pár hét múlva hadseregével nemet földön fog állani. De aztán reszkessenek is a németek, ezek a boche-ok (bós-ok, azaz disznók). Mert a művelt franciák annyira gyűlölték a németet, hogy nem ismerték el még művelt népnek sem, hanem a régi hunok és barbárok mellé sorozták őket. Még az afrikai vad szerezceket is külön embereknek tartották, mint a németeket. És nem szégyellték magukat a franciák, hogy Afrika vad és félmeztelen négerreit Európába

Német tengerész katonák rohama Flandriában. A meghódított Belgium partjain levő német hajók tengerészei kedvet kaptak egy kis szárazföldi harchoz és addig könyörögtek parancsnokaiknak, amíg ezek megengedték, hogy partraszállhassanak, résztvenni egy rohamban az angolok ellen. Hát meg is rakták ezeket alaposan, úgy, hogy aztán hetekig nem mertek ki se mozdulni árkaikból.

hozzák, harcolni „a civilizációért, az emberiség szabadságáért és a nép-jogokért!”

Mert a franciák nagyon keservesen csalódtak. A Marne folyó melletti győzelmük első, de egyuttal utolsó győzelmük is volt. Aztán hiába erőlködött Joffre, hiába biztatta katonáit, hogy „csak még egy kicsit szorítsátok!”. A németek okultak ezen az egyetlen vereségükön és ettől kezdve csak egy kicsit óvatosabbak lettek. Beásták magukat lövőárkaikba, amelyeket

mesteri tökéletességgel építettek ki. Ezekből aztán nem tágitottak többé egy tapodtat sem. Minden rohamot, minden körülkerítő támadást olyan erővel vertek vissza, hogy a franciák a háboru tizenhetedik hónapjában sem birtak akkora sikert elérni, mint egy mákszem.

A németek elfoglalva tartották Franciaországnak valami egy hatod részét, és pedig a leggazdagabb részt, amely tele van gyárakkal és mindenféle ipari vállalatokkal. Ezek a gyárak és ipari vállalatok persze azonnal megszűntek és ezekkel is szegényebb lett Franciaország.

Joffre egyik támadást a másik után intézte a német hadállások ellen, nem kimélve katonáit. De minden támadás a franciák rettentő vereségével és veszteségével végződött. A háboru első esztendejének végén, 1915 augusztusban a négy milliós francia hadseregből félmillió ember elesett, egy millió pedig harc képtelenné vált. Hogy ezeket pótolják, be kellett hívni katonának még a 17 éves ifjukat is.

A franciák, különösen pedig a francia anyák, most egyszerre kiábrándultak Joffre tábornokból. A marnei csata után tíz hónap múlva már nem dicsőítette senki a „lángeszű“ főhadvezért. Bizony nem dicsőítették, sőt szidták és gyalázták, hogy : ügyefogyott, ostoba, Párisban ilyeneket lehetett róla hallani :

— Tökfilkó ez a Joffre ! Hogy lehetett ilyen tökfilkót a francia hadsereg élére állítani ? Egy káplár is jobban csinálná a dolgot !

A száz és ezerféle Joffre-holmik eltűntek a hiedető táblákról, az étlapokról, a kirakatokból. E helyett a szamarat diszitették a Joffre névvel. Ha valaki valami ostobaságot csinált, ezt mondták rá :

— Oh az a Joffre !

A francia anyák telesirták Franciaországot, hogy már elviszik a tizenhét éves fiaikat is.

— Nem adjuk őket ! Nem engedjük, hogy még ezeket is a mészárszékre vigyék !

A francia kormány megrémült az anyák siralmától és pár hónapig csakugyan nem merte a 17 éves ifjakat besorozni. Ehelyett Poincaré köztársasági elnöknek az a gondolata támadt, hogy Franciaországnak afrikai gyarmataiból kell nagyobb számú katonaságot toborozni „az anyaország védelmére“. Poincaré elnöknek ez a terve már tetszéssel találkozott. Hogy az afrikai szerecsenek Európába jöjjenek ágyutölteléknek, ezt minden francia egész természetesnek találta.

Ment is rögtön a parancs az afrikai francia gyarmatok kormányzóihoz, hogy toborozzanak szerecsen katonákat, minél többet, annál jobb.

Albert, az országát veszített belga király (jobbról az autó kereke mellett) meglátogatja a francia főhadiszállást, ahol Poincaré, a francia köztársaság elnöke (a közepén álló öreg ur) fogadja. Fönn a közepén áll Joffre tábornok, mellette (baloldalt) Millerand francia hadügyminiszter. Albert király ábrázata, mint látni, nem igen vidám.

A gyarmatok kormányzói hozzá is láttak a dologhoz, de bizony a szerecsen hősök igenyéren jelentkeztek, hogy meghaljanak Franciaországért.

A francia kormány tagjai között volt egy leleményes miniszter, aki azt mondta erre a hirre a kollégáinak :

— No majd én segítek a hajon ! Lesz nem-sokára annyi szerecsen katonánk mint a szemét.

— Hogyan ?
— kérdezték tőle.

A leleményes francia miniszter ragyogó szemekkel mondta el eszméjét, amely csakugyan nagyszerű volt. Olyan nagyszerű volt, hogy a többi francia miniszter szeme is fölragyogott tőle.

Hogy mi volt ez a nagyszerű eszme, meg fogjuk

tudni rögtön. Az afrikai francia gyarmatok kormányzói még aznap valamennyien táviratot kaptak, hogy kezdjék újra a szerecsenek toborzását, de egészen másképp kell a dolgot csinálniok, mind eddig.

A kormányzók engedelmesen szót fogadtak. Magukhoz hívták a legőregebb szerecseneket és ezt mondták nekik :

— Derék és vitéz francia négerok ! Dicső Franciaországunk hü alattvalói ! Hazánk, amely a ti hazátok is, harcban áll a germánokkal, Európának ezekkel a vad és barbár népével, akik ősi ellenségei minden műveltségnek, mert hiába laknak civilizált népek közt, régi szokásaikat még most sem tudták levetkőzni. Ilyen régi szokásuk többek közt, hogy az ellenségből mindazokat, akiket megölnek, vagy foglyul ejtenek, nyársra huzzák, megsütik és megeszik. Ügye vitéz szerecsenek, az ilyen ellenség nem érdemel kegyelmet ? Az ilyen ellenséget el kell pusztítani, hogy még magva se maradjon. Nos, vitéz négerok, mi ezt a vad európai népet átengedjük nektek szabad prédául. Csináljatok vele, amit akartok. Csináljatok vele úgy, amint csináltatok ellenségeitekkel ti is, amikor még emberevők voltatok. Franciaország, a ti hazátok a világ szabadságáért küzd, tehát a ti szabadságtokért is. De nemcsak a világszabadságért küzdünk, hanem az emberi jogokért is, amelyeket a barbár Németország el akar tőletek rabolni ! Ha a barbár Németország Európában győz, akkor ti is sorra kerültök. A németek ide fognak jönni, és mindnyájatokat leölnék, aztán fellakmároznak. Vitéz négerok ! Ne várjátok ezt meg, hanem fogjatok fegyvert mindnyájan és siessetek Európába, irtsátok ki ott a barbár németet és tegyétek vele, amit ő akar tenni veletek, mi nem bánjuk.

Az öreg négerok lelkesedve hallották ezt, mert rögtön megértették, hogy ha a németek fölfalják a harcban elesett, vagy fogolylyá lett ellenséget, akkor egész természetes, hogy ugyanezt nekik is meg szabad tenni az elesett és fogoly németekkel.

Mikor aztán az öreg négerok ennek hírét szétvitték, a francia gyarmatokban minden szerecsen, ifju úgy mint öreg harci lázban égett. Mindenkinnek lelkében fölbredtek a régi szép idők, amikor az volt a legnagyobb ünnep, amelyen a szomszéd szerecsen törzsből valakit elcsiphettek és nyárson megsütve jóllakhattak belőle. Oh, a szerecsen még ma sem tud másképp gondolni az emberhusra, mint hogy a nyála csurog ! Az emberhusnál nagyobb szerűbb pecsenye nincsen a világon ! A franciák ezt eddig szigoruan tiltották nekik és keményen büntették, akit rajtakaptak !

Most azonban váratlanul más világ lett ! A régi szép idők visszatértek és a szent néger hagyományok újra föl fognak éledni ! Ha a német fölfalja

az ellenséget, akkor nekünk is szabad a németet fölfalni, ha elcsipetjük! Hurrá! Eddig egy félesztendő alatt nem kívánczolt az európai harcterre ezer szerezsen, most pedig egy hét alatt valami ötvenezer jelentkezett önkéntesnek „a világszabadság és az emberi jogok“ védelmére.

A szoknyás skót katonák. Ezek az angol hadsereg dédelgetett kedvencei. Ebben a háboruban nem sok babért arattak, mert a németekkel nem igen szerettek közelebbi ismeretségbe jutni és maguk helyett inkább a kanadai és ausztráliai csapatokat küldték előre. Ők maguk a front mögött vígan dudáltak nemzeti hangszerükön, a bőrdudán, amíg a németek meg nem szalasztották őket is.

A francia gyarmati kormányzók büszkén jelentették Párisba a nagy-szerű eredményt. De még büszkébb volt az a francia miniszter, aki az egész dolgot ilyen raffinátnan kieszelte.

Az ötvenezer szerezsen francia katona egy hónap múlva már Franciaországban volt és a francia nép örömrivalgással fogadta a félmeztelen, tekete alakokat. Az asszonyok virágot szórtak utjukba, elaraszítottak őket cukorral, süteménnyel és — pálinkával. A szerezsenek csaugyan azt kezdték hinni, hogy ők fogják megszabadítani az egész emberiséget a barbár germánoktól. Hol vannak ezek a germánok! Csak menjünk minél hamarabb ellenük, hogy legázoljuk őket, aztán — megköstölhassuk, hogy milyen a husuk!

Az előzékeny franciák nem hagyták sokáig várni fekete bőrű „honfiktársaikat“. A barbár németeket akarjátok gyilkolni? Nagyon helyes! Csak gyertek hát a frontra!

Ujabb pár hét múlva ott is voltak a vitéz szerezsenek északi Franciaországban, szemközt a németekkel. Ott aztán csakhamar megtudták, hogy milyen barbárok a németek. Bizony ezekből a németekből a szerezsenek csak keveset láttak egész közelről, mert a német ágyuk, gépfegyverek és puskák majdnem valamennyit leöldösték, még mielőtt a szöges drótkerítésekig juthattak volna.

Aztán jöttek az őszi, a téli, a tavaszi hónapok! A félmeztelen négerék még májushan is dideregtek a francia éghajlat alatt és a foguk vacogott. Arról nem szólt nekik senki, hogy Európában ilyen kutya hideg van augusztus végétől május végéig! Ezt a hideget nem bírta közülük egyses. Különösen éjjel szenvedtek sokat a szegény elbolondított nyomorultak. Annyira szenvedtek, hogy jajgattak és ordítottak:

— Vigyetek vissza bennünket a mi hazánkba, inkább nem kell a barbár németek husa!

És vissza kellett vinni valamennyit, akik tudniillik életben maradtak. De ezek nagyon, nagyon kevesen voltak. A vitéz szerezsen hősöknek, akik fegyvert ragadtak „a világ szabadságáért és az emberi jogokért“, nem került háza a tizedrésze sem. A többi ott nyugszik Franciaország földjében, és nem érzi többé a hideget, nem érez többé semmit.

A franciák közt, mint már tudjuk, a háboru elején rettenetes gyűlölet tombolt a németek ellen. Poincaré elnök és a miniszterek nagyon örültek ennek és maguk is nap-napután még jobban szították a gyűlölséget, amely aztán elharapózott az egész hadseregben is.

Különösen a tisztek jártak elől a gyűlölködésben. Arra buzdították

katonáikat, hogy gyűlöljék az ellenséget, nem pedig arra, hogy legyen vitéz, vakmerő, a hazáért fáradságot tűrő, a hősi halállal bátran szembenéző. Azt hitték, hogy amelyik katona gyűlöli a németet, az jó katona is egyuttal.

A marnei csata után Lacroix százados, aki egy gyalogos zászlóaljnak volt a parancsnoka, ezt a napiparancsot hirdette ki :

A franciaországi harctérről. Francia katonák a lövészárkokban. Egyikük gázbombát tart a kezében, hogy átdobja a németek közé, akik alig húsz lépésre vannak. A németek hasonló gázbombákat hajigálnak át, amelyeknek fojtó füstje és bűze ellen be kell kötni az orrot és a száját.

— Katonák! Másfélezer év előtt itt a Marne folyó partjain, Chalons mezején törte össze Aetius római vezér a hun Attila király barbár seregeit. Most újra itt áll a barbár sereg, amely alávalóbb, vadabb, még a hunoknál is. Ezt a barbár sereget, a német sereget diadalmas csatában megvertük és most magára Németországra kerül a sor. Mert nemcsak a német katonát

Joffre tábornok, francia fővezér és French tábornok, angol fővezér találkozása a flandriai harctéren. Balról áll a kövér, pocakos Joffre és magyaráz valamit vendégének. French tábornok különben nem sokáig volt az angol sereg fővezére, mert tehetetlensége miatt visszahívták és előléptették — tábornagygyá.

kell gyűlölni, hanem minden németet, még ha nem nagyobb is, mint az öklöm. Minden német egyformán vad és műveletlen: nem érdemli meg még azt sem, hogy éljen. Ki kell irtani őket egytől-egyig; ez minden franciának nagy és szent kötelessége. Esküdjetek meg tehát, hogy nem fogtok kegyelmezni egy németnek sem. Még az asszonyoknak, öregeknek és gyermekeknek sem!

Lacroix százados napiparancsa azonban nem keltett semmi lelkesedést a zászlóaljban. A francia katonák, ha gyűlöltek is a német katonát, azt már sehogyse bírták megérteni, hogy német asszonyokat, öregeket és gyermekeket gyilkoljanak.

Történt azonban, hogy Lacroix századost, mikor a győzelemtől mámorosan maga vezette másnap rohamra katonáit, a németek elfogták egész zászlóaljával együtt. Meg kell hagyni, hogy Lacroix százados úgy harcolt, mint egy vérszomjas tigris. Csak akkor bírták a németek elfogni, mikor már egy tucat sulyos sebből vérezett és eszméletét veszítette.

A német sebesültszállítók föltették Lacroix századost egy hordozható ágyra és megindultak vele a front mögé, a táborig kórház felé.

Utközben Lacroix százados magához tért. Látva, hogy a németek milyen könyörületesen bánnak vele, még dühösebb lett, mint volt. Ráordított a két német sebesültvivőre:

— Kutyák! Hitvány barbárok! Hagyjatok engem itt! Inkább haljak meg százszor, mint hogy csak egyszer is nektek köszönjem életemet!

A német sebesültvivők nem feleltek semmit, pedig tudtak annyit franciául, hogy Lacroix századost megérthették. Csak vitték tovább a sebesültet, amint ez kötelességük volt.

Lacroix századost a németek szelidsége és béketűrése csak egyre nagyobb dühbe hozta. Tovább szidta és gyalázta őket:

— Undok szörnyetegek! Barbár gazemberek! Hiába akarjátok azt mutatni, mintha ti is emberek volnátok, engem nem fogtok félrevezetni!

Ezzel elkapta az egyik német sebesültvivő katona kezét és beléje harapott, hogy a szegény ember fölszisszent a fájdalomtól. És még ezzel sem elégedett meg Lacroix százados: összeszedve minden erejét, a vérhabot, amely tajtékzott a száján, rájuk köpte és a körmeivel marcangolta a német katonák kezeit.

Ezek mindent tūrtek szó nélkül, mert a nekik kiadott parancs úgy szólt, hogy a sebesült nagyobb ur mindenkinél, még a császárnál is. És nincs kivétel, akár német ez a sebesült, akár francia!

Lacroix százados végre a német táborig kórházba került. Ott a német

katona-orvosok azonnal gondjaikba vették, hogy megmentsek az életét. Kiszedték testéből a golyókat, sebeit bepólyázták kotesekkel, és éppen úgy kezelték, mintha német katona lett volna.

Hiába volt minden. Lacroix százados nem szünt meg dühöngeni. Mikor már kiszedték testéből a golyókat és megenyhültek fájdalmai, még akkor is így hörgött :

— Mindegy, azért barbár kutyák vagytok ti németek valamennyien.

A francia századoséval szomszédos ágyon feküdt ennek tisztiszolgája, aki szintén súlyosan megsebesülve került a németek fogságába. Ez a legény, meghatva a német orvosok és ápolók gondosságától, odaszólt a gazdájának :

— Százados ur, nem illik ilyeneket mondani ! Most meggyőződünk arról, hogy a németek nem vadak, nem barbárok, sőt olyan jószívűek, hogy az angyalok nem lehetnek különbek náluknál. Oh ha isten kegyelméből életben maradok és kazakerülök, én hirdetni fogom mindenkinek, hogy eddig rágalmaztuk a németet és igaztalanul gyűlöltük. Nem igaz, hogy a német barbár ! Aki ezt mondta, az gyalázatosan hazudott és félrevezetett bennünket !

Lacroix százados fogait csikorgatta :

— Nem hallgatsz gazember ! Hát nem látod, hogy a hitvány ellenség csak félre akar vezetni bennünket ? Nem látod, hogy az angyali jóság álarca alatt ördög rejtőzik ?

A legény elhallgatott.

Hirtelen azonban nagy kavarodás támadt a német tábori kórházban. A francia csapatok váratlanul előnyomultak, a németek kénytelenek voltak visszavonulni és a tábori kórház a franciák hatalmába került.

Lacroix százados, mikor ezt megtudta, a németek elleni izzó gyűlöletében rettenetes tette határozta el magát.

Összeszedve utolsó erejét, levánszorgott az ágyáról és odacsuszott a legényéhez. Ennek sebeiről egymásután tépte le az enyhítő kötésekét és ezt hörögte a szegény fiúnak, aki így kezdett elvérezni :

— Mi most mindaketten dicső halált fogunk halni Franciaországért. De halálunk nem lesz hiábavaló, mert halálunk nyomában még magasabbra fog lángolni csapataink közt a barbár németek gyűlölete.

Ezzel Lacroix százados saját sebeiről is letépte a kötésekét, amelyek öt ujját égették, mint a tűz.

Mikor aztán a francia csapatok elfoglalták a német tábori kórházat és nyomultak abba a szobába, ahol Lacroix százados volt, ennek legénye akkor már holtan feküdt ágya előtt, a padlón, maga a százados pedig a seb

láztól már egészen magán kívül ezt üvöltözte egy francia tábornoknak, aki az ajtóban állt :

— Tábornok ur, ime ezt művelték velünk a barbár németek, mielőtt elmenekültek innen ! Oh bosszut, bosszut könyörgök értünk !

Német tabornok kimalgatja a francia foglyokat egy elzászi faluban. Elszak volt az egyetlen német tartomány, a hová a franciák a háboru elején be tudtak nyomulni, abban a hitben, hogy az ottani lakosok, akik negyven év előtt francia állampolgárok voltak, ujjongással fogják őket fogadni. Ebben a hitükben azonban keservesen csalódtak, aztán meg a német hadsereg csakhamar megverte a franciákat Elzászban és sokat elfogott közülök.

A francia tábornok elhitt mindent és ezután nemsokára az egész világot bejárta a hír, hogy a német orvosok, a feletti dühükben, hogy a franciák győztek, leszaggatták a kötést a francia sebesültekről, hogy ezek elpusztuljanak !

Ime, ilyen alávalóságra is képesek voltak a franciák, elvakulva a németek elleni oktalan gyűlöletből.

És a franciák német-gyűlölete nem hagyott alább ezután sem, sőt később még növekedett, mert a marnei diadalmas ütközetnek nem volt semmi folytatása. A németek hátrahúzódtak pár kilométert, de onnan aztán nem lehetett őket tovább kergetni. Franciaország északi részében a németek végleg befészkeltek magukat és ez a tudat úgy táplálta a franciák gyűlöletét, mint a tüzet az olaj

Igen, igen . . .

Hosszu szünet után ezen a harctéren nagy eseményekre került a sor. A szövetséges franciák és angolok új nagy támadásra szánták el magukat, amelyet a francia tüzérségnek az egész fronton indított tüzelése vezetett be.

Ypernnél az angolok törtek előre, miközben az angol flotta is beavatkozott a harcba, de eredmény nélkül.

Armentiérestől északkeletre és keletre, valamint a la Bassée-csatornától délre Loos helység mellett, Lille-től huszonöt kilométernyire, déli irányban az angolok, innen délre Soueges-Neuville-nél a franciák támadtak.

Lille-től délnyugatra elkecsereedett ütközetek fejlődtek ki. A franciáknak sikerült az erősen összelövődözött Souchest elfoglalni. Minden egyéb támadásukat azonban visszaverték.

Leghevesebben dühöngött a csata a Champagneben, a 40–50 kilométeres hosszú fronton.

Egy német hadosztály, miután hetven óráig szakadatlanul állta a francia nehéz ágyúk tüzét, kénytelen volt elől levő állásait kiüríteni, és és három kilométernyire hátrább fekvő állásaiba vonult vissza.

Az angolok Loos mellett újabb támadásba mentek át, amelynél gázbombákat használtak, de a németek egy sikeres ellentámadással visszaverték őket. Hasonlóképpen visszaverték a németek minden előretörést Arrastól északra és a Champagneben.

A németeknek az Argoneokban, valamint a Maas-magaslatokon, Verdun-tól délre indított ellentámadás azonban teljes sikerrel járt. A franciák és angolok megismételték itt előretörésüket anélkül, hogy akár csak egy helyen is sikerült volna nekik a német frontot áttörni.

Joffre tábornok, francia fővezér, korábbi vállalkozásaiban főtámadását mindig a német front egy kisebb része ellen intézte. Ezuttal a harc vonal a flandriai parttól a Vogézékig terjed. Ez az új támadás, amelyben francia-angol szövetségesek kétségbeesett dühvel támadtak, a háború kezdete óta a legnagyobb volt. Négy napon át tervszerűen bombázták a német állásokat, miközben gázbombákat is használtak. Ezt követték a gyalogsági rohamok.

Az angolok és franciák, akik négy-ötszörös tulerővel támadtak, mégis iszonyu veszteséget szenvedtek. Négy hónapi hallgatag készülődés után az Argoneokban, a világ legborzasztóbb erdejében, a belga határtól le Dél-Franciaország mesgyéjéig, megint felzugott a franciák dala. Szuronyaikra tüzték ismét fővegeiket s mint régen, most is kiálthatták: éljen a köztársaság!

Kitchener angol hadserege állt mellettük és verejtékezve gondolt arra hogy angol hazáját a francia buzatáblákon és erdei tisztásokon kell megvédenie a német halál ellen.

Francia fővezérek a főhadiszálláson. Joffre tábornok, a francia hadsereg főparancsnoka (×), Castelnau tábornok (××) és több vezérkari tiszt közrefognak egy térképet és megbeszélnek, hogy mit kellene tenni a németek előnyomulása ellen.

Azon a helyen, hol most a nyugati háboru dult, a francia forradalom kezdetének éveiben a poroszok Valmynál kilőtték a vezérlő francia tábornok alól a lovat. A valmyi malom körül a megsebzett ló örült galoppban a malom falának száguldott, amíg össze nem roskadt.

Franciaország sorsa ma ugyanez volt. Lovát kilőtték alóla s a megsebzett állat, most fejvel rohant annak a falnak, aminek a történelemben az lesz a neve: a nyugati német ércfal.

Gorlicét akarták a franciák és angolok utánózni, összegyűjtötték a két harcoló ország és ezenkívül Amerika minden municióját, együtt volt francia földön Kitchener addig kiképzett hadseregének javarésze. Négy hónapig éjszakai

csöndben dolgoztak. De a német szem és fül ébren maradt. Meglepetést szántak Németországnak, ágyuk és emberek összehalmozásával akarták lerázni a németet a vérző belga és francia testről s a kétségbeesés halálos vadságával törtek reá az ércfalra, hátha sikerül összezúzni?

Csakhogy nem ismerték a német erőt, a német birodalmat, a német

katonát azok, akik erre a világverőnek szánt nagy rohamra felkészültek. Meg akarták lepni Németországot, de már a támadás negyedik napján maguk lepődtek meg. A fegyver, mely nekünk Gorlicénél a világ legszerencésebb hadieseményét hozta, az angolok és franciák kezéből kihullott. A német ércfal állt rendületlenül, anélkül, hogy bárhol is sikerült volna áttörni és az agyonbunkózottnak hirdetett németek mindennap tömegtelen hadifogolyról számoltak be.

Az angolok és franciák számításából kimaradt egy tényező, azt hitték, ágyuik tömege előtt az a lélek nélkül harcoló nyers katonatömeg áll, amely Gorlice ágyui előtt keresztet vetett és vad meneküléssel kifutott Galiciából, majd Orosz-Lengyelországból is. Számításukból kielejtették, hogy a szövetséges magyar, német és osztrák hadsereget nem Oroszországban sorozták!

Ahogy elszámította magát az olasz a Doberdó fensikjén; ahogy ott nem használt Gorlice hadászati utánczása, ahogy az olaszok rohama megtörött a csodálatos magyar hadsereg tüneményes magatartásán, azonképpen vérzett el az új franciaországi támadás annál az egyszerű törvénynél fogva, hogy a rend és a hazaszeretet magyar és német hadseregeit legyőzni nem lehet, hogy azokon az erkölcsi tényezőkön, melyek e hadseregek minden katonájában éltek, semmi ágyu nem fog.

Sok frázis halt meg ennek a világtragédiának a során, de az, a mit a békében sokan frázisnak, üres szólás-mondásnak neveztek: a hazaszeretet, az ebben a háboruban megújodott, újra született és égett a tüzek nagy tüzével. S ahogy a magyar és német oroszlán leteperte az orosz medvét, ugyanaz a végzet várt a franciára és az angolra is.

A boldogtalan Franciaország, részeg képzelődések között állítólag Elzászért fogott fegyvert, de a háboru első évében semmi egyebet nem tett, mint hogy az Angliára szakadó német villámokat elhárította és nemes vérét ősi ellensége, Anglia üdvéért ontotta. Az angol lidérc ráült a torkára s nem engedte lélekzeni. Franciaország nem eszményeiért, hanem azért küzdött, hogy a La Manche-csatorna uralma ne legyen Németországé, hanem maradjon Angliáé. Calais és Boulogne őrváraiért vérzett az egész francia föld.

A szörnyü malom, hogy a francia erőt halálra örölje, megkezdte forrását. A malomkövek között összemorzsolódott az a remény, amely a német hadsereg letiprásának, kiverésének s a Németországba való betörésnek jegyében született meg.

Minden elképzelhető kaliberü tüzérség heteken át nap-nap után dolgozott és a legtöbb napon ezt mondta a hivatalos jelentés: Az ágyuzás

a Champagneban nagyon heves volt. Egész Franciaországban reményteljes sugdolódzás terjedt el.

— Támadni fogunk! A kórházak már felkészültek. Ennyire van már a dolog!

Az árkokban a francia katonák alig várták már, hogy harcolhassanak az ellenséggel. Harci kedvüket élesztette a német vonalakról jövő állandó kihívás. Repülőgépekről ledobott cédulákon a németek felszólították a

Németektől elfoglalt francia faluban az ottani kisbíró dobszóval bejárja az utcákat és kihirdeti a francia lakosságnak a német parancsnok rendeletét. Néhány franciául tudó német katona ellenőrzi, hogy a kisbíró jól teljesíti feladatát.

franciákat, hogy bujjanak ki oduikból és támadjanak. A német árkok fölé plakátokat ragasztottak ki, amelyek a franciákat Németország meglátogatására szőlították fel.

Joffre támadása egyre húzódott és lassankint majdnem teljesen elűnt a francia katonák reménysége. Egy éjjel azonban minden kételkedést megszüntetett a francia katonát legjobban meggyőző bizonyíték: a külön

porció bor kiadása. Este kilenc órakor „láthatatlan“ kék ruhájukban és és középkori acélsisakjukban különös alakok gyülekeztek a francia századparancsnokok köré, akik gyújtó szavakkal magyarázgtatták, mit vár katonáitól Franciaország és az ezredük.

Győzni vagy meghalni! jelszóval, rekedt kiáltással és a Marseillaise és Carmagnole éneklésével rohantak ki árkaikból a franciák az ellenség ellen. Ijesztő ordítással futottak a német vonalak felé. A hagyománynak megfelelően Marchand tábornok maga vezette a gyarmati csapatait. Ez a tábornok mindjárt a harc kezdetén elesett, amikor törzskarától körülvéve nádpálcával a kezében nyugodtan pipázva a rohamra induló oszlopokat újra és újra feltüzeltte. Két dandárparancsnoka vele együtt esett el.

A francia gránátűz pusztító hatása sem tudta mindenütt megrongálni a német drótakadályokat. Ezek a drótakadályok igen széles területen épségben maradtak és az akadályok tömkelegében mutatkozott be legjobban Marchand tábornok katonáinak hősiessége. Bombával ellátott csapatok is halhatatlan dicsőséget szereztek maguknak azzal, hogy az előreáramló tömegeknek megnyitották az utat a németek felé.

Az első vonal néhány helyén a franciákat megállították a makacs német védők, akiket a megelőző ágyutűz megkimélt. Beépített német géppuskák halálos tüzet indítottak és ez magyarázza meg, hogy a franciák olyan rengeteg sokan kaptak lábsebet.

A roham olyan gyorsan történt, hogy a francia katonák nem törődhetek az elrejtett géppuskacapatokkal. Egy pillanatra zavar támadt, a mi elkerülhetetlen volt, mert nagy csapattömegek árkokkal keresztül-kasul vont és ellenséges tűz alatt tartott terepen támadtak. De ez a zavar csak egy pillanatig tartott, aztán száguldott tovább a francia sereg, nem törődve életével, mert a német fronton keresztül akart törni minden áron, még ha ott veszett volna is a csapatok fele.

Hiába, hiába! A németek úgy állottak, mint egy ércfal és nem ingadoztak, nem tágitottak. Ágyúik és géppuskáik rettenetes tűzében a franciák sorai úgy dőltek ki, mintha maga a halál kaszabolta volna le őket.

Annyi volt Franciaországban ekkor már a sebesült, hogy alig találtak kórházat számukra. Hogy valami csekélyet mégis segítsenek ezen a bajon, a gyűlölet lázában égő Franciaország kénytelen volt Németországot megkérni, hogy kölcsönösen cseréljék ki azokat a sebesült hadifoglyokat, akik harc képtelenek, tehát ugysem vehetnek tovább részt a háboruban.

Németország könnyen tartotta el a fogságba esett franciákat, bár ezek háromszor annyian voltak, mint a francia fogságba esett németek.

Ellenben Franciaország nem bírta a német foglyokat lakóhellyel és étellel ellátni, és a saját foglyait csak azért kívánta haza cserébe, hogy azonnal hazaküldhesse valamennyit és így ne legyen velük többé gondja, aztán az így felszabaduló kórházakban elhelyezhesse új sebesültjeit, akik nap-nap után ezrével jöttek haza a harcterről.

A német és francia sebesültek és lábadozók kicserélése 1915 július 11-én éjjel kezdődött, a Vörös-Kereszt közvetítésével. A vörös-keresztes vonatok tíz percre megálltak Lausanneban, a svájci határszélen, hogy aztán virágésővel borítva és szeretetadománnyal megrakva folytassák útjukat és vigyék a sok hónap óta fogoly beteg embert családjukhoz, a hazájukba.

Leírni nem lehet azt a mámoros örömet, amely a katonák arcáról sugárzott és átragadt a közönségre. És a lausannei közönség dicséretére legyen mondva szívesen látták el a sebsülteket, németet, franciát egyaránt kivétel nélkül, hogy az emberi jóság és könyörület ilyen megnyilatkozása mindenkinek felejthetlenné tette azt a tíz-tíz percet, amelyen át a vonatok az ottani pályaudvaron időztek.

A német sebesültek vonatát pont tizenkettőkor éjjelre várták, de dacára annak, hogy éjjel volt, mégis annyi ember várt az állomáson és az állomás előtti téren is, mozogni is alig lehetett, annyian önzöltek oda. Mindenkinek kezében kosár, cigaretta, csokoládé, levelezőlap. Kedves szokás volt itt, hogy a lányok, asszonyok az adományokkal együtt nevükkel és címükkel ellátott levelezőlapot nyújtottak a katonáknak. Vörös-keresztes ápolónők, uriasszonyok és leányok egyenruhában várták a sebesülteket. Ezzel a ruhával jelezni akarták, hogy a vörös-kereszt is várja őket.

Tizenkét óra lett és végre lassan, szinte méltóságosan megérkezett a nagy svájci Vörös-Keresztes vonat. Az első két kocsiban a sulyosan sebesültek feküdtek. sápadtak, soványak, gyöngék, aztán néhány üres kocsis jött és az öt utolsó kocsis tele volt sebesült német tisztekkel. A vonat még meg sem állt, a katonák már kinyújtották karjaikat és integettek. És ekkor megindult a közönség és a néhány ezer ember odatódult a katonákhoz. Grüss Gott! (Isten hozott!) kiáltottak nekik és virágéső hullott be a nyitott ablakokon, az adományok százával repültek. Különösen a fekvő betegeket árasztották el a szeretet minden jelével. Németül nem igen tudtak. Egy uriasszony német szalaggal átkötött botot nyújtott nekik fel — „legyen nívél sétálni“ — mondta. Egy 18 éves kis bajor katona sápadtan, de boldogan majszolt egy nagy darab csokoládét. Egy 19 éves sebesült német fiú virágot tűzött a mellére.

A német és francia internáltak hazatérése egy svájci vasúti állomásról. A hazatérők legnagyobb része asszony és gyermek, akik már tizenöt hónap óta várták ezt a pillanatot. A svájci katonák egyforma szíveséggel fogadták úgy a német, mint a francia internáltakat.

Hány éves, hány éves? kiabálták és kérdeztek tőle össze-vissza mindent. A fiu önérzetesen mondta: 18. És úgy fordult, hogy látni lehetett a levágott balkarjára hajtott inget.

— Mon pauvre petits gars, oh mon pauvre petit (szegény-kis öcskös oh te szegény kicsikém) kiabálta sirva egy idősebb hölgy és pénzt dobott be az ablakon. És a sebesültek boldogan, fölmelegedve a szeretettől és jó-ságtól, könnyes szemmel integettek, minden kis darabot elvettek.

— Köszönöm, kezét csókolom, köszönöm — hangzott németül, franciául össze-vissza.

— Fogjunk kezét, — kiabáltak a svájci urak és kezét szorították a katonákkal.

— Éljen Svájc! — kiabálták a német katonák, akik nagyrészt Észak-franciaországban sebesültek meg és Párisban feküdtek. Egy sebesült a kérdezősködőknek ezt mondta:

— Voltak jó és rossz napjaink, de inkább otthon szerettünk volna feküdni.

Egy másik meg Lembergnél sebesült meg és mégis Párisba került! A vonat most jelt adott és lassan elsiklott tovább.

— Adieu, adieu! — kiáltják. Sebesültek integetnek, szalutálnak, kendőt lobogtatnak.

— Éljen, éljen kiabálta magánkívül a közönség és a komoly, kedves germán arcok eltűntek az éjszakában.

Az állomás megüresedett, sokan hazamentek, sokan kavéházban vártak, mások ott maradtak várni a három óra mulva érkező vonatot, mely viszont a francia sebesülteket szállította haza.

A három óra lassan letelt, az emberek a gyalogjáró szélére ültek és most ugyanaz a jelenet ismétlődött. A vonat késelt, egynegyed negykor jött be. Pirossapkás, kék egyenruhás francia hadifoglyok. Tele volt a vonat velük. Ezek már otthon voltak. Nem voltak fekvő betegek, már mind lábadoztak. Az emberek tolongtak, az adományok repültek. A franciák kiabáltak, nevettek, hatan egyszerre beszéltek. Valaki fölnyujtott egy szakállas katonának fehér lisztből készült süteményt.

— Kis kenyér? — mondta orrfintorgatva a francia harcos — Ugyan van elég, de azért elveszem.

És elvette. A dohányt megköszönte. Egy uriasszony csokoládét és levelezőlapokat akart adni az egyiknek, egy tejtőlös képű hadnagynak.

— Köszönöm, elég, úgy elkényeztetnek bennünket, — mondta a gyerek és ki sem nyujtotta a kezét.

Az internált (azaz a háboru elején Németországban rekedt és rendőri felügyelet alá helyezett) francia állampolgárok hazatérése. A háboru tizenötödik hónapjában Franciaország és Németország kölcsönösen hazabocsátották ezek közül az internáltak közül a nőket, gyermekeket és a hadi szolgálatra alkalmatlan férfiakat. Az internáltak egy német vasúti állomáson várják a vonatot, amely elviszi őket Svájcba, onnan pedig hazajuttatja.

Egy kövér, pirosarcu katonától kérdezték :

— Hadifogly volt Meklenburgban ?

— Igen, ott voltam.

— És hogy bántak önökkel a németek ?

A francia ugy forgatta a szemeit, mint egy vértanu és nagyokat sóhajtott

— Hogyan ? Biztosan rosszul bántak és enni sem adtak, ugy-e ?

— Mint a disznókkal, ugy bántak velünk ! Vizen és krumplin kivü nem adtak semmit sem enni.

Pedig csak az arcára kellett nézni. Ugy ki volt hizva, mint egy mangalica, még pedig alig a krumplitól és víztől.

Egy komoly arcu altiszt ezt mondta :

— A hadifogság nem jó dolog. Sokat dolgoztunk.

Sok szanitéc is volt a franciák közt. Ezek kiabáltak, nevettek, tóditottak.

Végre ez a vonat is megindult. Éljen Franciaország ! Eiabáltak a katonák és a közönség !

Láthatni ebből az óriási különbséget a franciák és a németek közt. A német hadifoglyokkal, még a sebesültekkel is ugy bántak a franciák, mint a kutyával : alig adtak nekik enni és piszkos, ronda helyiségekben tartották őket, még a tiszteteket is.

Ezekkel a szerencsétlenekkel még azt a gyalázatot is megtették, hogy a kíváncsi francia közönségnek ugy mutogatták őket, mint az állatkertben szokás a vadembereket mutogatni. Ezt cselekedte a magát legműveltebb nemzetnek hirdető francia nemzet !

És miért cselekedte ezt ? Csupán azért, mert tehetetlen dühük es gyűlöletük nem ismert határt. Dühöngtek, mert a haretéren semmi de semmi sikert nem tudtak elérni, sem ők, sem a szövetségeseik. Ők rohanták meg orvul Németországot és mert Németország védelmezte magát, sőt hatalmas seregeivel elfoglalta Franciaországnak majdnem egy hatod-részét, hát emiatt őryöngtek a dühtől és tajtézkzott a szájuk.

Másfél esztendőnél tovább folyton ezt ordította minden francia :

— Ki kell verni a németeket Franciaországból ! Vissza kell őket kergetni, aztán legázolni és kiirtani valamennyit kegyelem nélkül !

Ez a kívánság nagyon szép volt, csak az volt a baj, hogy a franciák nem bírták megvalósítani. Legalább a maguk emberségéből nem bírták, különösen, mikor mi már elvertük az orosz hadsereget, amelyben annyira bizakodtak. Ezért aztán megmozgattak minden követ, hogy az apró kis semleges államokat maguk mellett beleugrassák a háboruba.

Igen, a nagy, dicső francia nemzet nem szűnt meg incifinci országocskáknak kunverálni, hogy jöjjenek a segítségére, hogy semmisítsék meg neki a barbár németeket. Kunyeráltak Romániának, Bulgáriának, Görögországnak, Svédországnak, Hollandiának, Dániának, Portugáliának, Spanyolországnak, majd, mikor ezek nem siettek kihuzni Franciaország szekerét a kátyuból, akkor meg az északamerikai Egyesült-Államokat kezdték édesgetni, hogy szintén kezdjen háborút Németország ellen. Amerika meg is

Gyalogsági harc Flandriában. A németek váratlan rohammal meglepnek egy angol csapatot és rettentő öldöklést visznek véghez közöttük. Összes ellenségeik közt a németek egyedül az angolokat gyűlölik és rájuk fáj a foguk legjobban. Ha aztán egy rohamot intézhetnek ellenük, akkor ugyancsak kiadják a mérgüket.

próbálkozott azzal, hogy Németországtól elvegye ennek leghatalmasabb fegyvereit: a buvárhajókat.

Wilson, az Egyesült-Államok elnöke a háboru kezdetétől fogva cinkostársa volt Angliának és Franciaországnak. Ő tette lehetővé, hogy az ántánt mikor municiója elfogyott, Amerikából több ezer millió korona értékű municiót kaphasson. Ezt nemcsak hogy nem lett volna szabad Amerikának, mint semleges államnak megengednie, csakhogy a kapzsi Amerika megragadta az alkalmat és igyekezett a háboruból minél több hasznot

huzni. Nem hiába angol származása Amerika népe, de éppen oly lelketlen is. Az egyetlen elve, hogy „a pénznek nincsen szaga”.

De nem volt elég, hogy Amerika az ántántnak municiót szállított, még azt is követelte Németországtól, hogy hagyja abba a buvárhajó-harcot Anglia ellen vagy legalább is kötelezze magát, hogy a buvárhajók nem fog-
nak megtámadni olyan angol hajót, amelyiken amerikai állampolgár utazik.

Németország így felelt erre :

— Nagyon sajnálom, de ahhoz, hogy én hogyan harcolok Anglia ellen, az Egyesült-Államoknak semmi köze sincsen. Csak nem leszek talán bolond, hogy a fegyvert kiadjam a kezemből. Ha az amerikai polgároknak kedves az élete, hát nem muszáj nekik angol hajókon utazni, mert hisz utazhatnak a saját hajóikon is. Ha nem volna szabad olyan angol hajót megtámadni, amelyen egy amerikai ember tartózkodik, akkor Anglia egyszerűen minden hajójára pénzért felfogadna egy amerikai és a markába nevetne. Ha Amerika ilyet követel, akkor azt is követelhetné, hogy ne legyen szabad a harc-
térén közibe lőni olyan francia, angol, orosz vagy olasz csapatnak, amelyikben amerikai állampolgár sétálgat.

Más nemzet elröstelkedett volna, mikor így rápirítottak, de az amerikaiban nincsen semmi szeméremérzés. Wilson elnök még ezután sem tárgyított és követelte, hogy így, meg úgy, a németeknek azt teljesíteni kell, mert különben . . .

Németország szépen megkérdezte :

— Nos, különben mi lesz ?

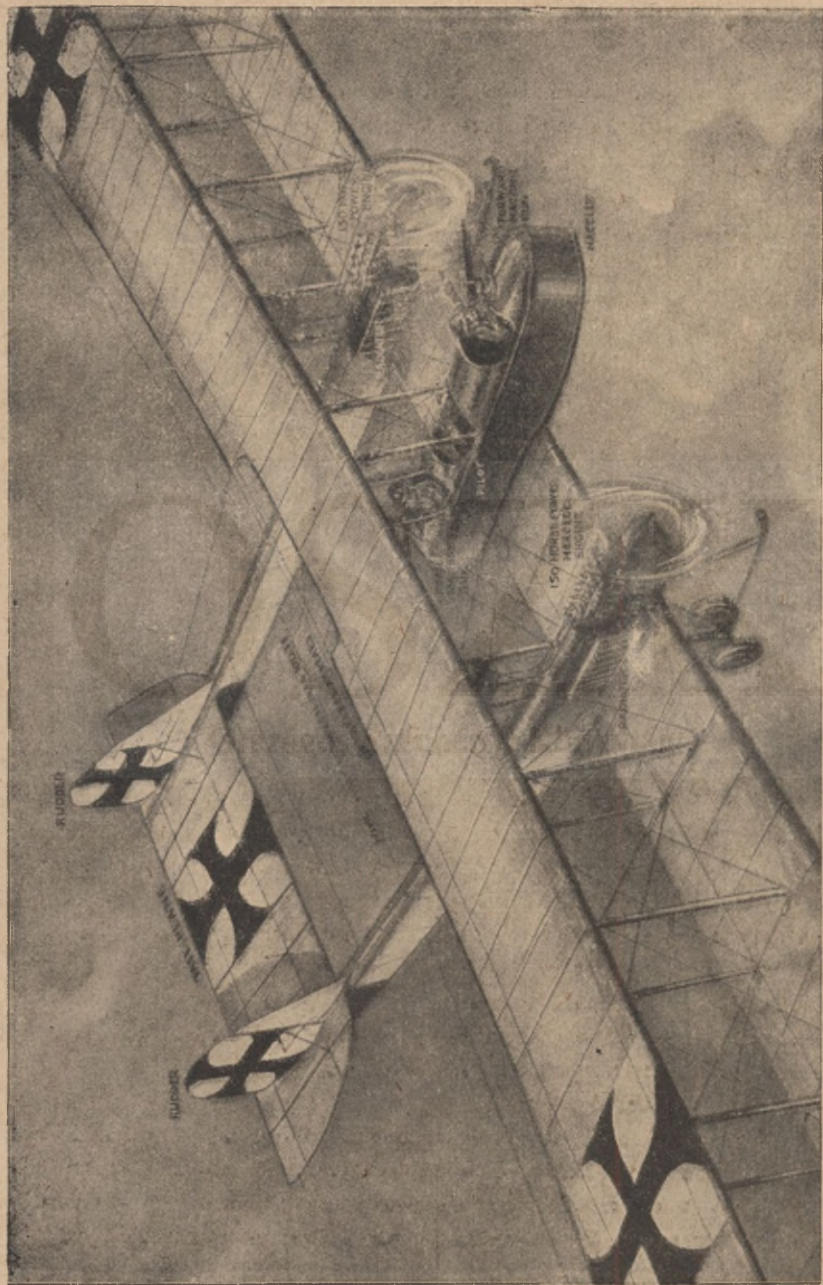
— Meg fogok haragudni ! — felelte Wilson.

— Hát csak tessék haragudni, ha jól esik ! — üzenté vissza Németország.

Valószínű, hogy Wilson, a gyönyörű amerikai elnök csakugyan meg is haragudott erre, de nem merte mutatni, hogy haragszik, mert ezzel nevetségessé tette volna magát. Mert ugyan mit ért volna vele, ha Németországra megharagszik és talán meg is fenyegeti? Amerika, még ha erősebb volna is, mint Németország, ennek annyit nem tudna ártani, mint a csaholó kutya a sasnak.

És hiába próbálta meg Wilson elnök még ezután is egynéhányszor, hogy Németországot szép szóval levegye lábáról és megigértesse vele, hogy főlhagy a buvárhajó-háborúval. Németország mindig azt felelte, hogy nem és nem ! Legfőlebb talán akkor lehetne erről beszélni, ha viszont Amerika nem szállitana többé municiót az ántántnak.

Erre már egy nagyot nézett Wilson elnök és elhallgatott. A németek pedig tovább és lankadatlan szívóssággal küldték buvárhajóikat Anglia

Az óriás német gépmadár, amelyen egyszerre kétszáz embert képes szállítani. A rémlátó angolok képzelete találta ki ezt a légi szőnyegvet, mert a valóságban ilyen nem is lehetséges. De az angol lapok még le is pingálták és azt írták, hogy Németország ilyen repülőgépekkel fogja megkísérteni Angliában a partszállást.

ellen és nem múlt el nap, hogy egynéhány angol hajót el ne sülyesztettek volna.

De nemesak a német buvárhajók, hanem a német léghajók, a hatalmas Zeppelinek is gondoskodtak arról, hogy Anglia megtudja azt, mi a háboru.

Minden héten megjelent egy-két Zeppelin a nagy angol városok: London, Liverpool, Manchester fölött és szórta le a bombákat, amelyek öldököltek és pusztítottak. Az angol dühöngött, de a németek ezzel nem törődtek. Az angol nép is dühöngött, átkozódott és telekürtölte a világot Németország barbárságával, hogy ime: Németország a védtelen polgári lakosságot gyilkolja!

Persze arról az angolok nem szóltak semmit, hogy Anglia elzárta Németországot a tengertől és ki akarta éheztetni — a védtelen német polgári lakosságot.

De kijutott a Zeppelinek látogatásából Párisnak és a francia hadseregnek is. Irjunk csak le egy ilyen látogatást.

Rheimsben, a szép francia városban történt 1916 elején. Egy francia főhadnagy a szobájában ült egy fogadóban és levelet irt. Egyszerre hirtelen hallja egy nőnek a siránkozó hangját:

— Az átkozott! Hogy az isten büntesse meg!

— Na, mi történt? — kérdezte a főhadnagy.

— Riadó, uram! Már kétszer elaludt a villamos láng. Az utolsó alkalommal is éppen így volt.

— Pincér! — kiált valaki ordító hangon, amely egy másik tiszt hangja, aki a főhadnaggyal szemközt lakik, — miért aludt el a lámpa?

A főhadnagy gyorsan félrehuzza a nehéz függönyt, amely az ablakot teljesen elsötétítte. Valamennyi utcai lámpa, amely egy negyed órával azelőtt még ontotta fényét, kialudt. A székesegyház gömbölyü szép kupolája, amely rövid távolságra van az ablaktól, mint valami szétomló ködfolt emelkedik ki a sötétség tengeréből. Csak a hó világító visszfényében lehet megkülönböztetni a háztetők vonalait.

A főhadnagy magára ölti köpenyegét és kisiet az utcára. Itt szokatlan sötétségben két asszonyalakot lát elsuhanni mellette.

— Erre, mademoiselle, erre!

Egy finom női hang ez, amely egy kapuból kilopószik a szabadba és hirtelen elhal, mintha valami fojtogató kéz kerítette volna hatalmába.

Most hallani lehet a védőágyú lövését, mely a város közelében áll, az égbolt felé meredő csővel. Mindjárt aztán tüzes srapnel robban szét a folyón túl ezer szikrában.

A Zeppelin közeledik. Távol tőlünk Rheims körül levő francia rakéták villamos tüze emelkedik az égnek és vörösés fény a magasban szintén vörösre festi a felhőket. Egy másik német üteg, amely szintén a vízparton talált fedezéket, rögtön párbeszédet kezdett a német fronttal. Mint egy láthatatlan óriás kéz vetette a rakétákat fölfelé a sötét égboltozatnak. A rakéták keregződtek, átugorlák egymást, mintha játszanának a levegőben. Egy-egy perenyi időközökben követték egymást, megvilágítottak mindent és valamennyi egy és ugyanazon pont felé törekedett, amelyet azonban még nem találtak meg.

Követve ezeket a tüzes utmutatókat, a franciák már sejtették, hogy a Zeppelin a francia hadállások fölé irányítja útját. Érthetőnek is találták, hogy az ott levő franciákat akarja kissé szórakoztatni.

A főhadnagy állt és aggodalmasan nézte, hogy a perceről-percre mindinkább közeledő robbanások miként villannak meg az égboltozaton. Mellette a kocsik és a hadállások felé törekvő élelmezési szekerek egész sora állt, megakadva. A katonák, akik a szekerek bakján ültek, rövid megjegyzéseket váltottak.

A színjáték pillanata elkövetkezett. A srappellek robbanása csaknem függőleges vonalban történt a lövőárcok fölött. A fényszórók sávjai lázas táncot jártak a levegőben, míg végre egyesültek, mintha az eg egyetlen pontjának vonzóereje lenyűgözte volna őket és egy tasortól balra állapodtak meg. Ebben a pillanatban lehetett először látni a Zeppelin testének egy részét, amelyet a fényszórók megvilágítottak, mintegy ezeröt-száz méternyi magasságban.

A fényszórók tehát megtalálták az ellenséget, a Zeppelint.

Most két vakító fénysugár ömlött alá a magasságból a földre és ott hirtelen utakat és fákat varázsolt elő. Fény és árnyék egymásba omlott és mint egy kép az ezeregy éjszakából, feltárta a téli éjszaka az ő sápadt arculatát.

A Zeppelin kezdett keresni valamit. A széles fényszalag, amely a magasból lecsüngött, surolta a földet és tapogatózott a folyó partján végig. A főhadnagy hozzátámaszkodott egy magas jegenyefához, amely az ut mentében állott és leleketfojtva nézte az izgalmas jelenetet, a vadászt és a vadat. A védőágyuk egyre tüzeltek: megtették a magukét. A két francia üteg a folyó mindkét partján egymás után küldte lövegeit a magasba a Zeppelin felé.

Vége a Zeppelin fénysugara rávilágított egy majorra, aztán fölött egyszerre megállapodott. Megtalálta, a mit keresett. A majornak egyik

felét vakító fény világította meg. Az ott levő francia örök mint egy megkövesedett szoboralakok álltak az épület mindkét szélén. Mit törődtek ők a Zeppelinnel? Őket odaállították s ők derék katonák voltak. Megtették a kötelességüket. Nem mozdultak a helyükről

Kitchener, az angol hadügyminiszter meglátogatja a francia főhadiszállást. (A kép közepén szemközt álló sapkás alak Kitchener.) Mögötte a polgári ruhás, télikabátos férfi Millerand, francia hadügyminiszter. Most szálltak ki a vonatból és a rájuk várakozó autóhoz mennek, amely Joffre tábornok francia fővezérhez viszi őket.

Most a Zeppelin második fényezője is megkezdte a maga játékát. Mint egy pók, amelyik utólérte áldozatát. Mindig mozdulatlanabbak lettek a hosszú sugarak, miglen egészen fölibe kerültek. Szegény örök! gondolta a főhadnagy magában, amikor izgatottan a fekete alakokra nézett

a major körül. És ekkor következett a katonák előtt már ismeretes hang :
egy könnyed szélnek suhogása — a repülő bomba hangja.

— Örök! Meneküljete! — kiáltja a főhadnagy.

Egy... elmúlt... Mily borzasztó erő...

Német katonák tréfás szórakozása. Egy elfoglalt francia városban azzal szórakoznak a német katonák, hogy francia ruhába bujtatott nagy bábukat állítanak a falhoz. Aki elmegy ezek mellett, nem győz rajtuk nevetni. Egyébként a tréfa azt akarja jelenteni, hogy Anglia milyen ravaszul falhoz állította ebben a háboruban egész Franciaországot.

Egy emeletes ház ablakai összezuzódtak ötven lépésnyire a majortól.

S még mielőtt a gondolat csak meg is foghatná — ismét a sístergő légáramlat. Azután egymásután számolgatta a főhadnagy magában : egy. . . kettő . . . három . . . négy ! Mily györtelmes várakozás volt ez !

Az őrség fekete alakjai most végre oldalra vonultak egy kicsiny vasuti őrház mögé. De még mindig ott voltak a fénysáv körében . . .

Hogyan fognak megmenekedni s a többiek, akik ott maradtak ?

— Őt . . . hat . . . hét . . . nyolc.

— Örök ! örök ! gyorsan ! — ismételte a főhadnagy.

Valamennyi bomba úgy esett le a Zeppelinből, hogy eltévesztette a célját. Legtöbbje a vízbe esett.

A nyolcadik bomba után érthetetlen, hosszú csönd következett. Elaludt hirtelen az a fény, mely azokat a fekete árnyékokat kergette a havon. Csak a francia fényszórók folytatták munkájukat. Szinte azt lehetett hinni, hogy a francia ágyugolyók surolták a léghajót. De csalóka a fény . . . A Zeppelin mind távolabb és magasabbra emelkedett és végül teljesen elmerült a téli éjszaka sötétségében . . .

A távolban még egy rakéta, de ez is nemsokára elalszik. A játéknak vége van.

— Előre ! — kiáltja egy francia élelemszeker vezetője. Az élelmező csapat megmozdul.

De mi van a katonákkal ? A major őreivel ? A főhadnagy odamegy és megnézi őket. Hát az örök lassan bandukolnak elő egy árok**ból** a major felé. Amikor az egyik bomba egész közel mellettük leesett a folyóba, az egyik őr hangosan belekiáltott az éjszakába :

— No, csakhogy tul vagyunk rajta. Most egy hétig nem láttunk Zeppelin**l**int !

A gólya elleni összeesküvő békák meséje jutott az ember eszébe, valahányszor a német léghajóknak francia és angol földön rendezett kirándulásáról hallott. Ellenségeink gyüleseztek, külön Zeppelin jelző-szolgálatot rendeztek be ; fényszórókkal világították az eget, léghajóágyuk koszu-ruival vették körül fővárosaikat. Voltak olyanok is, akik léghajókra erősített dinamit-bombákat akartak a városok fölé horgonyozni, hogy mint aféle légi aknák, fölrobbantsák a beléjük ütköző Zeppelin**l**int.

A német légóriások pedig jöttek, német nyugalommal és biztossággal végezték dolgukat s mentek szépen vissza, mit sem törődve a körülöttük röpködő ágyugolyókkal és repülőgépekkel. És ez nagyon meglepő, ha arra gondolunk, hogy a fúrge kis repülőgépek a léghajó közelébe jutva, gyújtó golyóikkal könnyen tönkretethetik a gyulékony gázzal töltött ballonokat ; hogy egyetlen puska golyó jelentékeny kárt tehet a léghajón s végül, hogy a Zeppelinek emelkedési magassága legfeljebb 3—4000 méteres, holott a kisebb modern ágyukkal sokkal magasabbra lehet lőni.

A Zeppelineket a föld színéről jövő minden ártalom ellen mégis nagy magasságuk védik meg. A puska és gépfegyver golyója 2000 méteren felül már alig tehet kárt, sőt többnyire el se jut ilyen magasságba. A levegő óriási ellenállása a 10—20 gram puskagolyókat igen hamar megfogja. Ha földünk felszínén nem volna levegő, akkor a puskából kirepülő golyók től nem volna biztonságban semmi. Holott aránylag sűrű légkörünkben két ezer méteren túl már a puskagolyó is alig veszedelmes.

Az aránylag sokkal nagyobb súlyú ágyugolyók már könnyebben megbirkóznak az eléjük tolokodó levegővel. Hiszen még a béke idején mértek 9—10 kilométeres repülési magasságokat ágyugolyóknál. Az ágyugolyó pedig a lég-hajókra nézve nemcsak azért jelent nagy veszedelmet, mert azt egy találat azonnal és teljesen tönkreteszi, hanem azért is, mert a felrobbanó srapel igen nagy körzetben szórja szét golyóit s egyikét golyócska már nagy bajt okozhat a vékony körű lég-hajókon.

A Zeppelinek szerencséjére azonban az ágyulövés

A flandriai haretérről. Egy templom, amelyet a német ágyuk azért lőttek össze, mert tornyaiban a franciák géppuskákat helyeztek el. A franciák aztán mégis teletármázták a világot, hogy ime, a németek milyen barbárok, még a templomokat sem kimélik.

A Flandriai harctérről. A németek rohamot intéznek az angolok ellen. Kiverik őket arkaikból és futásra kényszerítik azokat, akik élve maradnak. Az angol jól tud futni hátra, de a német még jobban fut — előre, amint ez a kép is bizonyítja.

technikája alig engedi meg a magasban hirtelen feltünező tárgyak sikeres célbevételét. A földön levő tárgyak lövése alkalmával a tüzerek először pontosan megméri a cél irányát és távolságát: azután táblázatok segítségével meghatározzák a beállítást; és csak azután következik a „belövés“. Vagyis: az első lövés valószínűen még nem talál. Akkor fordítanak egy keveset az ágyu csövén. Ha a második lövés sem talál, a harmadik már biztos, mert első két ágyugolyó lecsapási helyéből ki lehet számítani az ágyucső helyes beállítását. Hanem ez is csak kemény, pontos és el nem kopott ágyucsövekkel lehetséges. A tüzer ugy összetanul az ágyujával, mint a ló és a lovas: bizonyos idő múlva már többnyire az első lövés találat, ha az ágyugolyók szétszorodása nem túl nagy.

A légi járóműveknél természetesen belövéstről szó sem lehet. De a tüzer és ágyu összetanulása itt nem segít, mert hiszen a magasban lebegő célpont felé egész más a golyó repülési pályája, mint a síkon fekvő célpontok felé. Repülő tárgyakon nem igen gyakorolhatják magukat a tüzerek, mert a lövedékek hatása nem figyelhető meg, mint lenn a földön.

Legkomolyabb veszedelem a Zeppelineket a repülőgépek részéről fenyegeti. Ezek rendszeren gépfejjel ellátva igyekeznek megközelíteni a léghajót. Előnyös tulajdonságuk, hogy aránylag kicsinyek a rengeteg festő Zeppelinekhez képest. Kedvezőtlen körülmény azonban a repülőgépnek a motortól eredő nehéz rázkódása, amely rendkívül megnehezíti a biztos célzást. Ezzel szemben a Zeppelin óriási, rugalmas teste teljesen

Derby lord, angol főnemes, az angol toborzás legfőbb vezetője. Az ő feladata lett volna 4–5 millió önkéntes katonát összehozni, de hiába lelkesítette szóval és falragaszokkal az angolokat, ezek bizony hallani se akartak arról, hogy a lövészárkukba kerüljenek.

Emmich német tábornok, aki a háboru első hónapjaiban oly bámulatos gyorsasággal körülkerítette és elfoglalta Lüttich várát. Nem érhetette meg a háboru diadalmos végét, mert 1916 elején Hannoverben hirtelen meghalt.

fölfogja úgy a légszavak rázását, mint a géptegyverek lökéseit; úgy, hogy a léghajó kényelmes fülkéiből éppen olyan biztosan lőhetnek, mint lenn a földön. Egyedül a föléjekerüléstől remélhet eredményt a pilóta. Ez azonban nagyon nehéz dolog a 2500–3000 méter magasságban repülő Zeppelinnél, amely minden bomba ledobásánál könnyebb lesz, és amelyet 20–25,000 köbméter gáz és 800–1000 lóerejű benzinmotorok emelnek

egyesült erővel a magasba! S ha a repülőgép föléje is kerül, akkor se nagyon tanácsos közel menni, mert újabban a Zeppelin tetején is van gépfegyver. Legfeljebb 7–800 méterrel magasabban járjon tehát a repülőgép, mint a léghajó. Ezt pedig két emberrel és gépfegyverrel alig teheti meg az aeroplán. A Citta di Ferrara olasz léghajó lelövője is pisztollyal gyújtotta föl ezt a léghajót. Valószínű, hogy gépfegyver nem volt ezen a léghajón.

Látnivaló tehát, hogy a német alaposság és céltudatos munka érte el a győzelmet a levegőben is.

Az ántánt az ő ujságjaiban hónapokon át hirdette, hogy 1916 tavaszán új nagy támadás kezdődik, amely már olyan gyakran halottnak hirdetett Németországot szét

Vidám jelenet az argonnei erdőben folyt rettenetes harcokból. Német katona egy szelidített vaddisznó malacot etet a kezéből. A rengeteknek ez a félnék állapot egészen megbarátkozott az emberekkel és úgy viselkedik a gazdájával szemben, akár egy kis kutya

fogja zuzni. A nyugati fronton az angolok és franciák, a keleti fronton az oroszok fogják szétörni a német vonalakat. 1916 végén befejeződik a háború. Németország megsemmisül.

Hát ismerjük már ezt a nótát. Először 1914 augusztusában hallottuk,

amikor az angol nép a bengáliai lovasokat már Berlinben látta ; amikor továbbá az oroszok világgá kürtölték a német Königsberg és Boroszló elesését és amikor Franciaország Elszász-Lotharingiában csak a németektől elfoglalt tenyéryni esücskében francia idő szerint kezdte járni az órákat.

Fogoly franciák a „barbar” németek közt. A fogolytáborokban a francia katonák kedvükre üthették agyon az időt akármivel. Még a kártyázás is meg volt nekik engedve, nem különben a sakkozás és a dámajáték is. A fogoly franciák éltek az engedelemmel, vígan élték világukat és egy csöppet sem irigykedtek bajtársaikra, akik a lövészárkokban maradtak.

Aztán megint fölhangzott ez a nóta, mikor a Marne melletti francia győzelem felélesztette az ántánt reményeit és amikor a vad ijedelemben már elcsüggedő Franciaország új tettekre kapott bátorságot. Amikor aztán az Yser mellett folyt októberi harcok után az elárasztás következtében Belgiumban megakadt a német előrenyomulás, az ántánt harmadszor

nangozlatta az új nagy támadást, amely végérvényesen vissza fogja kergetni a Rajnán át a barbárokat. 1914 novemberétől 1915 szeptemberig a haditörténelemben példátlan reklámmal hirdették a támadást, amely a loosi és tahmei harcokkal végződött, a szövetséges angolok két helyen egy kicsinyke kis területet nyertek, amely összesen ezer lépés hosszú volt és ötven lépés széles.

A halál kaszája 1915 szeptember 24-én kezdte meg munkáját Loos és Tahme mellett. A világ szinte lélegzetét visszatartva figyelt arra a hatalmas készülődésre, amely ezt a régóta

Immelmann, német hadnagy, repülő tiszt. Alig husz éves fiatalember, aki gépmadarával vakmerő repüléseket végzett, amelyek a német tüzérségnek nagy hasznára voltak. Egész csomó kitüntetést kapott Vilmos császártól, többek közt a Pour le Mérite érdemrendel is, amelyet csak idősebb tiszteknek szokott a császár adományozni.

az elfoglalt értékes területeket, rá fogják venni a semlegeseket, hogy a szövetségesek mellé álljanak és föl fogják tartóztatni a németeknek előrenyomulását az orosz sereg ellen.

Annyira biztosra vette az ántánt az áttörést, hogy a megvert németeknek Franciaországból és Belgiumból való üldözésére hatalmas lovasság állott készen. Mi volt az eredmény? A 840 kilométer hosszú fronton két helyen, 23 és 42 kilométer szélességben elfoglalták az első német védelmi vonalat.

mas készülődésre, amely ezt a régóta kürtölt „csapást“ megelőzte. A francia főhadiszállásnak szeptember 21-én kiadott és német kézbe jutott parancsából kiderült, hogy erre a támadásra készen állott hetvennyolc francia gyalogos és tizenöt lovashadosztály, azonkívül a belga hadsereg és ötezer ágyú, tehát az egész francia haderőnek háromnegyed része és az angol haderőnek egy igen jelentékeny része. Az angol gárdahadosztály parancsnoka egyik parancsában „minden idők legnagyobb csatájának előestélyén“ szerencsét kívánt csapatainak és figyelmeztette őket, hogy ennek a csatának eredményétől függ a jövődő nemzedékek sorsa. Joffre-nak, a francia fővezérnek szeptember 14-iki hadseregparancsa a legnagyobb nyomatékkal hangoztatta, hogy eljött a támadás ideje, amellyel meg fogják szabadítani a tizenkét hónap óta leigázott franciákat, el fogják ragadni az ellenségtől

anélkül, hogy csak egyetlen egy helyen is valóban áttörték volna. Az angolok vesztesége a német számítás szerint 60,000, a franciákké körülbelül 130,000 ember volt. A német harcvonalak pedig Franciaországban még szilárdabban álltak, mint valaha!

Habár 1915 szeptemberben kudarcot vallott champagnei-támadás, az antánt nem hagyott fel a szószátyárkodással. Sőt ellenkezőleg: most meg Németország teljes és biztos megsemmisítését elhalasztották 1916-ra. Az előtte való évben a nyugati front mellett Gallipolinak kellett volna meghoznia a nagy fordulatot. Csakhogy ez a remény is megfeneklett. Pedig épp úgy, mint

1914 augusztusban és szeptemberben, most harmadszor látták Oroszországban a világító reménység csillagát! Angolország rengeteg seregei ismét felbukkantak a szemhatáron és pedig ezuttal a valószínűségnek bizonyos látszatával, mert Angolország bevezette az általános véd-kötelezettséget. Csakhogy ez a kötelezettség csu-

Francia katonák a drothálóval védett lövészárkokban kávéznak és közben lefotografáltatják magukat egy párisi képes lap számára. Hiába mondja nekik a fényképész, hogy vágjanak bárátságos arcot, mert bizony alig van köztük, aki mosolyogna.

pán csak a nőtlen férfiakra szólt! Aztán, mint egy fogoly angol tiszt mesélte: 500 hadköteles angol közül több mint 450-et fölmentettek, mint — nélkülözhetlent! Így akart Anglia 3 milliós hadsereget szervezni!

1916 tavaszán Németországot tehát visszavonhatatlanul szét akarta zuzni az antánt. Eredetileg persze már 1914 őszére határozták el a mi megsemmisítésünket. A Marne-csata után megint azt hirdették, hogy megsemmisítésünket elhalasztották 1915-re, majd Thery francia alezredes a múlt év májusára napolta el. Amikor beköszöntött a június is, anélkül,

hogy a várt esemény bekövetkezett volna, akkor az angolok kezdtek verni a nagy dobot, hogy a döntő csapás végérvényesen 1915 szeptemberben, a nagy támadás hónapjában fog megtörténni. Hát láttuk, hogy mi lett belőle. A háboru huszadik hónapjában a németek olyan erősen álltak Franciaországban, hogy semmiféle francia-angol erőlködés nem bírta őket onnan kiszorítani. A német hadsereg egész egyszerűen beásta magát az árokba és nyugodtan pipázott, várva a támadást. Ha aztán támadtak a franciák és angolok, véres fejjel voltak kénytelenek visszahúzódni.

Ütközet a franciaországi harctéren, Lagarde mellett. Francia gyalogság rohamra megy a német árkok ellen, de hirtelen közülük csap néhány nehéz német gránát.

Husz hónap alatt nem voltak képesek a franciák kiűzni országukból az ellenséget. És hiába eszeltek ki minden héten új haditervet : a németek mindegyikre csak mosolyogtak, mondogatván :

Nem új haditerv kellene a franciáknak, hanem új hadsereg.

Ez pedig nincs nekik és nem is lesz többé ebben a háboruban

Még a német iskolás gyerekek is kigunyolták az ántánt hiábavaló erőlködését. Mikor háborusdit játszottak, egy kitömött zsákból nagy babát csináltak és ezt tartka rongyokba öltöztették, aztán egy faágra akasztották, hol feljebb húzták, hol lejjebb eresztették. És valahányszor változott a rongy baba helyzete a madzagon, mindannyiszor elhangzott a vezényszó :

— Vigyázat ! Az ántánt új haditervet gondolt ki !

Etlenségeink kudarca a Dardanelláknál.

Nagyon erős és vitéz hadserege volt Törökországnak, amikor a mi oldalunkra állt és ő is beleavatkozott a világháboruba. Majdnem egy millió harcost fegyverzett fel, olyan harcosokat, akik megállták helyüket még a magyar és német katonák ellen is.

A török katona bátor, rettenthetetlen vakon rohan még a biztos halálba is, ha tisztjei vezetik. Rohant a muszka is, az igaz, csak hogy a török és a muszka katona közt ég és föld különbség van a bátorság tekintetében. A muszka csak azért megy rohamra, mert parancsolják és mert tudja, hogy ha nem megy, hát hátulról, a saját géppuskáinak golyózáporától pusztul el. Ezért hát inkább rohan előre, mert így még remélheti, hogy talán életben marad, sőt esetleg még alkalom is fog kínálkozni, hogy magát megadhassa. A török katonát, épp úgy, mint a magyart és németet, nem kellett így hátulról — lelkesíteni, mert minden török tudta, hogy ettől a háborútól Törökországnak a sorsa függ. Ha Törökország nem győz ebben a szörnyű világháboruban, akkor — meghal. Ellenségei könyörtelenül felosztották volna maguk közt minden tartományát. A török katona tehát hazájáért harcolt és ezért volt vitéz, rettenthetetlen, halálmegvető. Emellett a török harcos bámulatosan tud tűrni nemcsak fáradságot, hideget, meleget, hanem mindenféle nélkülözést is. Ha egy napra megkapja az egy maréknyi rizskását, már meg van elégedve, semmi egyébire nem vágyik, mert hiszen ezelőtt, amíg nem volt katona, szintén örülhetett, ha naponkint meg volt ez a marék rizskása. Törökország bizony nem gazdag ország, a földje sem valami termékeny és a nép emiatt csak hirből ismeri a jómódot.

Már a magyar és német katonát nem lehetett volna a harctéren ilyen könnyen kielégíteni: a magyar is, meg a német is megkívánja, hogy a gyomra mindennap megkapja a magáét és ne adjon kifejezést zugólódásának azzal, hogy — korog. Hiába, már ez így van. A magyar, épp úgy, mint a német már hazulról hozzá van szokva ahhoz, hogy naponkint legalább egyszer jóllakjon, még pedig valami husfélével, vagy pedig sok tésztával, főzelékkel. Akinek egyikre se telik, legalább egy jó darab szalonnát eszik, jó darab kenyérrel: ezzel úgy jól lehet lakni, hogy az embernek kétféle áll tőle a füle. A törökök nem tartanak disznót, mert ez előttük tisztátalan állat, ennél fogva szalonnájuk sincs. Disznó helyett birkát tenyésztenek és legkedvesebb, nemzeti eledelük a „piláf“, a mi nem egyéb, mint birka-hussal megfőzött rizskása. Hanem ilyet csak ünnepnapon lát asztalán a török szegény ember.

Napoleon, a nagy francia császár mondotta egyszer :

— A katona akkor a legbátrabb, amikor tele van a gyomra !

És igaza volt a nagy Napoleonnak. Hogy mennyire igaza volt, ez kitűnt az 1912-iki Balkán-háboruban, melyet Törökország csupán azért veszített el, mert vitéz katonái éheztek. Nemcsak, hogy még marék rizs-kását sem kaptak naponkint, de néha koplaltak heteken keresztül és megégették még a füvet is. Így aztán nem csuda, ha Törökország az első balkáni háboruban nagy vereséget szenvedett.

A Dardanellák melletti harcokból. Török gyalogság a front mögötti tartalékban, egy napi pihenő után ismét a frontra készül.

Most is az a veszély fenyegette Törökországot, hogy nem képes hadseregét jól élelmezni, miután kevés a pénze.

Hanem Németország segítségére sietett Törökországnak, velünk együtt. Hogy az első balkáni háború meg ne ismétlődhessen, erről már mi és Németország gondoskodott. Ketten összeadtunk jó pár száz millió koronát és odakölcsönöztük Törökországnak, amely pénznek mindig nagyon szűkében volt. Ezenkívül a török hadsereg szervezésének élére egy kitűnő német tábornok állott: Goltz basa. Ez aztán gondoskodott arról, hogy a sok száz millió magyar és német pénz valóban a török hadsereg ellátására fordíttassék, ne pedig haszonleső, lelkiismeretlen emberek zsebébe vándoroljon, mint sajnos, eddig történt.

Goltz basa olyan pontosan, olyan körültekintően csinálta a dolgát, hogy ettől kezdve minden török katona nem is egy marék rizskását kapott naponként, hanem három marék — piláfot, birkahúst rizskásával.

De még egy dologban szenvedett nagy szükségét a török hadsereg ezután: a municióban. Egész Törökország területén egyetlen municiógyár nem volt eddig: a mi lövészerre a puskának és ágyunak szüksége volt, azt külföldről kellett beszerezni.

Törökország már sokkal hamarabb kardot rántott volna a mi oldalunkon, ha legalább egy évre elegendő municiója lett volna.

Németország ezen a bajon is rövid idő alatt segített. Konstantinápolyba küldte mérnökeit és szakértőit mindjárt a háború elején és ezek ott hatalmas lövészergyárat építettek. Ez a gyár aztán ellátta municióval az egész török hadsereget.

Mindez a legnagyobb titokban történt, de azért Anglia az ő kémei által mégis megtudta már akkor, mikor a gyárat építeni kezdték. Anglia semmi szin alatt sem akarta megvárni, amíg ez a gyár föl is épül. Ezért rohanta meg Törökországot a Dardanelláknál, úgy okoskodva, hogy ott a török hadsereget pár hét alatt tönkreteszi és Konstantinápolyt elfoglalja.

Csakhogy Németországnak is volt ám esze. Németország nagyon jól tudta, hogy addig is kell munició a török hadseregnek, amíg a konstantinápolyi municiógyár fölépül, azért Bulgárián keresztül még idejében küldött Törökországnak néhány száz vagon mindenféle lövészerrel. Így történt, hogy az angol és francia hadsereget, mikor a Dardanelláknál megjelent, olyan golyózápór fogadta, hogy pár ezer mindjárt el is pusztult belőle.

Mint az első kötetből tudjuk, az angoloknak és franciáknak végre mégis sikerült csapataikat a Dardanelláknál partra szállítani. Akkor az egész világon széjjelnyargalt ez a diadalhir. Egész Anglia, egész Franciaország,

egész Oroszország örömmámorban uszott és biztosra vette, hogy nem-sokára el fog esni Konstantinápoly.

Azonban az örömmámor nem tartott sokáig, sőt minél jobban teltek a napok és hetek, annál hosszabb lett — az ántántnak az orra.

Kiderült, hogy nem a franciák és angolok diadala volt ám a partraszállás, hanem a törököké, akiket a lángeszű Liman von Sanders német tábornok vezetett. Ez a német tábornok azt a nagyszerű tervet találta ki,

Francia lövészárók a Dardanelláknál. A franciák közt sűrűn vannak szerezsenek, akiket a többiek utálnak ugyan, de azért velük harcolnak, mert bizony Franciaországnak már akkor is nagyon fogytán voltak a katonái.

hogy úgy tetette magát, mintha az angol és francia csapatok őt csakugyan viaszszoritották volna.

A német haditerv fényesen sikerült. Az ántánt-csapatok beleestek a csapdába. Hanem aztán, mikor már vagy harmincezer angol és francia katona partraszállott, akkor a török sereg minden oldalról rettenetes támadást intézett ellenük. A harmincezer angol és francia katonából alig a fele került vissza a hajókra.

Most már Hamilton tábornok, az ántánt-csapatok fővezére óvatosabb lett. Ő is cselt eszelt ki. Pár hét múlva nagy támadást intézett a Darda-

nellák ázsiai partjai ellen, mintha ott akart volna a hajókról pár ezer embert partra tenni. De ez a támadás csak színlelt támadás volt és az volt a célja, hogy a Dardanellák innenső partján, az európai parton levő török seregek biztonságban higgyék magukat és ne vigyázzanak annyira, mint eddig.

Hamilton tábornok cselvetése sikerült volna is, ha vele szemben nem állt volna Liman von Sanders. Ez azonnal keresztüllátva a szitán és nagyon jól tudta, hogy az ántánt-csapatoknak a Dardanellák kisázsiai partjain nincsen semmi keresni valójuk, mert hisz — Konstantinápoly nem ott van, hanem európai parton.

Liman von Sanders úgy tett, mintha a kisázsiai partraszállástól nagyon megijedt volna. Azonnal intézkedett, hogy nagy lörök sereg menjen oda és akadályozza meg az angolok és franciák szándékát.

Ezalatt Hamilton tábornok seregének másik része az európai parton, az ugynevezett Gallipoli-félszigeten váratlanul partra szállott és ott meg-lepte a török csapatokat, amelyek a kapott parancshoz hiven folyton, folyton hátráltak.

Ujabb diadalhir száguldott végig az egész világon :

— Hamilton tábornok kierőszakolta a partraszállást Gallipoli félszigetén ! A török sereg rettenetes vereséget szenvedett és vad futással menekült ! Nem is fogja többé összeszedni magát ! Konstantinápoly eleste most már néhány nap alatt várható

Szegény, együgyű Hamilton tábornok ! Te akartál tuljárni Liman von Sanders tábornoknak az eszén ? No, chez egy kicsit korábban kellett volna felkelned ! Nem diadal volt ez, amit te ott arattál, hanem új kelepce, amibe beleestél !

Bizony, kelepcebe esett az ántánt-sereg ujra, olyan kelepcebe, amelyből csak rettenetes áldozatokkal lehetett kimászni.

Liman von Sanders úgy számított, mint egy igazi hadvezér. Belátta azt, hogy nem ér az semmit, ha az ántánt-csapatok partraszállását mindenütt megakadályozza : ő ezeket a csapatokat tönkre akarta verni teljesen. Hogy pedig tönkre verhesse őket, szükséges volt, hogy partra szálljanak, még pedig minél többen.

Hamilton tábornok aztán egy hét alatt csakugyan partra is szállított valami százezer embert, akiknek persze első dolguk volt beásni magukat lövőárokba, amelyekből a támadást folytatni lehessen.

Ebben a munkájukban a törökök nem is igen zavarták őket, úgy, hogy végre maga Hamilton tábornok volt az, aki a dolgot nagyon gyanusnak találta és kezdte magát roppant kellemetlenül érezni, főleg, miután

tudta, hogy százezer főnyi seregével szemben kétszer annyi török sereg áll! És milyen török sereg!

Augusztus közepe volt, 1915-ben, amikor az angoloknak és franciáknak a Gallipoli-félsziget épp úgy temetőjük lett, mint az oroszoknak a kárpáti hegyvidék.

Német tengerészkatona a Dardanelláknál, Szedilbar mellett. Egy óriás hajóágyút állítanak fel a tengerparton, hogy ennek golyóival lövöldözzék az angol hajókat. Ezek közül valami öt el is pusztult nemsokára és az angolok aztán nem igen mutatták magukat Szedilbar közelében.

Hamilton tábornok, hogy véget vessen a bizonytalanságnak, augusztus 12-én általános nagy rohamot rendelt el Anaforta tájékán. Csakhogy a csapatok vezere, Sarrail tábornok kijelentette, hogy ez a roham még nincsen kellően előkészítve, ő tehát abban nem vesz részt. Elég francia vér ömlött már a Dardanelláknál hiába, most az egyszer bizony nem fogja azt pazarolni

Minthogy éppen ebben az időben Ausztráliából és Keletindiából valami 40,000 főnyi új angol hadsereg érkezett, Hamilton tábornok elbizta magát és ezt felelte Sarraill kollégájának :

— All right ! (Rendben van !) Majd támadok akkor én magam, de aztán a diadal is csak az enyém lesz, nem pedig a franciák és angolok közös diadala.

— Nem fogom a diadalt irigyelni ! mondta a francia tábornok gunyosan.

Az angolok, azaz jobban mondva : az ausztráliai és keletindiai csapatok Hamilton parancsára meg is kezdték a rohamot. Hanem ennek a rohamnak irtózatosszerű vereség lett a vége.

A török ágyuk, amelyek biztos helyen rejtőztek, megkezdték a működésüket. Olyan gránát- és srapszeleső zúdult a támadókra, hogy tíz perc múlva ezeknek a fele már holtan vagy sebesülten fetrengett a földön.

Ekkor aztán előrerohant árkaiból a török gyámság. Minden török katonája olyan volt ezen a napon, mint egy vért szomjazó tigris. Más napok óta szerettek volna előre törni, de szigorú parancs kényszerítette őket, hogy nyugton maradjanak. Ugyanis rettenetes düh lángolt bennük az angolok ellen, akik ezt a háborút okozták és akik miatt egy fél világnak lángba kellett borulnia. Most aztán kiadták magukból dühüket és ki is adták.

A török csapatok teljes huszonnégy órán keresztül, pihenés nélkül harcoltak, azaz jobban mondva, öldököltek. Mert nem is harc volt ez, hanem az ausztráliai és indiai katonák könyörtelen legyilkolása. A törökök nem ismertek irgalmat, ha az angolok katonáival álltak szemközt.

A vérengzésben egy Hasszán Izmail nevű török közkatona járt elől, aki már valami husz ütközetben vett részt, de eddig még csak meg sem sebesült. Mintha földfeletti hatalmak őrködtek volna rajta : soha egy golyó nem találta, sem szuronydöfés nem érte.

Hasszán Izmail Afganisztánból való muzulmán volt és nem tudott beszélni. Mint tíz éves gyermek egy napon — megnémult. Megnémult egy rettenetes látványtól, amelyet végig kellett néznie.

Ez a rettenetes látvány az volt, hogy apját és nagyapját az angolok ágyúval kivégezték. Odakötötték őket egy megtöltött ágyú elé, aztán az ágyút elsütötték.

Ilyen rémes, ilyen alávaló dolgokat műveltek az angolok husz év előtt, amikor Afganisztánt elfoglalták, azok az angolok, akik most tele szájjal azt orditozták a világnak mind a négy tája felé, hogy ők a világ szabadságáért és a kis nemzetek jogaiért fogtak fegyvert.

És tudjátok, mi volt Hasszán Izmail apjának és nagyapjának büne, amely miatt oly rettenetes halált kellett elszenvedniök?

Hát az volt az egész bűnük, hogy hazájuknak, Afganisztánnak szabadságáért és jogaiért harcba mentek. Az angolok elfogták őket, ágyu elé kötötték és kivégezték.

Hasszán Izmail, a tiz éves kis fiu ott volt a kivégzésnél és mikor az ágyu eldőrdült és apjának és nagyapjának teste száz darabban repült szét, az iszonyu látványtól annyira megorzadt, hogy elvesztette hangját és nem tudott többé egy értelmes szót kimondani. Csak dadogott, mint a némák szokták.

A Dardanellák melletti harcokból. Török tisztok a lövészárkokban figyelik az angol és francia csapatok partraszállását, hogy aztán telefonon jelentést adhassanak a német tüzérségnek, hová irányozza az ágyuk tüzelését.

De a néma gyermek, Hasszán Izmail nagyon jól tudta, hogy apja és nagyapja ártatlanul halt meg. Ezért magában szent esküvést tett, hogy ha majd férfit fog megnőni, nem nyugszik addig, amíg meg nem öl két-száz angolt. Százat az apjáért, százat a nagyapjáért.

És Hasszán Izmail nem feledkezett meg esküjéről. Husz év mulva kitört ez a világháboru. Ekkor ő már harminc éves férfi volt.

Utra kelt Afganisztánból és gyalog vándorolt Konstantinápolyba. Majdnem kétezer kilométert gyalogolt és négy hónap mulva ott is volt Törökország fővárosában, ahol beállt a török hadseregbe önkéntesnek.

Éppen abban az időben kezdődött Törökország szent háboruja Anglia ellen és nemsokára következett a rettenetes harc a Dardanelláknál.

Hasszán Izmail idekerült, még pedig a Gallipoli-félszigetre, az anafortai sáncok és lövőárkok közé.

Beszélni nem tudott, de azért megértett minden parancsot és vakon teljesítette. Bajtársai szerették, a tisztek csodálattal vették körül. Minden ütközetben lelőtt vagy leszurt négyet-ötöt az ellenségből, amelyről azt hitte, hogy csupa angol.

A hős minden ütközet után megszámlálta, hogy hány ellenség esett el az ő keze alatt. És a tizedik ütközet után, mikor már kerekszám száz volt az általa megölt ellenséges katonák száma, Hasszán Izmail leborult térdére a csatatéren és magában így fohászkozott Allah-hoz, a muzulmánok Istenéhez :

— Hálát adok neked, oh Allah, hogy újra győztünk, hogy újra életben hagytál. Apám már meg van boszulva : száz angolt megöltem érte. Most enged még, hogy meg legyen boszulva nagyapám is, aztán nem bánom, ha meg is halok !

Mintha a muzulmánok Istene, Allah meghallgatta volna a könyörgést, úgy is történt. Hasszán Izmail ezután még vitézsbül harcolt és az általa megölt ellenség száma közeledett a kétszázhoz.

A néma török hős híre eljutott Liman von Sanders tábornokhoz, akinek elmondták a török tisztek Hasszán Izmail apjának és nagyapjának hajmeresztő történetét és azt is, hogy Hasszán Izmail milyen esküt fogadott Allahnak. Mert ez nem maradt titok. A török hadseregben volt több néma is, akik kézjelekkel épp úgy tudtak beszélgetni, mint a többiek szóval. Ezek aztán meg tudták értetni többi bajtársaikkal is Hasszán Izmail történetét.

Liman von Sanders tábornok nagyon sajnálta, hogy Hasszán Izmailt nem nevezhette ki tisztnek a némasága miatt. De ha má. ezt nem tehetette, kitüntette mind a három vitézségi érdemmel : a vas, ezüst és arany féldalddal.

Most, az anafortai ütközet előtt Hasszán Izmailnak már csak tíz angolja hiányzott a kétszázhoz. Képzeltetni, hogy a ki ebben az ütközetben legjobban kitett magáért, az Hasszán Izmail volt. Mint egy megsebzett orosz-lán, úgy rohant az ellenség sorai közé, mert remélte, hogy ezen a napon készen lesz a kétszáz angollal.

És készen is lett. Amerre ő járt, ott a török bajtársak sűrű sorokban nyomultak előre, mert szentül meg volt győződve, mindenki hogy Hasszán Izmail közelében nem jár halál. Hiszen ez a hős már százkilencven angolt

küldött a másvilágra, anélkül, hogy ő maga egyetlen egy sebet kapott volna.

Hasszán Izmail a huszonnégyszáz órás anafortai ütközetben is folyton számlálta, hogy hány ellenségnek oltotta ki életét rettenetes szuronyával.

Mikor aztán elesett a kétszázadik ellenség is, Hasszán Izmail olyan izgalomba jött, hogy a legritkább dolog történt vele: valóságos csoda! Amint husz évvel ezelőtt egy irtózatos jelenet miatt elvesztette hangját

Török tengerészkatona a Dardanelláknál. Miután a hajókon nem harcolhattak az angol és francia túlerő ellen, partra szálltak és vitézül kivették részüket a dardanellai világraszóló küzdelemből.

és néma lett, úgy most a lelkét betöltő öröm miatt a hangját egyszerre visszanyerte: ismét tudott beszélni!

Az egész török ezrednek legnagyobb bámulatára, Hasszán Izmail ismét térdre borult a csatamezőn és hangos szóval kiabálta az ég felé:

— Ezerszer hála neked, oh Allah, hogy megérnem engedted ezt a napot is! Betelt az eskü, amelyet mint gyermek fogadtam: a kétszáz angolral készen vagyok. Most már nyugton pihenhet sírjában nagyapám, épp úgy mint édesapám.

Hát ilyen török katonák harcoltak a Dardanelláknál. Ezekkel szem-

ben akartak az angolok és franciák boldogulni ? Ezekkel szemben akartak győzelmet aratni és eljutni Konstantinápolyba ? Oh, ez nem sikerült volna még akkor sem, ha a törökök kevesebben lettek volna ! Pedig nemcsak hogy kevesebben nem voltak, mint az angolok és a franciák, hanem még többen is voltak : majdnem kétszerannyian !

Az anafortai ütközetben Hamilton tábornok serege több mint harmincezer embert vesztett, akiknek legalább a fele holtan maradt a csataterén.

Igaz, hogy törökök részéről is súlyos áldozatba került a győzelem. Majdnem tizenötezer volt a török sebesültek és mintegy ötezer a halottak száma Konstantinápolyba az ütközet után következő napokon annyi sebesültet vittek, hogy a hadikórházakban nem bírták őket elhelyezni és ezért legnagyobb részét fogadókba és iskolákba vitték

Hamilton, az ántánt-csapatok dardanellai fővezére, nem mert a rettenetes vereségről jelentést küldeni Londonba.

Miután tudta, hogy a törökök is súlyos veszteségeket szenvedtek, a következő napon összeszedte összes csapatait és új rohamot intéztetett a török lövészárkok ellen, abban a hitben, hogy ott a nem várt új támadással nagy zavart fog csinálni.

Csak hogy Hamilton tábornok megint elszámította magát. A törökök nagyon is el voltak készülve a támadásra és egy csöppet se zavarodtak meg, sőt még nagyobb elkeseredéssel törtek ki árkaikból.

Ezuttal nem huszonnégy óráig, csak hat óráig tartott a harc, amely talán még borzalmasabb volt, mint az előző napi vérfürdő. Az ántánt-csapatoknak ismét több mint a fele elpusztult : valami huszezer ausztráliai és keletindiai katona hagyta ott a fogát.

A törökök vesztesége viszont e napon sokkal csekélyebb volt, mert időközben sok új ágyut sikerült nagyszerűen elrejtett állásokban elhelyezniük, ahonnan az ántánt-csapatokra gyilkos tüzelést lehet indítani. Ezek az ántánt-csapatok, még mielőtt elérték volna a török lövészárkokat, a fele részben már elpusztultak. A másik felével aztán a törököknek már könnyű munkájuk volt.

Augusztus 20-án Hamilton tábornok még egyszer új csapatokat szállított partra, amelyek két nap múlva ismét támadni kezdtek, de most már sokkal óvatosabban, mint eddig.

A török ágyuk gyilkoló tüze azonban annyira elborította őket, hogy kénytelenek voltak eszeveszett futással a hajóig visszamenekülni. Hiába volt minden parancs, hogy csak előre ! A keletindiai gurkák és az ausztrá-

liai csapatok megelégtették a harcot és kijelentették, hogy olyan ördögi ellenséggel, mint a török, nem lehet szembeszállni.

Hamilton tábornok fenyegetéssel próbált lelket önteni beléjük, de még ez se használt, sőt csak fokozta seregében a fejtelenséget és zűrzavart. Különösen a gurkák olyan csökönnyösek lettek, mint az agyonterhelt számár és megmondták angol tisztjeiknek, hogy ők többé nem mennek a törökök ellen, inkább agyon hagyják magukat verni valamennyien.

Török népfelkelők, akik részint öregek már, részint alkalmatlanok a rendes katonai szolgálatra, de azért önkéntesen jelentkeztek, hogy használják fel őket, ahol lehet. A derék török népfelkelők aztán a front mögött mindenféle nehéz munkát végeztek.

Ezt már mégsem merte Hamilton tábornok megcselekedni, akármennyire magánkívül volt is dühében. Nemcsak a gurkákból és ausztráliaiakból álló legénység lázadott ekkor már a további harc ellen, hanem lázadtak még vezetőik is, az angol tisztek, akik közül az anafortai harcokban több mint nyolcszáz esett el. Már pedig az angol katona nem rossz katona ugyan, de azért félti a bőrét és semmitől úgy nem idegenkedik, mint a — hősi haláltól.

Igy aztán Hamilton tábornok, akárhogyan is égette a kudarc, kenytelen volt erről jelentést küldeni Londonba. Persze nem azt jelentette, hogy csapatait a törökök csúnyán megverték, hanem azt jelentette, hogy „a tulerő elől új állásokba vonult vissza, miközben az ellenségnek súlyos veszteségeket okozott“.

De Hamilton tábornok egyúttal panaszt tett Sarrail francia tábornok ellen, hogy ez őt nem segítette az ütközetben, sőt kivonta magát az ütközetből, pedig ezúttal, ha a franciák az angolokkal együtt harcoltak volna, a diadal bizonyos lett volna, a török hadsereg megfutott volna, és az ut Konstantinápolyig most már szabad volna!

Szóval: Hamilton tábornok jelentésében nagyon sok volt a „volna“ és ha ez a sok „volna“ nem lett volna, hát akkor persze minden rendben lett volna. Bizony, bizony! Ha az a „volna“ nem lett volna ebben a világ-háboruban, az ántánt bennünket még tán le is győzött volna.

A mi hadijelentéseinkben a „volna“ nem szerepelt egyetlen egyszer sem. Mi vagy győztünk vagy visszavonultunk a tulerő elől, de ilyenkor se hirdettük, hogy ha ez meg ez így lett volna, akkor most is győztünk volna.

Ettől kezdve azonban Anglia megelégette a dicsőséget: Belátta, hogy negyedrésére megfogyott csapataival a Dardanelláknál nincs többé semmi keresnivalója. Ha nem bírta meghódítani Konstantinápolyt negyedmillió katonával, hát hogyan remélhesse ezt ezután, mikor alig 70—80 ezer katonája maradt hat hónapi véres küzdelem után?

Anglia tehát elküldte parancsát Hamilton tábornoknak, hogy igyekezék a Gallipoli-félszigetről lehetőleg feltűnés nélkül eltávozni, azaz ismét hajókra tenni csapatait és elvinni azokat Szalonikibe, mert ott lesz az új harctér, ott fogják a német és magyar hadsereggel a döntő ütközetet megvívni.

Hamilton tábornok nagyon szívesen fogadott szót, mert tudta nagyon jól, hogy ha még néhány hétig ott kell maradnia Gallipoliban, hát katonái ott fognak elpusztulni egy szálig.

Csakhogy az orosz cár most közbeszólt, hogy hohó, nem oda Buda! Anglia kötelezte magát, hogy el fogja foglalni Konstantinápolyt az ő számára! Tessék ezt a kötelezettséget teljesíteni!

Az orosz cár még mindig nem ismerte Angliát, mindig nem látott keresztül ennek furfangos és gaz tervein, még mindig nem látta, hogy Angliának soha eszéágában sen volt Oroszország számára foglalni el Konstantinápolyt, mert hisz ha ezt sikerült volna elfoglalni, akkor meg is tartotta volna magának.

Arab előőrs-csapat a szeptemberi, ajekani pihenőt tart a s Valag egy-ik gólyhólyu óráiban. Játort, utjen a urbanos vitezek és ponyvasátrat is huznak a párnafák lombjai alatt. A pihenő tövén, nem sokára tovább kell vonulni a gyűlölt angolok ellen.

Anglia eddig orránál fogva vezette Miklós cárt és vezeti ezután is. Anglia mindig talált valami új furfangot, amivel lóvá tudta tenni az ő együgyű szövetségeseit.

Az angol kormány megmagyarázta a cárnak, hogy a Dardanellák elleni hadjáratot nem szünteti be véglegesen, csupán felfüggeszti — egy időre, mert most sokkal fontosabb feladatot kell az ántántnak megoldani, tudniillik segítségére kell sietni Szerbiának, amely nagyon belejutott a csávába. Azért tehát az összes ántánt-csapatok a Dardanelláktól Szalonikibe fognak menni, onnan pedig Szerbiába, dél felől támadva meg a német és magyar hadsereget. Az orosz-hadsereg tehát szintén tegye meg a magáét és támadjon haladéktalanul észak felől és akkor a német és magyar sereg ugy össze lesz morzsolva, mintha két malomkő közé került volna.

A cár ismét be hagyta magát csapni Angliától és csakugyan megpróbált mindent, hogy erős hadsereggel csakugyan hátba támadja a mi seregünket, amely 1915 szeptemberben már nagyban készült Szerbia megfenyítésére.

Csakhogy a dolog nem ment ám olyan könnyen, mint a cár gondolta. Oroszország ugyanis nem határos Szerbiával, mert kettőjük közt fekszik Románia. Ez a Románia nagyon szeretett volna Oroszország oldalára állni, mert ott is nagyban dolgozott az orosz arany és a román államférfiak és hirlapok egy része meg volt vesztegetve, hogy folyton követelje a román hadsereg mozgósítását Magyarország ellen. Ha ez megtörtént volna, akkor az orosz hadseregnek már szabad lett volna átmasirozni Románián Szerbia felé. Ime, a szerencsétlen ántántnál mindenütt és minduntalan fölbukkant egy-egy kellemetlen „volna“, a mi ha nem volna, minden úgy ment volna, mint a karikaesapás.

A román nép nagy része, elbolonditva az orosz pénzen megvásárolt izgatóktól, az ántánthoz huzott ugyan, de a román uralkodó, Ferdinand király nem engedte magát egy háboruba beleugratni Németország ellen és mi ellenünk. Ferdinánd király közeli rokona Vilmos német császárnak, mert hisz ő is ugyanabból az uralkodó családból, a Hohenzollern-családból való. Már pedig egy Hohenzollern nem lehetett olyan becsstelen, hogy saját rokona ellen fegyvert fogjon.

Ferdinánd király kijelentette, épp úgy, mint a háboru alatt elhunyt apja, Károly király, hogy az ő országa semleges fog maradni. A román király mellett voltak a román hadsereg tábornokai is, akik nagyon jól tudták, hogy Oroszország már elvesztette a háborut és az összesen alig félmillió katonát számláló román hadsereg, ha ellenünk támadna, éppen úgy megjárna, mint ahogy megjárta a hitszegő és becsstelen Olaszország.

Ibn Resid, az arabok beidunok törzsfőnöke és vezére, aki népcével azonnal Törökország segítségére sietett, mikor a szultán Kiküldöttek a szent háborút az angolok ellen. A kép azt a jelenetet ábrázolja, amikor Damaszksban a német vöröskeresztes kiküldöttek idvözöltek Ibn Residdel az angolok fölött aratott fenyves diadala után.

És hiába jöttek az üzenetek a cártól Bukarestbe, hogy :

— Kedves román testvér, vitéz román testvér, állj mellénk kivivni Európa szabadságát, amelyért kardot rántottam. Lehetetlen, hogy a derék román hadsereg egész végig tétlenül nézze ezt a nagy háborút és a testvér Oroszország igazságos küzdelmét. Románok, álljatok tehát mellénk és akkor jutalmul a tiétek lesz a háboru után egész Erdély és az egész Tiszántul, amire olyan régóta fáj a fogatok. Ha azonban nem álltok mellém, akkor ne is reméljeteK semmit, mert két szék közt a pad alá fogtok kerülni. Sőt, ha mi diadallal fejezzük be a háborút, ami több, mint bizonyos, majd rátok fog kerülni a sor. Majd akkor keservesen fogjátok megbánni, hogy nem állottatok a mi oldalunkra.

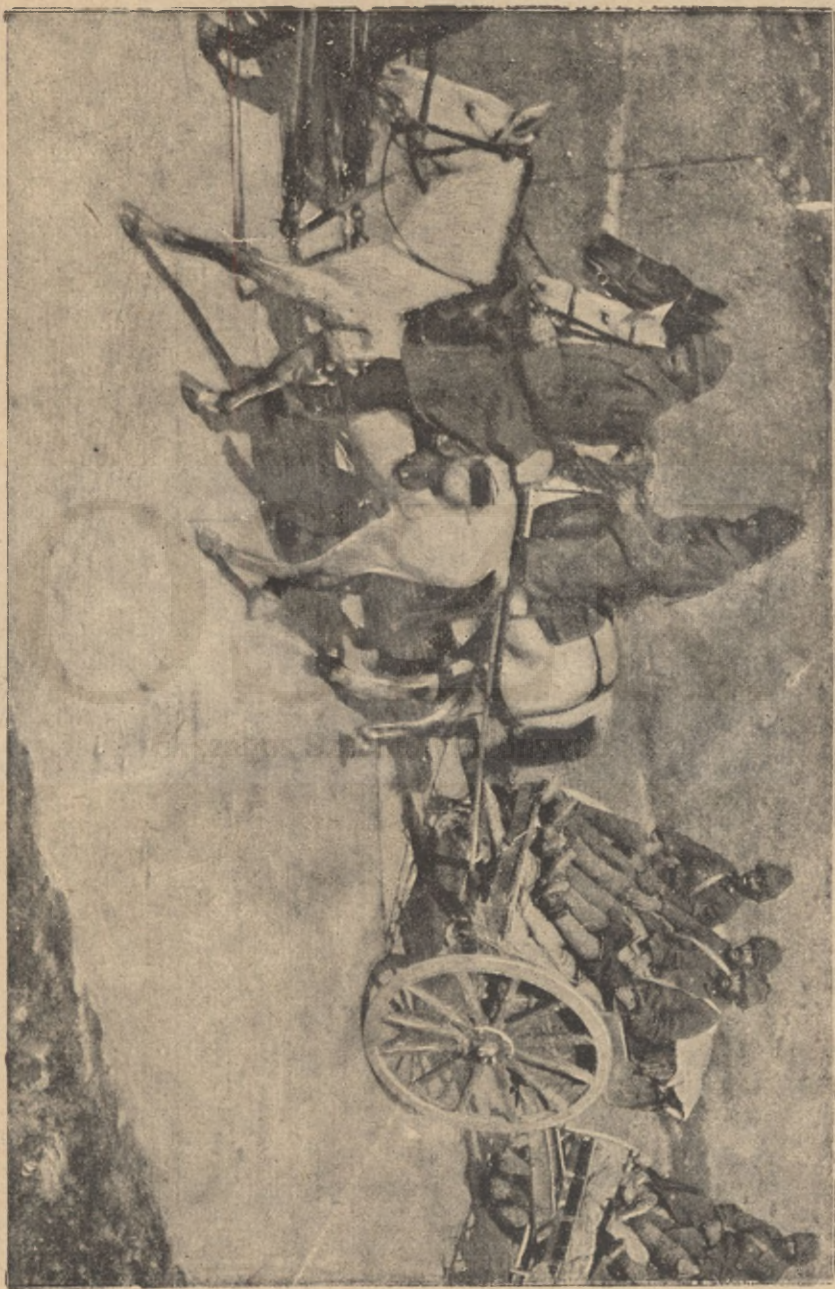
Hiszen a mi igaz, az igaz : Romániának csakugyan már évtizedek óta fáj a foga Erdélyre és a Tiszántulra, de ezeket csak úgy kardcsapás nélkül szerette volna megszerezni, amint 1912-ben, a balkáni háboruban megszerezte Bulgáriának egy részét.

Most azonban nem Bulgáriával állt szemben Románia, hanem Magyarországgal. Ennélfogva a román hadsereg vezetői egy kicsit fáztak még a gondolatától is annak, hogy Románia mivelünk háboruba keveredjen. Mert tudni kell, hogy a román hadsereg a világ legszebb hadserege. Ha az olaszok másfélmillió hadseregét fel tudtuk tartóztatni félmillió magyar katonával, akkor a román hadsereget negyedmillió magyar baka egy früstökre megette volna.

Nos, a dolog vége az lett, hogy hasztalan dicsérte az orosz róka a román hollót, hogy milyen szépen tud énekelni, ez a román holló mégsem ejtette ki a szájából a sajtot, a semlegesség sajtját. Voltaképpen nem is a semlegesség sajtja volt ez, amit az orosz róka szeretett volna a földre pottyanni látni, hanem egy még sokkal szebb falat sajt, amely nem volt egyéb, mint Besszarábia.

Ez a Besszarábia egy szép, nagy, termékeny orosz tartomány, amelyre Románia már régóta épp úgy áhitozik, mint Erdélyre és a Tiszántulra, és amelyet viszont mi ígértünk Romániának, ha semleges marad a háboru végéig. Mi a román segítségből nem kértünk, mert hisz ugyse sokat lendített volna rajtunk. Nekünk nem az kellett, hogy a román hadsereg a mi oldalunkra álljon, mert elég erősek voltunk, hogy magunk is megbirkózzunk összes ellenségeinkkel. Mi csupán azt kívántuk Romániától, hogy becsületesen tartsa be a semlegességet. Ennek fejében hajlandók voltunk biztosítani neki, hogy a háboru után a területe meg fog nagyobbodni. Persze nem Magyarország területéből, hanem Oroszország területéből.

Egyiptomból. Török tüzérség utja a sivatagon keresztül. Az angol seregek nádtába akarnak kerülni, hogy egy kicsit szórakoztassák arról az oldalról is, ahonnan nem várják őket.

Igy állottak a dolgok, amikor Anglia megkezdte csapatainak partraszállását Szalonikiben és amikor Hamilton tábornok megkapta a parancsot, hogy igyekezzék a Dardanelláktól elillanni és szintén Szalonikibe vinni ottani csapatait.

Hamilton tábornok, mint tudjuk, nem mondott ellent, sőt örült, hogy ott hagyhatja azt a helyet, ahol igazán nem lehetett neki babért szerezni.

Azonban résen voltak a törökök is. Ezek csakhamar megtudták, hogy Hamilton tábornok el akar a Dardanelláktól somfordalni, tehát azon igyekeztek, hogy ez az elsomfordálás ne menjen olyan könnyen.

Hamilton tábornok egy nap azon vette magát észre, hogy a török hadsereg lesben áll, készen van, hogy rajta üssön. Mihelyt egy visszavonuló mozdulatot tesz. A törökök nem akarták engedni, hogy csak úgy szép szerével vigye el irháját.

Az angol vezérnek nem volt más választása, mint feláldozni serege egy részét, csakhogy legalább a másik részét megmenthesse.

Január közepe táján, 1916-ban megkezdte a visszavonulást a hajókra és ez a visszavonulás örökre emlékezetes fog maradni Anglia történetében. A törökök ádáz dühvel rohanták meg hátráló csapatait és rettenetes pusztítást vittek véghez köztük. Több mint huszezer gurka és ausztráliai harcos maradt az öldöklés helyén.

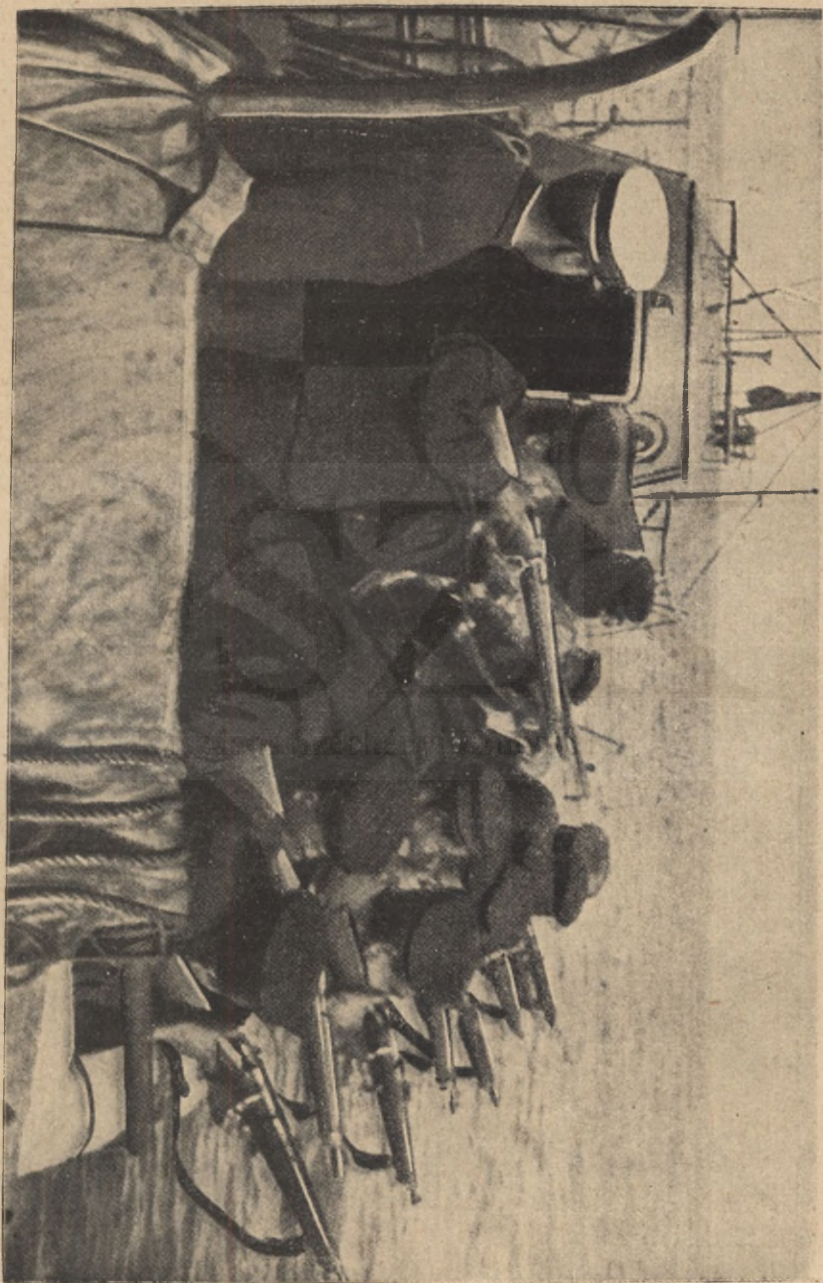
Hanem a többi Hamilton tábornok mégis megmentette és hajókra szállítva, szerencsésen elvitte az új harctérre, Szalonikibe.

Ha valaki azt hiszi, hogy ezt a szégyenletes kudarcot Anglia mégis restelte egy kicsit, hát az nagyon, nagyon téved. Anglia nemcsak hogy nem tekintette kudarcnak ezt a csuf menekülést Gallipoliról, hanem még nagyszerű győzelem gyanánt kürtölte világra.

Az angol képviselőházban Asquith miniszterelnök így jelentette be a dolgot :

— Uram, van szerencsém tudomásukra hozni, hogy miután csapatainkat más harctérre kellett küldeni, Gallipoli-félszigetét kiürítettük, vagyis onnan visszavonultunk. Ezt a visszavonulást olyan körütekintéssel olyan rendkívüli vitézséggel oldották meg csapataink, hogy ez örök dicsőségükre válik. Alig vesztettünk egy-két embert és municiónknak, ágyúinknak és egyéb felszerelésünknek legnagyobb részét szintén megmentettük. Katonánk olyan vitézül viselkedtek ennél a nagyszerű visszavonulásnál, hogy bátran mondhatom, mindegyikük megérdemli a legnagyobb kitüntetést, az arany érdemkeresztet !

Az adriai tengeren lefolyt harcokból. Olasz tengerészatonak puskafegyvéssel akartak felrobbantani egy uszó aknát, amelyet a mi hajóink traktak le.

Itt közbeszólt egy munkáspárti angol képviselő:

— Igen, de ezt az érdemkeresztet a hátukon kell viselniök.

Az egész világ nevetett, mikor ennek hirtelensége ment. Csakhogy Angliában ekkor már annyira benne volt a becstelenségben, hogy többé nem tudott pirulni semmiért.

Most mondjuk el, hogy hát hogyan történt az angolok visszavonulása valóban?

A gallipoli félszigeten lévő táborhelyeken talált zsákmányból, valamint a fogságba jutott angol tisztek elbeszéléséből világosan kiderült, hogy a visszavonulást az angolok nagyon nagy sietséggel hajtották végre és hogy a visszavonulókat emberben és anyagban igen nagy veszteség érte.

Az angol csapatok ellátását a viharos időjárás, továbbá az egyre szaporodó német buvárhajók fokozott tevékenysége, valamint a török parti erődök tüzésége annyira megnehezítette, hogy az ellátást már nem lehetett sehogysem teljesíteni. A francia megszálló csapatok már október végén visszavonultak és a Szalonikiben partra szállt ántánt-hadtesthez csatolták őket. Az angol vezérek parancsot kaptak, hogy szintén készítsenek el mindent a visszavonulásra és legyenek azon, hogy minél több ágyut és más hadianyagot megmenthessenek és kórházhajókon a vörös-keresztes lobogó védelme alatt el tudjanak menekülni.

Amikor a törökök ennek neszét vették és különösen amikor az Ausztriából és Magyarországból érkezett nehéz ágyukat elhelyezték, lehetetlen volt a megmaradás a parton lévő angol táborokban. Ezért meghagyták Hamiltonnak, az angol parancsnokló tábornoknak, hogy az első kedvező alkalmat használja fel arra, hogy lehetőleg észrevétlenül és a legcsekélyebb veszteséggel hagyja el a félszigetet. Erre a célra a Dardanellák előtt lévő szigetek mellett készen tartottak egy szállító flottát, hogy először az anatóliai és ariburnui állásokból vigye el a leginkább veszedelemben lévő csapatokat, azután pedig Sed il Bar mellett lévő csapatokat szállítsa el. Elhatározták azt is, hogy a még meglévő nehéz ágyukat visszahagyják és használhatatlanná teszik, a többi hadianyagból pedig annyit visznek magukkal, amennyit csak lehetséges.

Január közepén, 1916-ban kedvezőknek látszottak a feltételek a visszavonulásra. A köd olyan sűrű volt, hogy az ember a kezét sem láthatta. Az angol csapatok hajószállítását folytatták is egész napon át, anélkül, hogy a törökök valamit észrevettek volna. A következő napokon reggel felé azonban szél támadt. Néhány pillanatra szétszakadt az átláthatatlan ködfátyol, úgy, hogy a magaslatokról észre lehetett venni, hogy mi történik.

A törökök azonnal dühös támadást kezdtek és a partot golyózáppal árasztották el. Erre azok az angol csapatok, amelyek ebben az időben még a szárazföldön voltak, vad futással és minden hadianyag hátrahagyásával a hajókra menekültek. A szállítóhajók nagyon siettek, hogy a veszedelmes zónából kijussanak, és így történt, hogy egy visszamaradt ausztráliai csapat, körülbelül ezerkétszáz ember, a török csapatok kezébe jutott.

Az angol legénység és a tisztek lövőárkaiban még a tűzhelyen állott a tea, a csokoládé és a grog számára való víz és mindenütt bizonyítékot

Kihalászott torpedó. Egy német hadihajóról idejében észrevették, hogy az ellenség torpedót lőtt ki. Úgyesen kitértek az utjából, aztán, mikor a torpedó elfáradt, szépen kihalászták a vízből.

lehetett találni arra nézve, hogy legalább is egy hónapra elegendő konzerv, gyümölcsíz és kakaó volt raktáron. Épp oly kevéssé volt hiány pezsgőben, rumban és ásványvizben. A valóság, hogy mindezekből a dolgokból jóval nagyobb tömegeket találtak, mint a municióból.

De a municióból és más hadianyagokból is nagy tömeg maradt hátra, ami kiderül az itt következő listából, amelyet a törökök néhány nap mulva állítottak össze.

Találtak: 10 különféle, még használható ágyut, 31 géppuskát, 1400 fegyvert, 8 aknavetőt, 40 táborigényező, 21 municiókocsit, 64,000 ládát különféle ágyumunicióval, 650,000 ládát gyalogsági municióval, 7055 bombát, 3 géppuskaállványt, 2476 acél gyalogsági pajszt, 2200 különböző nagyságú sátor, 9500 ást és fejszét, 550 hordozható ágyat, 6200 felsőkabátot, 3000 darab alsó ruhát, 15,515 láda konzervet, 80 különféle fajtájú motoros kocsit, két tökéletes léghajóállomást és trént, 18 állomást dróttalan táviró számára és 2 teljesen berendezett táborigényező kórházat.

Miután 1916 január 16-án és 17-én az angol ütegek csaknem szakadatlanul tüzeltek, a köd leszálltakor fokozatosan gyöngült a tüzelés. Usedom basa admirális azonnal tudta, hogy megkezdődött a hajóraszállítás és ettől kezdve nem hagyott nyugtot az angol ellenségnek. Amikor éjfél tájban a tüzérségi tűz csaknem teljesen megszűnt, a dombokról lerohantak a törökök és a második védelmi vonalnál még meglehetősen erős csapatokkal ütköztek össze, amelyeket, mint később kiderült, az angolok azért állították ott föl, hogy a legutolsó csapatok hajóraszállítását fedezzék. Ezek az angol zászlóaljok kétségbeesetten védekeztek és a szó szoros értelmében le hagyták magukat mézárolni, úgy, hogy közülök csak alig kétszáz jutott megsebesülve fogságba. A csatateret az elesetteknek egész dombjai födték be. Az elesettek száma legalább 20,000 volt.

A szárazföldi nagy veszteségen kívül a török ütegek ágyu elsüllyesztettek még egy szállítóhajót, amely egészen tele volt csapatokkal és egy torpedóvadász hajót. A hajókon lévő angol legénység közül csak nagyon keveset lehetett megmenteni.

Az angolok Sed il Bahrnál is gazdag zsákmányt hagytak hátra. Egy tucat még használható ágyut, rengeteg lisztet és burgonyát, cipőt, ruhámat. A törökök több mint ezer lovat és öszvért is találtak, amelyeket az angolok mérgezett takarmánnyal akartak elpusztítani, de nem sikerült, mert az állatok nem ették meg.

Mindez azonban csupán az a zsákmány volt, amit a törökök a Gallipoli félsziget északi részén ejtettek, mert az angolok a félsziget déli szögletéből való menekülésük alkalmával is rengeteg hadianyagot hagytak hátra. Az angoloknak itt ugyanolyan nagy készletei voltak, és itt is ugyanaz ismétlődött meg, mint Ariburnunál és az Anaforta szakaszánál.

Az angol gyalogsági állások mögött voltak az ágyuk, melyek ott maradtak. Legkülönösebb volt rajtuk az, hogy ellentétben a többi hadsereg szürkére festett ágyuival, ezek világossárga, piros és kék színnel voltak a legtarkább módon befestve. A török tüzértisztek magyarázták, hogy ez a

színvegyület ugyanolyan szolgálatot tesz, mint a szürke, mert már rövid távolságból láthatatlanná teszi az ágyut. Az angolok hajóágyui azonban már a többi hadsereg ágyuihoz hasonló módon, szürkére voltak festve. Látni lehetett ott, roppant hosszú hajóágyukat, amelyek homokzsákokkal és földdel jól védett fedezékekbe voltak beépítve s amelyeknek csövét az angolok menekülésekor felrobbantották.

A homokzsákok egyébként az angolok minden erősítésénél a legnagyobb szerepet játsszák. A földbe beásott fedezékeket, aminőket a többi harctéren is általában készítettek, náluk csak a legénység számára használták. Az angol tisztek mindenütt szabadon álló, tágas kunyhókban laktak, amelyek mögött erősebb tüzérségi tűz esetére hegybevált, bombaálló fedezék volt. Ezeknek a kunyhóknak építése a deszkaanyagnak s a homokzsákoknak az építéséhez való felhasználása jellegzetes angol mód szerint történt és lakóinak nagy kényelmet nyújtott. A tisztí fedezékben villamos világítás is volt s az áramvezeték behálózta az egész táborát. Menekülésük alkalomával aztán az angolok a dinamógépeket, a dróttalan táviróállomását is, dinamittal felrobbantották.

Az angolok tudvalevően, sehol és semmi körülmények között sem mondanak le otthoni szokásaikról. Ez itt meglátszott. Játékkártyák heverték szanaszét a lövőárkokban, különösen a tisztí fedezékekben. A tisztek egyébként francia pezsgőben és pálinkában sem szenvedtek hiányt. Maradt ott azonkívül ezer meg ezer tábori ágy és a pompás sátrak megszámlálhatatlan tömege.

A gallipoli utakon napokon át hosszú teve- és szamárcaravánokat lehetett látni, amelyekben minden állat meg volt rakva angol sátorlapokkal.

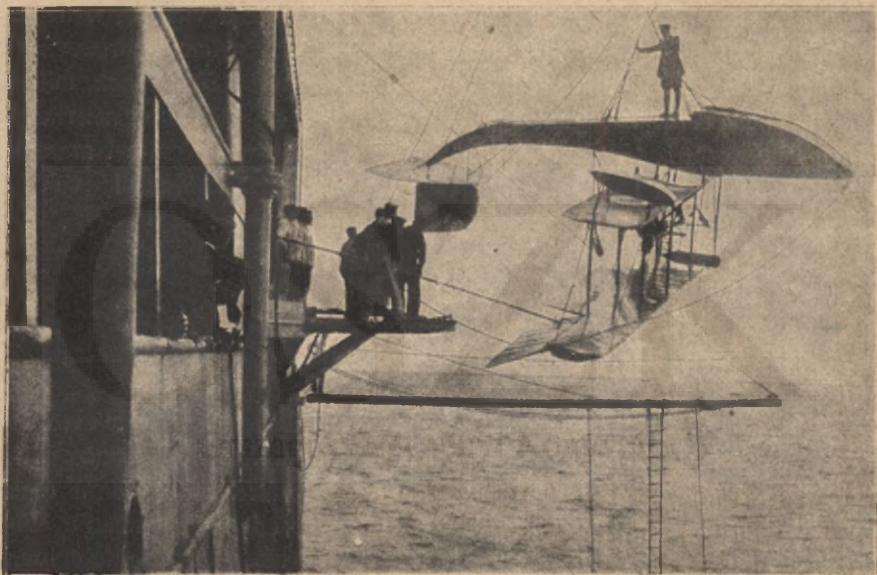
A legkirivőbb különbség a mi néphadseregünk és az angol zsoldos sereg között az egyes nemzetiségeknek szigorú elkülönítése. Az ausztráliaiak teljesen külön voltak itt is az indusoktól, ezek pedig a kanadaiaktól és az újzélandiaktól. Nemcsak a táboruk és kötőzhelyük volt elválasztva, hanem még a vízvezetékük is, sőt a futóárkokon is fölírások voltak arról, hogy miféle nemzetiségük használják.

Ez a mélységes idegenkedésből származó, kölcsönös ellenézés még a haláluk után sem szűnt meg. Valamennyi fajta katona külön temetkezett és sírjukra is föl volt írva, hogy a világ melyik részéből valók.

A tengerpart egész hosszában föl voltak halmozva a különböző dolgok, amiket a táborban használtak. Itt-ott az angolok megkíséreltek egyet-mást fölgyjutani, de a tűz nem igen terjedt tovább. A legnagyobb összevisszaságban, ládába csomagolva hevert szanaszét a sok holmi, amit már

nem tudtak elvinni. A holmit tábori vasuton szállították a partig. A vasut sinei és vagonjai szintén ott maradtak. Volt az angoloknak sok lovuk is, melyeknek egy része elhullott, a törökök ott találták a parton heverve a lóhullákat.

Lehetetlen felsorolni mindent, amit a törökök itt is zsákmányoltak. Hogy azonban milyen rettenetes tömeg lehetett az, elképzelhetjük, ha meggondoljuk, hogy mintegy nyolcvanezer embernek több hónapra való ellátására lett volna elegendő, amit az angolok ott hátrahagytak. Ezer

Német repülőgép visszatérése a hadihajóra, ahonnan elindult, hogy felderítő szolgálatot végezzen. Útközben baleset érte: orosz golyó találta, de azért szerencsésen vissza tudott még jutni, az oroszok hiába fenték rá a fogukat

meg ezer lövéfegyver, oldalfegyver, gyalogsági ásó, hátizsák, különböző formaruhák, temérdek lövészer, és rengeteg mennyiségű kézigránát. Az élelmiszerkészletek között pedig feltűnően sok ásványviz és citromlé volt, ami hőség idején a szomjuság csillapítására szolgált. Ez az egyetlen példa is mutatja, hogy milyen gondosan látták el az angolok csapataikat.

A hátrahagyott készletekből meg lehetett tudni azt is, hogy az angoloknál az egyes ember husfogyasztása, a mi fogalmaink szerint igen nagy. Rengeteg mennyiségű huskonzervet is találtak, azonkívül friss szalonnát, továbbá sőt és buzalisztet.

Az első napokban a törökök közül mindenki elvihetett a zsákmányból mindent, amit akart. Az utakon, amelyek a táborból a Gallipoliba vezettek, mindenütt látni lehetett török katonákat és munkásokat, akik nagy terhet cipeltek, szuszogva a fáradságtól, de megelégedetten. Örvendetes látvány volt nézni a táborban is rendkívül kevéssel megelégedő török katonákat, akik most duskálokodtak a narancsban, a legfinomabb süteményekben, pezsgóban s természetesen jófajta dohány is jutott nekik bőven.

Ime, a valóságban ilyen volt az angoloknak a Dardanelláktól való visszavonulása, amelyet aztán úgy kürtöltek bele a világba, mint a legdicsőségesebb fegyvertényt, amelyet a haditörténelem felmutathat.

Nem volt-e igaza annak a Liman von Sanders török fővezérnek, mikor az angol miniszterelnök fenhéjázó szavára csak ezt felelte egyszerűen:

— Kivánom, hogy Anglia még néhány ilyen fényes győzelmet arasson ebben a háboruban, mert akkor aztán igazán elmehet koldulni!

A tengeri háboru.

Hogy a buvárhajó-harc milyen volt, erről ime egy buvárhajó tisztjének elbeszélése:

A háboru kitörése után hosszú ideig a legelső típusu, hét-nyolc éves kis buvárhajón teljesítettem szolgálatot. Hajónk, amely alig 300 tonnás volt, csak parti szolgálatot teljesített. Messze nem is mehetett, hiszen csak 700 kilométert tehetett meg egyfolytában, készletei felújítása nélkül. Működésének hosszúsága tehát csak 350 kilométer volt. A tavasz folyamán azonban beosztottak az ujonnan elkészített nagy buvárhajókhoz. Néhány hétig rövid utakat téve, begyakoroltuk új hajónk kezelését. Végre egy napon megkaptuk a parancsot, hogy holnap indulunk hosszabb útra.

A kijelölt időben kissé elfogultan foglaltuk el helyünket a buvár-na szádban. Az út izgalmas érdekessége, ennek veszedelmes volta, eredménye foglalkoztatta gondolatainkat. Csendes este volt, amikor elindultunk. A hajót rejtő dokkból lemerülve indultunk el, s így jutottunk ki a kikötőből is: ki tudja, hol leskelődik valamely kém? Csak künn a nyílt tengeren merültünk ismét fel, ahol már nem voltunk észrevehetőek a szárazföldről. Megindítottuk a motorokat s teljes erővel nekivágtunk a tengernek. Karcsu hajónk gyönyörűen szelte a hullámokat.

A csaknem egy éves háboru tapasztalatait természetes, hogy mind gondosan felhasználta a hajó építésvezetősége. A naszád sulya több, mint

Egy német torpedó-naszád fedélzetén. A tengerészkatonák egy torpedót készítenek elő, hogy nekiteressék az ellenséges hajónak, ha ez meg akarja támadni a naszádot.

1000 tonna. Erős motorjaival legalább 40 kilométer óránkénti sebességgel furja magát előre a tajtékzó habok közt. A híres U. 9. csak 24, az U. 21. pedig csak 33 kilométert tehetett óránként. S ami hajónk egyfolytában legalább 5000 kilométert tehet anélkül, hogy készletét felujtáná. Annyit jelent ez, hogy már akár egy hétig is elkalandozhatunk a tengeren. S mit fognak szólni az angolok, ami nem is éppen kis kaliberű ágyúinkhoz, amelyek itt ásítognak a fedélzeten? Ezekkel akár kisebb parti erődöket is megtámadhatunk.

Amint a nyílt tengeren siklunk, egyszerre csak csillogó pont vonja magára figyelmünket: hajó! Parancsnokunk is észrevette, mert naszádunk hirtelen irányt változtat: az eleje kerül neki a gőzösnek. Néhány kilométernyire lehattünk, amikor felhangzik a parancs: lemerülni! A benzinmotorok megállnak, az ajtók lezárulnak, megindulnak az elektromotorok. Mert a zárt hajó levegőjét rövid idő alatt élvezhetetlenné tennék a robbanó motorok kipuffogó gáza.

Három-négy perc alatt hajónk a víz alatt van, az üvegablakos parancsnoki torony kivételével. Ezen át 4—500 méterről látjuk, mint uszik előttünk egy hatalmas hajó. Személyszállító gőzös, fényesen kivilágítva. Svéd színeket jeleznek a lámpái. Neve erősen megvilágítva: Augström. Nem ellenség. Nyugodtan mehet tovább. A békésen alvó utasok nem is sejtik, micsoda rém ólálkodik körülöttük. A legrettenetesebb lény, amely valaha uszott tengerben; amelyhez képest dajkamese a régi tengerészek tengeri kigyója, óriási polipja, amely hajókat húzott a tenger fenekére. Acélszörny, gyomrában 32 mindenre elszánt tengerésszel és annyi robbanó szerrel, amellyel egy várost is a levegőbe lehetne röpíteni. Mind a nyolc torpedónk kivetőcsőve meg van töltve. A parancsnoknak egy ujjnyomása: és nincs többé a fent uszó hajó kajütjeiben ébredés...

A hajó elment, mi felmerültünk s folytattuk utunkat tovább. Az éj hártalévő része különös esemény nélkül telt el. Reggelre a veszedelmes zónába értünk. Le kellett tehát merülnünk. Feladatunk volt Anglia északi partjain cirkálni. Itt minduntalan találkozhattunk ellenséges hadihajóval. Azt ugyan mi előbb észrevesszük, mint onnan minket, de ellenséges buvárhajó is akadhat utunkba, s ilyenkor az a buvárhajó, amelyet a másik előbb vesz észre, veszve van. Le kellett egészen merülnünk, úgy, hogy csak periszkópunk látszott ki a vízből. Megkezdődött a tenger alatti élet, öt méternyire az eltető levegő alatt.

Körülöttünk a zárt, nyomasztó levegő, amit felujt ugyan állandóan a vaspalackokból kiáramló oxigén, különböző vegyszerek folyton moso-

Angol torpedónaszad a Lusitania nevű nagy személyszállítóhajó kísérelében. Ez a hajó temérdek hadiszert, szállított Amerikából Angliába, de miába örködtek fölőtte az angolok, egy német buvárhajó mégis megleste és torpedóval elsüllyesztette.

gatják a kilehelt gőzöket, de a zsufolt terem sajátságos kellemetlen hatását még sem tudják egészen eltüntetni. A gépek zugása, a hajócsavar szárnyai közt elfutó víz zaja a kitűnően vízhangzó nagy acélszerkezetben állandó dübörgéssé lesz, úgy, hogy egymás hangját is alig halljuk.

Egyetlen összekötőnk a külső világgal a periszkóp. Körülbelül öt méter magas, emberi karnál alig vastagabb acélcső. A tetején prizmás szerkezetű fejjel. Egy köralaku üveghasáb, alatta tavcső: ez értesít bennünket mindenről, ami odakünt történik. Még egy prizma a középben: ezzel jól szembenézhetünk ellenségünkkel. Fehér asztalon világos gyűrű, amit a periszkóp mutat. Ez a látóhatár. A gyűrű belső fele zöldeskék, a külső kékesfehér. Az előbbi a tenger, az utóbbi az égbolt. A parancsnok feszült figyelemmel állandóan ezt vizsgálja.

Most feltűnik egy kis pont a látókörön, egészen a zöld gyűrű szélén. Felnyitjuk a középső prizmát, amely a látóhatár egy pontját mutatja, de erősen nagyítva. Ráirányítjuk a kérdéses pontra: a középső világos körön a hajó árbóca jelenik meg. Eléje vágunk. Félóra mulva közelébe jutunk. Közepes nagyságu szállító hajó, zászló nélkül. Bizonyára angol. Hajónk kiemelkedik a vízből, annyira, hogy a parancsnoki torony szabadon áll. Észrevettek minket is; a hajó lassan felénk fordul. Zászlókkal megállást jelzünk. Nem engedelmeskedik, hanem egyre gyorsabban felénk tart. —

Most már tisztábban vagyunk vele: le akar bennünket gázolni, mint az idomtalan rinocéresz a vigyázatlan vadászt, aki megzavarta álmában s golyóval megcsiklandozta vastag bőrét.

Nincs veszteni való időnk. A torpedóval célba venni, időbe kerül, azonkívül valószínű, hogy a keskeny hajótesttel szembe haladva, mellette surrana el. Gyorsan visszasülyedünk vagy husz meter mélységig, de tenn hagyunk egy bóját, amelynek feje csalódásig hasonlít a mi periszkópunkéhoz. Ilyenek készen állnak a fedélzeten. Egy villanykapcsolót elcsavarva, a vízszínen maradt periszkópunknak hasonmása. Fordulatot teszünk a víz alatt s néhány perc mulva ismét a víz színére kerül periszkópunk. Balra tőlünk teljes gőzzel rohan a gőzös az ártatlan üres hordónak. Egyszerre akár három torpedóval löhetnek oldalba. De elég egy is. Fehér csik szántja végig a vizet s alig félperc mulva óriás, füsttel és lánggal vegyes víztölcsér csap föl a hajó oldalán.

A nagy közelség miatt még a mi kis naszádunk is összerázkódott. Talán maga is megborzadt a szörnyű gyilkolástól, amit hajótársa ellen elkövetett. Talán az acél is érezni tud? Talán kis naszádunk is azt érezte

az első torpedóra, mint a katona, amikor először mártja szuronyát embervérbe? A robbanás hatása irtóztató: derékban törte ketté a makaeszkodó hajót. Egy-két emberi alak látható még, amint kétségbeesetten veti magát a vízbe, de a következő percben a roncs eltűnik s rettentő örvénylése maga után rántja az imént vízbe jutottakat is.

Felmerülünk, körüljárjuk a katasztrófa helyét : egyetlen élőlényt sem látunk. Egy csomó deszka, gerenda, üres hordó jelzi, hogy itt emberi alkotás

Tengerészkatona vízhatlan ruhában, amelybe parafa lécek vannak bevarrva. A katona így egész kényelmesen mozog a hullámok közt és nyugodtan pipázhat, mert a víz csak a melléig ér.

merült a mélybe, magával rántva alkotóit is. A roncsok mellett, mint egy kárörvendő, vigyorgó gnóm, emeli ki fejét az álperiszkóp. Kifogjuk : szükség lehet még rá. De a hálát is megérdemli ; hiszen talán a mi életünket mentette meg.

Nyomott hangulatban folytatjuk utunkat. Mert, bár az elsüllyesztett hajónak személyzete maga okozta vesztét : mégis — borzasztó volt a látványosság.

Délután páncélos cirkálóval találkoztunk. Ez azonban nagyon ébren örködött. Vagy három kilométerről észrevett bennünket és ágyutüzet kezdett ellenünk. Golyói veszedelmes közelségben csaptak le mellettünk, toronymagasságu víztölcséreket lökve az ég felé.

Ebből kettőféle veszedelem is származhatik. Az egyik, a kisebb, hogy periszkópunk eltörik. Ez ritkább eset és ha mégis megtörténik, néhány perc alatt a tartalék csövel pótolható.

Nagyobb veszedelmet jelentenek a közelünkben robbanó nehéz lövedékek. Ezek jóval mélyebbre jutnak, mint hajónk. S ha nem találják is közvetlenül hajónk testét, a robbanás okozta víznyomás könnyen okozhat horpadást a búvárhajó falán, sőt be is törheti azt. Ilyenkor tehát nincs más mód, mint menekülni. Lemerülünk egészen, de egy álperiszkópot ismét fenn hagyunk.

Néhány kilométert haladva, megint felpillantunk, mi történik odafenn. Körülbelül párhuzamosan haladunk az ellenséges cirkálóval, amely szorgalmasan ágyuzza az álperiszkópot. Feléje fordulunk, de alig teszünk pár száz métert, amikor lecsap mellettünk egy gránát.

Tehát ismét megláttak. Segítségükre volt a tükörsima tenger, amelyen sokkal könnyebb felfedezni a periszkópot, mint a gyöngye hullámzó vizen. Azonkívül a víz alatt mozgó hajó fehér sávot hagy maga után, amit sima vízfelületen gyakorlott szem szinten láthat. A további játék tehát veszedelmes volna. Lemerülünk ismét és ezúttal vagy félóráig a víz alatt maradunk. Eleinte mozdulatlanul, később a cirkálóval ellenkező irányban elhagytuk a veszedelmes helyet. Mikor felmerültünk, a cirkáló már vagy husz kilométerre volt, de egész más irányban. Ugylátszik, nem tartotta tanácsosnak tovább ingerelni a viperát s örült, hogy ép bőrrel megmenekülhetett.

Délután még hét hajóval találkoztunk. Az egyik amerikai volt, gyapotot szállított Norvégiába. Hadd menjen! Rakományából valószínűen minékünk is jut. A másik hajó svéd volt, szenet vitt Angliából Stockholmba. A mi első jelzésünkre megfutott, de amikor felmerültünk s egy gránáttal tettük nyomatékossabbá a felszólítást, megállott. Én mentem át őt emberrel megvizsgáltam a hajót. Okmányai rendben voltak. Mehet! De sohasem felejttem el ezt a félelmet, ami a kapitány arcáról tükröződött. Ugy reszketett, hogy valósággal vacogott.

Estére kelve, megzavarodott az eddig sima tenger színe. Az eleinte gyöngye szél mindig jobban erőre kapott, míg végre valóságos viharra nőtt. Könnyű naszádunkat annyira dobálta, hogy sokszor egészen a víz fölé

Tisztogatás a hadihajón. A légénység súrolja és felmossa a fedélzetet és ez a munka nem marad el egyetlen napon sem, mert a hadihajón mindennek ragyogni kell a tisztaságtól.

kerültünk, máskor 10—15 méternyire is lesülyedtünk. Periszkópunknak már alig vettük hasznát. Ha ez a víz felett volt is, a heves rázkódás következtében alig láthattunk valamit a külső világtól. Ilyen körülmények között buvárhajónkat is féltettük a hullám erejétől, de meg esetleg egy ellenséges hadihajó is észrevétlenül a közelünkbe juthatott.

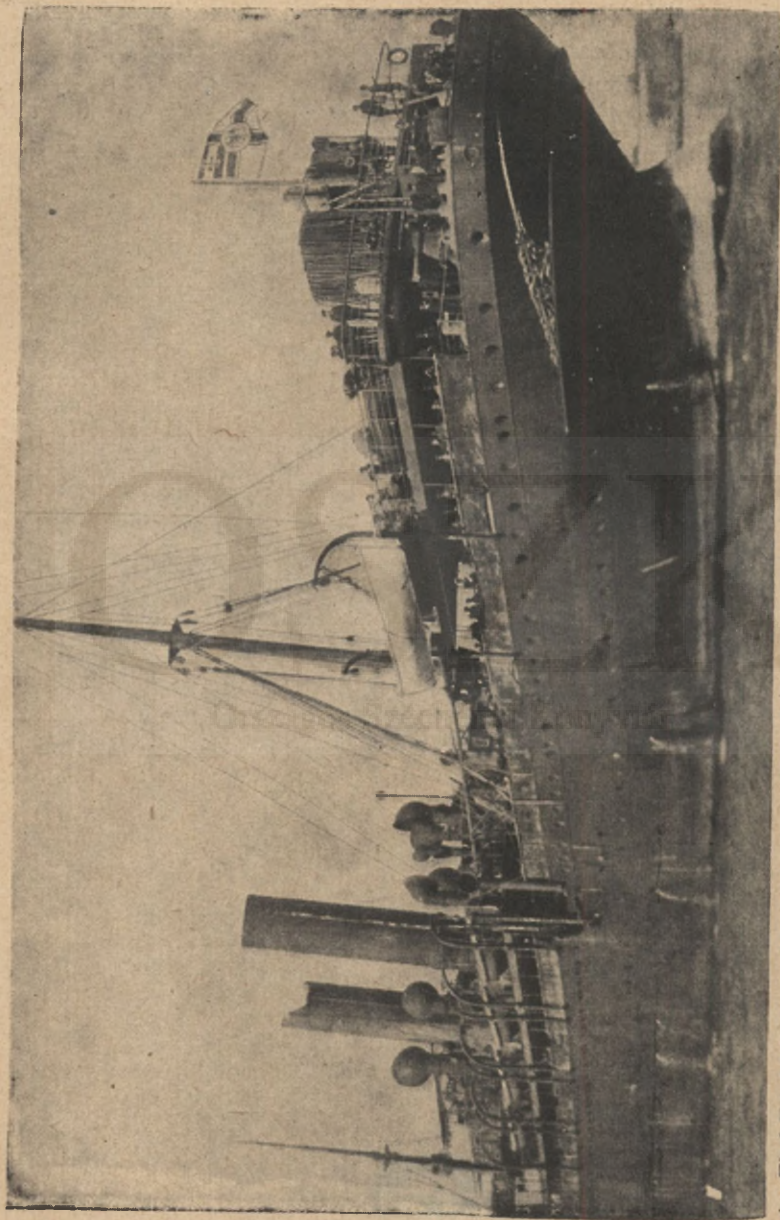
Ez két okból is veszedelmes most. Először, mert időnkint hajónk egyes részei a víz színe fölé jutva, láthatókká válnak, másrésztől pedig naszádunk erős hánykodása bizonytalanná teszi a célzást a torpedóval. Az esetleges küzdelem tehát egyenlőtlen volna. Nagyobb mélységbe kellett tehát merülnünk. Hajónk tiz légkörnyomást bír el, vagyis olyan mélyre merülhet le, hogy bordáinak minden négyzetcentiméterére tiz kilogramm nyomás nehezedik. Ez éppen 100 méter mélységet jelent. Ennyire nem is volt szükségünk. Negyven méter mélységben már alig volt érezhető a hullámzás, hatvan méternyire pedig teljes nyugalom uralkodott. Itt megálltunk.

A hajón nem mozgott semmiféle gép, de azért a vihar bömbölése csaknem olyan erősen hallatszott, mint odafenn. A víz még jobban vezeti a hangot, mint a levegő. Csak úgy tudtunk már szót váltani, ha egymás füléhez hajoltunk. Annál kevesebbet kaptunk a világosságból. Husz méter mélységben még kellemes félhomály szűrődött be a periszkópon, amely zöld kört rajzolt az asztalunkra; 40 méteren már alig láttunk egy kis világos foltot, hatvan méternél pedig teljes koromsötétség vett körül bennünket. A déli nap fénye valahogy lejut ebbe a mélységbe is, de estefelé már semmit se lehet belőle észrevenni.

Néhány óráig maradtunk így mozdulatlanul. A vihar ereje azonban nem csökkent, sőt talán még növekedett. Nagyon kezdtük nélkülözni a szabad levegőt. Egész napi bentartózkodás után még az éjjelt is víz alatt tölttem, s utánna esetleg még egy nappal: ez sok volt. Nehezülni kezdett a lélegzésünk. Elhatároztuk tehát, hogy hazatérünk, bár akkumulátorainkban volt még vagy 30 órára való villamos áram.

Ebben a mélységben azonban nagyon kell vigyázni az előrejutással. Ezernyi titkos szikla leshet ránk a mélyben s mi csakis készülékeinkre vagyunk bizva. Először tehát pontosan meg kellett határoznunk naszádunk helyét. Ez a kronométer, iránytű és a sebességmérő segítségével történik.

Külön figyelmet érdemel a buvárhajó iránytűje. A teljesen zárt vas-hajóban a mágnesű tökéletesen, érzéketlen a föld mágnessége iránt. Állandóan a hajó egyik pontja felé mutat. Mágnesű helyett tehát igen finom tengelyeken gyorsan forgó pörgettyüt használunk, amit villamosáram tart

A Prinz Eitel Friedrich nevű német cirkáló, amely majdnem egy évig bolygott a tengereken. Az angol hajók folyton kergették, de nem bírták elfogni, sőt a német hajó menekülés közben néhány angol hajót megtámadott és elsüllyesztett. Végre sértetlenül befutott a newyorki kikötőbe, ahol persze az angolbarát amerikai kormány azonnal lefoglalta.

mozgásban. Finom felfüggesztése lehetővé teszi, hogy a hajó bárminő mozgása esetén is megtarthassa saját irányát. Ez az eszköz most egyetlen kalauzunk a sötét, titokzatos mélységben.

Elindulunk a néma mutató nyomán hazafelé. Levegőt fujtunk a sülyesztő kamrákba s felemelkedünk 30 méterig, ahol még birja hajónk a hullámok lökéseit. Figyeljük a víznyomásmérőt, amely a tenger üzenetét hozza. A mutató folytonos, apró ingadozása jelzi, hogy a vihar erősen mozgatja felettünk a víztömeget. A mutató lassan előre mozog. A vízszintes kormány-nyal kell állandóan ellensúlyozni. Megindítjuk a kompreszort s még egy kamrából kifujtatjuk a vizet. A kifujtatott víz könnyített hajónkon ; most már megállapodik a nyomás három atmoszférán.

Egyszer csak halványan derengeni kezd a periszkóp csöve. Reggel van odafenn. A kronométer hat órát mutat. Hátrahagytunk éjfél óta 60 kilométert. Lassan haladunk. De még mindig nem merülhetünk fel, mert a vihar változatlanul dörög.

Végre dél felé alább hagyott. Felmerülünk. Óvatosan körülnézünk a periszkóppal. Sehol semmit se látunk. Alig bukkan fel hajónk a vízből, felpattantjuk az ajtót és tele tüdővel szivjuk magunkba a friss levegőt.

Teleszivatjuk a hajót friss levegővel, aztán tovább indulunk hazafelé. A veszedelmes területet elhagytuk, így hát a víz színén maradhatunk. Megindítjuk a benzinmotorokat és most már a szalónhajók sebességével siklunk tova. Estére feltűnik kikötőnk. Még egy fél órán vizalatti ut s benn vagyunk a biztos révben. Óvatosan befarolunk a dokkba, ahol már hozzáértő kezek várják a buvárhajót ; egy-két perc múlva szilárdan áll s mi ki-
lépünk a hurrázó, éljenző és gratuláló bajtársak karjai közé.

TARTALOM

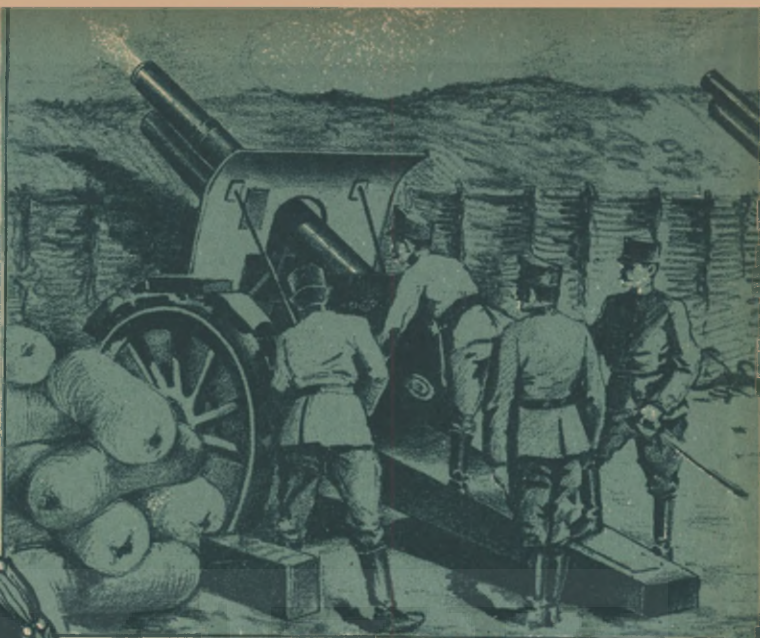
	Oldal
Hogyan vertük le Oroszországot?	3
Háborunk Olaszország ellen	160
Szerbia és Montenegró meghódítása:	
1. Szerbia	257
2. Montenegró	311
Szaloniki	330
A német és a francia-angol háború	341
Ellenségeink kudarca a Dardanelláknál	379
A tengeri háború	404

Országos Széchényi Könyvtár

1914

915

